

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

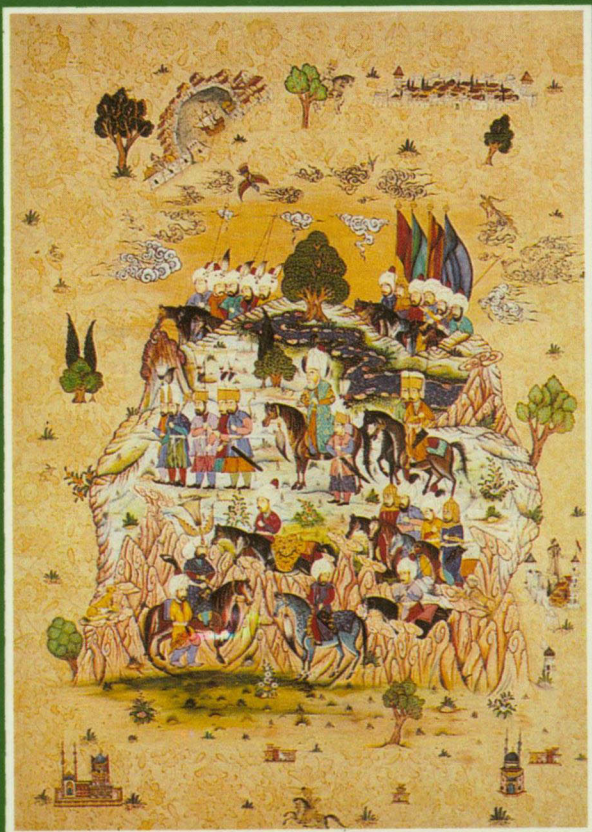
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KOCA RAGIB PAŞA

Hüseyin YORULMAZ

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

KÜLTÜR ESERLERİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KOCA RAGIB PAŞA

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2052

Yayımlar Dairesi Başkanlığı

Türk Büyükleri Dizisi / 164

KOCA RAGİB PAŞA

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin YORULMAZ

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, 1998 - ANKARA

ISBN 975 - 17 - 1922 - 4

Kapak Düzeni / Mahmut POLAT

Yorulmaz, Hüseyin

Koca Ragıp Paşa / Hüseyin Yorulmaz. - Ankara
: Kültür Bakanlığı, 1998.

XII, 170 s. ; 20 cm. - (Kültür Bakanlığı
yayınları ; 2052. Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Türk büyükleri dizisi ; 164)
ISBN 975-17-1922-4

I. k.a. II. Seriler: .

819.1

Birinci Baskı 5.000 Adet

KORAY MATBAASI – ANKARA

Binlerce yıllık geçmişe sahip Türk siyasi ve kültür tarihinde devlet adamlığı ile edebiyatçılığı bir arada götüren birçok Türk büyüğü bulunmaktadır. Bazılarının devlet adamlığı ön plana çıkarken, bazıları sanatçı kimlikleriyle de belleklerde iz bırakmıştır. Koca Ragıp Paşa, hem devlet adamı oluşuyla hem de şairliğiyle adından söz ettiren bir Türk büyüğüdür.

Adı döneminin en büyük şairleri sayılan Nedim ve Şeyh Galip'ten hemen sonra anılan Koca Ragıp Paşa için siyasi otoriteler de dönemin en iyi yöneticilerinden biri olduğu görüşünde birleşmektedirler. Ragıp Paşa yalnızca şairliği ile değil, bugün hâlâ kullandığımız atasözleri ve özdeyişleri ile de hafızalarda yer etmiştir.

Kültürel tarihimiz için olduğu kadar siyasi tarihimiz için de çok önemli konumlarda bulunmuş, Osmanlı Devleti'nde padişaktan sonra en büyük makam olan sadrazamlığa kadar yükselmiş olan Koca Ragıp Paşa'nın yaşamı, kişiliği ve eserleri ile ilgili kitapla ilgili titiz çalışmasından dolayı Hüseyin Yorulmaz'a, Yayınlar Dairesi Başkanlığı'na ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

M. İstemihan TALAY

Kültür Bakanı

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ.....	IX
------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ŞAHSİYETİ.....	1
Doğumu ve Memuriyette İlk Yılları.....	1
Sadaret Mektupçuluğundan Sadarete.....	4
Valiliği.....	6
Sadrazamlığı.....	10
Vefatı.....	18
İdârî Yeteneği.....	18
Karakteri ve Kişiliğini Yansıtan Şiirleri.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

SANATI VE ESERLERİ.....	31
Sanatçı Yeteneği.....	31
Hikemiyat Tarzının Üstâdı.....	33
Dilinin Sadeliği.....	38
Etkilendiği Türk ve Acem Şairleri.....	40
Etkilediği Şairler.....	46
ESERLERİ.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÎVÂNINDAN SEÇMELER

Kaside Der-Sitâyiş-i Vâlî-İ Bağdâd Ahmed Paşa	56
Bağdâd Valisi Ahmed Paşa Övgüsünde Kaside	57

Tahmîs-i Gazel-i Nâbî	64
Nâbî'nin Gazeline Tahmîs	65
Tahmîs-i Diğer Berây-ı Vâli-i Bağdâd Ahmed Paşa	68
Bağdâd Valisi Ahmed Paşa İçin Diğer Bir Tahmîs	69
Târih-i Câmi-i Şerif Der-Üsküdâr	72
Gazeller	74
Rubâîler.....	150
Beyitler.	154
Mısralar	160
BİBLİYOGRAFYA.....	163

Ö N S Ö Z

Nedim ve Şeyh Galib'ten sonra on sekizinci yüzyılda klasik edebiyatımızın yetiştirdiği en büyük şairlerden birisinin Ragıb Paşa olduğu edebiyat tarihçilerinin ortak görüşüdür. Siyasî tarihçilere göre ise, aynı yüzyılda olduğu gibi önceki ve sonraki asırlarda 'idare etme' sanatını en iyi kullananlardan birisi de yine odur. Ayrıca hem şair, hem düşünür ve hem de devlet adamlığı vasıflarını şahsında toplamaları bakımından da Osmanlı tarihi boyunca sanatçı ve devlet adamı meslekdaşları arasında farklı bir yeri vardır.

Vazife hayatına yirmi yaşlarında ufak bir memuriyetle başlayan Ragıb Paşa'nın Osmanlı devlet yönetiminde padişahlıktan sonra ikinci derecede önemli bir kurum olan sadaret makamına yükselmesinde sanatçı kişiliğinin çok büyük etkisi görülür. Mesleğinin ilk yıllarında görevli olarak gittiği yerlerin idarî âmirlerine yazdığı kaside ve eserlerine düşürdüğü tarihlerle sanatçılığını ispatlamış ve memuriyetteki basamakları her geçen gün biraz daha yükselmiştir. Bu bakımdan yöneticilik sıfatıyla elde ettiği tecrübenin sağladığı imkânlar da sanatçı kişiliğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Usta bir şair olan Ragıb Paşa, aynı zamanda büyük bir kültür adamı ve üstün bir kumandandır. Bunu, kendisini bugünlere kadar getiren ve hâlâ yaşatan geride bıraktığı eserlerinden anlıyoruz. Bir meseleyi etraflı düşünmeden karar vermez ve doğru olarak verdiğini bildiği karardan da asla geri dönmezdi. Devletin gücünü çok iyi bildiğinden düşman devletlerin savaşa çekme tuzaklarına hiçbir zaman düşmemiş, Sultan III. Mustafa'nın da harbe katılma kararında olmasına rağmen Koca Ragıb Paşa, padişahı idare ederek ısrarla savaştan uzak durmanın yollarını aramıştır. Ona göre kısa vadede savaşa girmek, Osmanlı devletinin askerî ve malî durumunun düşman devletler tarafından hemen farkedileceğinden hiç de lehimize olan bir davranış olmayacaktır. Paşa'nın ölümünden sonra başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nın kötü sonuçları, büyük ve ileri görüşlü sadrazamı haklı çıkaracak vaziyette gelişme göstermiştir. Bu da onun meselelere vakıf büyük bir devlet adamı olduğuna işaret etmektedir.

Siyasî ve edebî cepheleriyle tarihimizde böylesine önemli bir yeri bulunan Koca Ragıb Paşa'nın atasözü ve vecize türünden bir çok beyit ve mısraları hâlâ hafızalarımızdadır. Ancak bugüne kadar üzerinde derli-toplu bir çalışma yapıldığı söylenemez. İşte bu eksiklik bizi, eski edebiyatımızda önemli bir yeri olan Ragıb Paşa'nın hayatı, kişiliği ve şiiri üzerinde çalışmaya yöneltmiştir. Osmanlı devletinin geniş sınırları içerisinde İstanbul'dan Mısır'a, Aydın'dan Sayda'ya, Haleb'e, Şam'a kadar en büyük idareci sıfatıyla gidip gördüğü bu yerlerde her renk ve meşrepten insanların problemlerine tercüman olması ve

kendileriyle kaynaştığı, hemhâl olduğu halkın diline açılması dolayısıyla Paşa'nın şiirinin edebiyatımızda farklı ve belirgin bir özelliği bulunmaktadır. İşte bu endişe onu Nâbî'nin açmış bulunduğu hikemiyât tarzı çığırında ilerlemeye sevk etmiştir. Paşa yazdığı şiirlerin daha çok 'hikmet' ve 'tefekkür' yüklü olmasına ve dillerde vecize gibi söylenmesine dikkat etmiştir. Dostu şair Haşmet'e: "Haşmet, öyle bir şiir söylemek isterim ki, ne benden evvel kimse söylemiş, ne de benden sonra söylemek ihtimali olmuş olsun" demesi de bunu gösterir.

Koca Ragıb Paşa ve Divanı, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Ali Alpaslan ve Prof. Dr. Kemal Yavuz'dan oluşan jürinin 1989 yılında kabul ettiği yüksek lisans tezidir. Ancak yayımlanma aşamasında Koca Ragıb Paşa'nın divanında yer alan kaside, gazel, rubai, beyit ve mısralardan seçmeler yapılmıştır. Gerek tez çalışması sırasında, gerekse son olarak şiirlerin açıklanmasında yardımlarını gördüğüm hocam Prof. Dr. Kemal Yavuz'a teşekkür borçluyum.

Dr.Hüseyin YORULMAZ
Adapazarı 1998

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Doğumu ve Memuriyette İlk Yılları

Osmanlı'nın XVIII. asırda yetiştirdiği küçük bir memuriyetten sadrazamlık (bugünkü başbakanlık) makamına kadar yükselmiş en büyük devlet adamlarından ve aynı zamanda usta bir şair ve tarihçi olarak da kendini kabul ettirmiş olan Ragıb Paşa 1699 yılında İstanbul'da doğmuştur.¹ Defterhâne kâtiplerinden Şevkî Mehmed Efendi'nin oğlu olan Paşa, şiirlerinde kullandığı "Râgıb" (rağbet eden) mahlasıyla tanındığından, daha sonraki yollarda "Koca" sıfatı ile beraber bu isimle anılır olmuştur.²

Yetiştirdiği çevre ve şartlar itibariyle çok şanslı bir muhitte dünyaya gelen Mehmed'in küçük yaşından beri eğitimine özen gösterilmiş, keskin zekâsı ve parlak istidadı ile bulunduğu yerde kısa zamanda bir ilerleme kaydederek dikkatleri üzerinde toplamasını bilmiş ve babasının çalıştığı defterhâne kaleminde memuriyete başlamıştır. Bu kalemde memuriyetinin daha ilk yıllarında işlerin inceliğine kolayca nüfûz ederek bundan bir süre sonra dîvân-ı hümayûn kâtipliğine yükselir.³ Bu arada Osmanlı ilim, sanat ve devlet adamlarında öteden beri bir gelenek halinde devam eden ilim dili Arapça ve edebiyat dili Farsçayı öğrenenler kervanına genç yaşında o da katılır ve kısa zamanda büyük bir yol kateder. Yine aynı yıllarda Türkçede Nâbî, Farsça'da Sâib-i Tebrizî ve Şevket-i Buhârî gibi kendi dillerini çok iyi

¹ Resmî Ahmed Efendi, *Sefînetü'r-rüesâ*, İst. Üniv. Küt. Türkçe Yazmalar, nr. 2453, vr. 52/a.

² Ahmed Câvid, *Zeyl-i hadîkatü'l-vüzerâ*, Sül. Küt. Yahya Tevfik, nr. 1568/3, vr. 124/b.

³ Müstakimzade Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hatâtîn*, s. 499, İst. 1928.

kullanan şairlerin şiirlerini okumaya ve onlara nazîreler yazmaya başlar.⁴

Mehmed'in memuriyette yükselen merdiven basamaklarının temelini teşkil eden defterhâne kalemi ve dîvân-ı hümayûnda elde ettiği bilgi ve tecrübe, 1722'de başlayan İran savaşları esnasında fethedilen yerlerin tahriri için defterhâne tarafından Revan Valisi Arifî Ahmed Paşa'nın maiyetine atanarak⁵ idârî bir vazifeye getirilmesine sebep olur. Kısa bir süre sonra Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın Tebriz seraskerliğine getirilmesiyle birlikte Paşa da ordu-yı hümayûn reisliğine yükselir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulunan mühimme defterlerinden öğrendiğimize göre Ragıb Paşa bu görevdeyken İran ile yapılan sulh görüşmelerinde kâtip olarak hazır bulunur.⁶ İran Seraskeri Hekimoğlu Ali Paşa'nın yanında Mühimme kâtibi olarak bir süre çalışan genç şair, 1724 yılında Revan Defterdarlığı'na getirilir. Bir yıl kadar bu görevde bulunduktan sonra Cizye muhasebecisi olarak İstanbul'a dönmüşse de hemen arkasından Hemedan eyaleti timar ve zeametlerinin yeniden düzenlenmesine ve dağıtılmasına memur edilerek Bağdad valisi ve İran Seraskeri Ahmed Paşa'nın maiyetine defteremini ve reisü'l-küttâb vekili olarak gönderilir.⁷

Her geçen zaman kendisini bir üst makamda terfi etmiş olarak bulan Ragıb Paşa, 1730 yılında Kapıkulu süvarileriyle saray ağalarının maaş defterlerinin kontrol edildiği bir kalem olan süvari mukabelesi pâyesiyle Bağdat Defterdarlığı'na atanır.⁸ Burada kaldığı süre zarfında ilim, edebiyat ve devlet idaresi işlerinde gösterdiği ustalıklar sayesinde Ahmed Paşa'nın dikkatini çekerek yakın ilgi ve güvenini kazanır. "*Kelîmüm hâmemin i'câzıdır ahhâb u a'dâya*" diyen

⁴ Mutlu, İbrahim, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, c.XII, s. 2, İst. 1963.

⁵ Câvid, *a.g.e.* vr. 124/b.

⁶ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 133, s. 276-287.

⁷ BOA, *Cevdet Timar*, nr. 1395.

⁸ Resmî, *a.g.e.* vr.52/a; Câvid, *a.g.e.*, vr. 124/b.

Ragıp Paşa, "*Değildim senden özge kimsenin meddâhı hem olmam*" dediği Bağdad valisi için kaleme aldığı kasidesi dolayısıyla Ahmed Paşa tarafından ödüllendirilir ve Osmanlılarla savaş halinde olan Nadir Şah ile giriştiği müzakerelerde gösterdiği yararlıklardan ötürü de murahhas olarak İran hükümdarı nezdine gönderilir.⁹ Kısa bir süre sonra Nadir Şah Bağdad'ı kuşatma altına alır ve vali Ahmed Paşa'dan şehrin teslimini ister. Şahı oyalamak isteyen Ahmed Paşa da bir kaç gün düşünmek üzere kendisine müsaade edilmesi hususunda Ragıp Paşa ile yardımcılarından Mehmed Ağa'yı görevlendirir. Nitekim bu süre zarfında Erzurum valisi eski vezirâzam Topal Osman Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu düşmek üzere olan Bağdad'ın imdadına yetişir. (20 Temmuz 1733)¹⁰ Bağdad'ın Nadir Şah'ın askerlerinden kurtarılmasında İran tarafını oyalamak suretiyle Osmanlı kuvvetinin biran evvel yardıma yetişmesini sağlayan Ragıp Paşa ile Mehmed Ağa'nın diplomatik taktikleri, şehrin Acem ordularınca kuşatılmasına fırsat verilmemesi hususunda önemli bir başarı olmuştur.

Bağdad'ın İran kuşatmasından kurtarılması üzerine İstanbul'a çağrılan Ragıp Paşa 1734'te maliye tezkireciliğine getirilir. Daha sonra Erzurum'a ordu defterdarı ve reisü'l-küttab vekili olarak atanır. Bu iki görevi uhdesine aldıktan sonra aynı sene içerisinde İstanbul'a dönerek ikinci defa Cizye muhasebeciliğine getirilir. Bu memuriyet de uhdesinde kalmak şartıyla 1736 yılında ordu-yı hümayûn ile Rus seferine hareket ettiyse de bu sırada İstanbul'a gelen İran elçileri ile görüşmeleri yürütmek üzere padişahın bir fermanıyla acele payitahta çağrılır.¹¹ İstanbul'a geldikten sonra önce Osmanlı devlet ricali ile yapılan iki görüşmeye, daha sonra ise İran elçileri ile akdedilen müzakerelere iştirak eder. Osmanlı ve İran heyetleri arasında tartışmalarla dolu sekiz toplantı yapılmış ve sonuç bir bildiri ile şu esaslara bağlanmıştır: 1) İran hacıları Lahsa ve Nefes yolu ile hacca

⁹ Baykal, Bekir Sıdkı, *İslam Ansiklopedisi*, c. IX, s. 594.

¹⁰ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 139, s. 288, 310, 318.

¹¹ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 142, s. 96 (1149 h. tarihli ferman)

gittikleri senelerde İran ümerasından bir kimse "mîrû'l-hac" ünvanıyla tayin edilecek. Şam yoluyla gidecek olurlarsa, "mîrû'l-hac" tayini yerine bir başka isim kullanılacak, 2) İki devlet payitahtlarındaki şebkenderler "mîr-âlem" rütbesinde olacaklar ve üç senede bir değiştirilecekler, 3) İran esirleri serbest bırakılacak. Alınıp satılmayacak. Vatanlarına dönme hususunda avdetlerine karışılmayacak.¹² Bunlara ek olarak da iki devlet arasındaki sınır meselesinin 4. Murad zamanındaki gibi olacağı belirtilmektedir. Ayrıca İran halkı akaidde ehl-i sünnete tabi olacak. Mallarından Osmanlı kanunlarına göre vergi alınacak. İki devletin vatandaşları birbirinin sınırlarını aştığında himâye edilmeyecekler.¹³ Bunun yanında Osmanlı uleması, Caferî mezhebinin beşinci mezhep olması ve Kâbe'de bu mezhebe bir rûkûn tahsisi maddesini kabulde mahzurlar ileri sürerck bu teklife yanaşmamışlar, İranlı âlimlerin görüşlerinden faydalanılması düşünülerek Osmanlı ulemasından bir kaç kişinin İran'a gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁴

Sadaret Mektupçuluğundan Sadarete

Ordu-yı hümayûn ile Rus seferine katılmadan İstanbul'a geri dönen Ragıb Paşa, İran meselelerinin içyüzünü bilen bir uzman olarak Acem elçileri ile yapılan müzâkereler esnasında zekâ, kabiliyet, bilgi ve dirayetiyle başta padişah olmak üzere devlet ileri gelenlerinin dikkatini çekmekte gecikmemiştir. Bu başarıları sebebiyle 1737 yılında sadaret mektupçuluğuna getirilir.¹⁵

Aynı sene, Avusturya'nın Osmanlı devleti ile Rusya arasında olan ihtilafa arabuluculuk için yaptığı teklif üzerine 1739'da Reisü'l-küttâb Mustafa Efendi'nin başkanlığında Niyemirov'a gönderilen heyette aza

¹² BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 142, s. 109-113.

¹³ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 142, s. 118-120.

¹⁴ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 142, s. 125-126.

¹⁵ BOA, *Ali Emirî Mahmud I*, nr. 3517, s. 91.

olarak bulunur. Avusturyalıların Rusya'dan üyeler gelmedi diye Osmanlı murahhaslarını bir kaç ay bekletmelerinden sonra Rusların Özi'yi ve Avusturyalıların da Niş'i istilâ ettikleri haberini alan Ragıp Paşa, güya arabuluculuk yapan devletin üyelerine "bundan ne bekliyorum? Sizinle sulhün ne kıymeti olur? Daha önce aramızda yaptığımız sulhü de tek taraflı siz bozdunuz. Böyle nakz-ı ahd eden kralın sulhüne ve vükelasına rağbet olunur mu?" diyerek kızgınlığını ifade eder. Paşa'nın bu sözleri karşısında sessiz kalmayı tercih eden Avusturyalı temsilcilerin ellerine geçen fırsatı değerlendirmek isteyip "aldığımız Niş ve Bosna kaleleri bizde kalmak şartıyla sulh isterseniz Ruslarla da sulhünüze tavassut edelim" demeleri üzerine Ragıp Paşa hiddetle "biz böyle bir şeye murahhas değiliz" diyerek yapılan teklifi reddeder.¹⁶

Koca Ragıp Paşa'nın bundan bir süre sonra da Ada Kalesi'nin fethinde bulunduğunu görüyoruz.¹⁷ Belgrad'ın fethedilmesi sırasında da büyük yararlıklar göstermiştir. Bu kez de Fransa'nın tavassut ettiği anlaşmanın yapıldığı Belgrad'ta Osmanlı'yı yine Ragıp Paşa temsil etmiştir.¹⁸ Görüşmeler esnasında devletin menfaatlerini gözeterek ileri sürdüğü makul ve mantıklı sözleri, meselelere süratle intikali, vakar ve ciddiyeti ile Koca Ragıp Paşa takdirleri üzerinde toplamıştır. Böylece mevkiî Osmanlı hükümetinin gözünde bir kat daha büyür.

Ragıp Paşa daha sonra, sadaret mektupçusu olarak gerek Belgrad ve Ada kalelerinin fethi esnasında gösterdiği gayretler ve gerekse Avusturya ile yapılan antlaşmalardaki başarıları üzerine yukarıda sözkonusu ettiğimiz görüşmelere riyasetinde gittiği Mustafa Efendi'nin yerine reisü'l-küttâblığa tayin olunur.¹⁹ Bu tarihlerde Osmanlı hükümeti ile Nadir Şah arasında yapılan barış antlaşmalarında eski görüşmelerindeki üstün diplomatik girişimleri de dikkate alınarak

¹⁶ Şemdanîzâde, *Müri't-tevârih* (haz. Münir Aktepe), c. I, s. 75, İst. 1976.

¹⁷ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 282-283.

¹⁸ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 289.

¹⁹ Resmi, *a.g.e.*, vr. 52/b ; Câvid, *a.g.e.*, vr. 125/a.

Ragıp Paşa yine İran elçileri ile görüşmelere memur edilir. Paşadan sonra Reisü'l-küttâblar gittikçe idarî yapıda daha çok kendilerini göstermeye ve vezaret mevkiine gelmeye başlayarak daha bir nüfuz kazanmışlardır.²⁰ Reisü'l-küttâblar, dîvân-ı hümayûnun fiili olarak üyesinden olmakla beraber burada yürütülen işlere vukûfiyeti dolayısıyla önemleri pek büyüktü. Bu yüzden devlet işleri Paşakapısı'na intikal edip dîvân-ı hümayûn ehemmiyetini kaybettikten sonra reis efendilerin mevkiî yükselmiş, siyasî işler, dış temaslar, yabancı elçiliklerle olan muameleler reisü'l-küttâblar vasıtasıyla düzenlenir olmuş, nihayet dışişleri bakanlığı yerine geçmiştir.²¹ Böylesine ağırlıklı ve sorumluluklarla dolu makamının hakkını başarıyla veren Ragıp Paşa, görevi gereği sık sık temas ettiği yabancı devlet temsilcilerini adeta kendine bağlamış olup, devletin dışişlerinin görüşüldüğü reisü'l-küttâblık makamında üç seneden fazla kalarak yoğun gayret ve faaliyetleriyle Osmanlı diplomasisine hayatî bir canlılık kazandırmıştır.²²

Valiliği

1744'ten sonra Ragıp Paşa'nın Osmanlı'nın geniş coğrafyası üzerinde değişik yerlerde valiliklerde bulunduğunu görüyoruz. İlk görevi aynı yıl getirildiği Mısır valiliğidir. Bu vazife, Memluk beylerinin Mısır'da idareyi ellerine geçirdiği, Osmanlı valiliğinin sembolik bir makam olarak bulunduğu bir zamana rastlar. Ayrıca birbirleriyle devamlı kavgalı ve mücadele halinde bulunan bu beyler arasında da anlaşmazlıklar hüküm sürüyor, zaman zaman başa geçme uğruna kendi aralarında kanlı-bıçaklı oluyorlardı. Fırsat buldukça âsâyîşi ihlâl eden²³ ve öteden beri Mısır'ın en nüfuzlu ailesi olan Kutamışlı ailesi ülkenin hazinesine de el koymuştu. Ragıp Paşa,

²⁰ İncalcık, Halil, *İslam Ansiklopedisi*, c. IX, s. 682.

²¹ Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lügatı*, s. 283, İst. 1986.

²² İncalcık, *IA*, c. IX, s. 682.

²³ J.H. Kramers, *IA* "Mısır" mad. c. VIII, s. 245.

Kölemen beylerinin bu keyfî yönetimine son vermek amacıyla Kutamışlu'nun reisi olan İbrahim Bey'i ve ailenin ileri gelenlerini öldürtüp uzun yıllardan beri devletin valilerini ellerinde oyuncak mesabesine indiren diğer beyleri de bir bir hallederek ülkede bir müddet için yıllardır beklenen huzuru yerleştirmeye ve Osmanlı hakimiyetini kurmaya muvaffak olmuştur.²⁴ Diğer taraftan hiç dinmeyen İran hadiseleri dolayısıyla Osmanlı ordusuna asker toplanmaya başlanmıştı bu arada. Mısır'dan da geleneksel olarak üç bin asker gönderilmesi gerekiyordu. Ülke askerinin savaşa hazır durumda olmayıp perişan ve derbeder bir halde bulunduğunu yakından bilen Paşa, Mısır'dan gönderilecek askerlerin seferden affedilmelerine karşılık iki yüz Mısır kesesi bedel ödeme ricasında bulunmuş ve şimdiye kadar görülmemiş olan bu uygulama padişah tarafından âdet olmamak şartıyla bir defalık kabul edilmiştir.²⁵

Ragıp Paşa, yaklaşık dört sene kaldığı Mısır'da valiliği süresince halkın beklediği huzur ve asayiş sağlamaya muvaffak olmuşsa da, iç huzursuzluklarla, kaynaşma ve nüfuz hakimiyetinin bir türlü tam olarak önüne geçilememiş, kemikleşmiş kronik yapıyı kırmayı başaramamıştı. Hatta Kahire halkı, kendilerine muhalif ümeradan bir kısmının oturduğu yerlere hücum etmek üzere Osmanlı valisinden buyrultu talebinde bulunmuşlar, buyrultu verilmemesi durumunda tehdit ederek valilikten çekilmesini dahi istemişlerdi. Bunun üzerine olanca cesaretini toplayan Ragıp Paşa, buyrultu vermiyerek bulunduğu görevden çekilmeyi uygun görmüş ve kendisine yapılan ölüm tehditlerini bertaraf etmeye çalışmıştır.²⁶ Olup-bitenlere son derece üzülen ve başına gelenleri tevekkülle karşılayan Paşa,

Çille-i saht-ı vezâret beni dervîş etdi

diyerek divanında da yer alan bir şiirindeki şu beyitte dile getirir huzursuzluğunu:

²⁴ İzzî Süleyman, *Târîh-i İzzî I*, vr. 137/b-138/b, İst. 1199.

²⁵ İzzî, *a.g.e.*, vr. 51/b-52/a.

²⁶ İzzî, *a.g.e.*, vr. 117/b.

Kelâl geldi tasarrufdan ümm-i dünyâyı

Yeter şu Kahire'nin kahrı azm-i Rûm edelim

Aynı duygu ve düşüncenin dile getirildiğini sandığımız şu beyti de bu arada zikredebiliriz:

Andırdı kahr u mihnet ebnâ-yı Kâhire

Ragıb vezâretinde kitâbet zamânını

Kahire'den İskenderiye'ye gelen Ragıb Paşa, son olayları padişaha bildirince, hakkındaki itimat ve teveccühden bahsedilen Sultan I.Mahmut'tan aldığı bir fermanla kış gelmeden evvel Ege denizindeki adalardan birine gelip durumu daha ayrıntılı bir şekilde bildirmesi isteniyordu.²⁷ Bu arada Paşa'nın devlet merkezine alınarak nişancılığa getirilmesine karar verilmiş, ancak Rodos'a geldiği haber alınınca da bundan vazgeçilmiştir. Nişancılık ile İstanbul'a geldiğe takdirde veziriazam olma ihtimali ortaya çıkmış ve Sultan Mahmud'un çevresindeki makam ve mansıb düşkünlerinin etkisiyle daha merkeze gelmeden payitahttan uzaklaştırılarak malikâne suretiyle 1748'de Aydın muhassıllığına tayin olunmuştur.²⁸ Bundan sonra sırasıyla önce Sayda valiliğine, daha sonra da yine malikâne suretiyle Raka Eyaleti'ne gönderilen Koca Ragıb Paşa, bilahare eski sadrazam Abdullah Paşa'nın yerine Halep valiliğine getirilmiştir.²⁹ Bu kısa sürede ardı arkası kesilmeyen tayinlerden bir hayli gücenen Paşa, içinde bulunduğu belirsizlik psikolojisiyle :

Gözü aydın rakîbin tîrelendi kevkeb-i bahtım

Sevâd-ı şâm-ı gam mı sevdiğim Sayda nedir şimdi

beytini ihtiva eden şikâyet dolu gazelini söylemiştir.³⁰ En son Sayda şehrine tayini sırasında söylediği bu beyitte geçen diğer **aydın, tîre**

²⁷ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 153, s. 352.

²⁸ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 153, s. 359.

²⁹ Ahmed Nüzhet, *Münşeât-ı Râgıb*, 1st. Ün. Küt. nr. 3515, vr. 3/a.

³⁰ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri* (haz. Cemal Kurnaz) s. 239, Ank. 1986.

ve şâm kelimelerinin sözlük anlamlarından başka birer yer ismi olduğunu da belirtelim.

Halep'te on sekiz ay kadar kalan Ragıb Paşa emniyetin sağlanması için gerekli tedbirleri almış, birtakım yenilikler yaparak imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu arada Bolvadin ile İsaklı (Sultandağı) arasında bulunan bir bataklığı doldurtup düzeltirmiş, bir çok köprü ve kaldırımları tamir ettirmiştir. Ayrıca Gülek Boğazı'nı, Ramazanoğlu Yaylası'ndan Derbend'e gelinceye kadar yedi buçuk metre genişliğinde bir yol açtırarak köprü, kule ve derbend yaptırmaktan da geri durmamıştır.³¹

Bir divan toplantısı sırasında Ragıb Paşa'ya Halep'teki icraatından dolayı bir suikast teşebbüsünde bulunulmuş ise de bundan ucuz kurtulmuştur. Yönetimde taviz vermeden, yolsuzluklara göz yummayarak gösterdiği üstün başarılar, Mısır'da olduğu gibi Halep beylerinin menfaatlerine ters düşünce Paşa'yı ortadan kaldırmayı planlamışlardı. Bu konuda öteden beri engin bir tecrübesi olan Ragıb Paşa, hasımlarının kendisine kurduğu oyun ve tuzaklara düşmemiştir.³²

Sultan III. Osman (öl. 1757) Şam valiliğinin boşalması üzerine bu makama ehliyetli, güvenilir birini aramış, yapılan bir divan toplantısında Sadrazam Mustafa Paşa'ya "Şam bir valiye muhtaçtır, acaba vüzeradan kimi tavsiye edersiniz?" tarzında bir soru yöneltmişti. Mustafa Paşa da hiçbir artniyet taşımaksızın ilmi, zekâsı ve dirayetiyle şöhret bulan Ragıb Paşa'yı tavsiye etmiş, hatta sadarete dahi kendisinden ziyade onun layık olduğunu da sözlerine eklemişti. Sultan Osman: "Acaba Şam'ı idare edebilir mi?" diye ikinci bir soru tevcih edince sadrazam, şimdiye kadar gelen vezirler içinde böyle ağırbaşlı ve olgun bir insana rastlamadığını belirterek, "Şam'ı tevcih ediniz!"

³¹ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukuât*, III-IV, (haz. Neşet Çağatay) s. 140, Ank. 1980.

³² Baron de Tott, *Memoires sur les Turcs et les Tartares*, c. I, s. 33, Amsterdam 1784. (Nak. Mustafa Evirgen, *Sadrazam Ragıb Mehmed Paşa*, Mezuniyet tezi, İst. Ün. Küt., nr. 217, İst. 1950.

demıştır.³³ Bahir Mustafa Paşa'nın bu son derece takdîrkâr sözleri ile Ragıb Paşa Şam valiliğine tayin edilmiştir. Kaderin cilvesine bakın ki sadaret makamına getirilenlerin sık sık değiştirildiği bir dönemde sadrazamın Paşa'yı aşırı derecede övmesi padişahın aklından hiç çıkmamıştır. Sultan Osman da, "böyle değerli bir veziri sadrazam yapmak daha münasiptir" diyen Bahir Mustafa Paşa'yı azlederek yerine Ragıb Mehmed Paşa'yı sadarete davet edince, o da hemen elli gün sonra İstanbul'a gelmiş ve mührü bizzat padişahın alarak 20 Mart 1757 tarihinde yeni görevine başlamıştır.³⁴

Sadrazamlığı

Böylece Ragıb Mehmed Paşa, defterhane kaleminde başlayan memuriyet hayatında kademe kademe ilerledikten, çeşitli idarî ve siyâsî işlerde görevler alarak tecrübe kazanıp tam anlamıyla olgunlaştıktan sonra çekirdekten yetişme mümtaz bir devlet adamı sıfatı ile Sultan III.Osman'ın yedinci ve sonuncu sadrazamı olarak erişebileceği en yüksek makama kadar gelmiştir. Amerikalı bir araştırmacı, Ragıb Paşa'nın önemsiz bir bürokratın oğlu olarak babasının mesleğine girdiğini, kendisine yardımcı olan bir takım koruyucu bulduktan sonra nihayet sadarete getirildiğini belirtir.³⁵ Her ne kadar yetenek hâlâ mükâfatlandırılıyor ise de diyor İtzkowitz ve devam ediyor: "Nüfuzlu bir koruyucuya sahip olmak kişinin mevkiini korumak için vazgeçemeyeceği bir şeydi." Bu tespitin gerileme dönemi Osmanlı bürokratlarının çoğu için yerinde olduğunu söyleyebiliriz. Ama Ragıb Paşa'nın bulunduğu yere gelirken geçtiği aşamaları göz önünde bulundurmadan ve sadarete otururken dahi padişahın yakın gözetiminde olduğunu ve düşmanlarının devamlı kuyusunu kazmakla

³³ Evirgen, *a.g.e.*, s. 5.

³⁴ Cavid, *a.g.e.*, vr. 125/b ; Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/2, s. 389-90

³⁵ İtzkowitz, Norman, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslâmî Gelenek* (çev. İsmet Özel), s. 49, İst. 1989.

uğraştıklarını hatırlamadan Amerikalı araştırmacının konuyu Ragıp Paşa ile örneklendirmesini doğrusu anlamak güçtür. Bugünkü başbakanlığın karşılığı olan sadarete getirilişinin tek sebebi, şüphesiz o vakte kadar kendisine emanet olunan devlet işlerinde gösterdiği üstün başarılar ve yüklendiği işin altından yüzakıyla çıkması dolayısıyladır.

Koca Ragıp Paşa'nın sadarete bulunduğu döneme itidal ve hikmet devri derler. İlme ve edebiyata büyük önem veren bu yeni sadrazam kendisinin fiilî olarak da içinde bulunduğu kültür faaliyetlerine ve irfan yuvalarının çoğalmasına emek sarfetmiştir. İsmail Hikmet'in bildirdiğine göre onun evi âlimlerin, şairlerin toplaşma yeri idi.³⁶ Zamanının şairleri Ragıp Paşa'nın sadrazamlığını parlak kasidelerle karşıladılar. Ünlü şaire Fıtnat Hanım şu kasideyi yazdı:

*Şeh-i şâhân-ı cihân Hazret-i Osman Hân'ın
Devletin eyleye efzûn Cenâb-ı Mevlâ
Mihr-i evc-i azamet neyyir-i bürc-i şevket
Revna-ı saltanat ârâyiş-i dîn ü dünya
Mâlik-i bahr u ber ol şâh Süleyman kadri
Kıldı bir âsaf-ı yektâ-yı muhît-i ma'nâ
Hüsn-i tedbîr ile makbûl-i hidv-i âlem
İlm ü efdâl ile mahsûd-ı kirâm-ı vüzerâ
Zâtının unsurudur hilm ü hayâ fehm ü hîred
Tab'mın bende-i dîrînesidir rüşd ü zekâ
Böyle Risto-yi zamân böyle Nizâmü'l-mülki
Ne Melikşâh ü ne İskender'e Hakk kıldı atâ³⁷*

Sultan Osman üç-dört ayda bir sadrazam değiştirmeyi âdeta gelenek haline getirdiğinden³⁸ sadaretinin ilk aylarındaki icraatında Ragıp Paşa, padişahın bu tutumunu devamlı göz önünde bulundurarak

³⁶ İsmail Hikmet, *Koca Ragıp Paşa ve Fıtnat*, s. 14, İst. 1933.

³⁷ İsmail Hikmet, *a.g.e.*, s. 14-15.

³⁸ Altundağ, Şinasi, *İA "III. Osman" mad. c. IX*, s. 450.

davranışlarında son derece ölçülü hareket etmiştir.³⁹ Buna rağmen üç yıllık saltanatı zamanında III. Osman'ın yaptığı gözle görülür en önemli icraatlarından biri sayılan temmuz 1757'de Danimarka ile imzaladığı Ticaret Muâhedesi, Paşa'nın sadarete geldiği ilk aylarda akdedilmiştir.⁴⁰

Ragıp Paşa, Sultan Osman zamanında bir yıldan az süren sadrazamlığı süresinde, büyük yangının⁴¹ harab ettiği Yeniçeri ve Acemoğlanlar Kışlaları'nı yeniden inşa ettirdi. Bu arada yerini sağlamlaştırmak için gerek sarayda ve gerekse saray dışında padişah üzerinde etkili olup da çalışmalarına engel olacakları hükümdarı kuşkulandırmadan birer vesile ile saraydan ve aynı zamanda İstanbul'dan uzaklaştırarak güvendiği kişileri de ağırlığı olan idarî kademelere getirdi.⁴² Defterdar Ahmed Efendi'yi azlederek yerine Menfî Halimî Efendi'yi tayin etti. Dâmâdzâde Feyzullah Efendi'yi ise ikinci defa şeyhülislamlığa getirdi. Azledilmiş olan Mısır valisi eski sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'ya gönderdiği bir haberde, Anadolu'da arzu ettiği bir yerde ikâmetine müsaade edileceğini bildirdi. Koca Ragıp Paşa'nın bu hareketine sebep olarak, daha önceden Hekimoğlu Ali Paşa'nın maiyetinde memur olarak bulunduğu sıralarda onun büyük iyiliklerine mazhar olmasından dolayı duyduğu şükran ve minnetdarlık hisleriydi. Bu arada reisü'l-küttâblığa da Ebu Bekir Efendi'yi getirdi.⁴³

³⁹ Baykal, *IA* c. IX, s. 595.

⁴⁰ *Muâhedât-ı Umûniye Mecmuası*, c. I, s. 52, İst. 1255.

⁴¹ 1750'de 26/27 Nisan gecesi çıkan bu yangın konusunda *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*'nde şu bilgileri buluyoruz: "Bu gece Mercan'da çıkan yangın Bitpazarıyla Abacılar, Yorgancılar ve Yağlıkçılardaki kâgir ve ahşap dükkânları, hanları ve mahzenlerle eşyaları ve malları kâmilen kül haline getirdikten sonra Parmakkapı havalisiyle Okçular arasındaki dükkânlara sirayetle hepsini yakmış ve ertesi gün öğleye doğru söndürülebilmiştir. On iki saat süren bu müthiş âfet bir çok esnafın belini kırmıştır..."

⁴² Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 341.

⁴³ Evirgen, *a.g.e.*, s. 6-7.

Paşa'nın sadaretinin henüz sekizinci ayında, padişahın hasta yatağında can çekişmesini fırsat bilen Dârüssaade ağası Ebu Kof Ahmed Ağa, Ragıb Paşa'yı azlettirip yerine kendisinin güvendiği birisini sadrazamlık makamına getirmek istiyordu. III. Osman üzerindeki teşvik ve tesiri ile Ragıb Paşa'nın azlini planlayan Ahmed Ağa yerine Kapudân-ı Derya Ali Paşa'yı bu makama hazırlamıştı bile.⁴⁴ Paşa'nın görünüşte bazı hususların müzâkeresi için ve aslında sadaret mührünü geri almak için padişah tarafından saraya çağrılacağını Darüssaade ağası yazıcısı Kayserili İbrahim Efendi bütün olup-bitenlerle birlikte sadrazama anında bildirdi. Bu arada on beş günden beri şirpençeden can çekişen III. Osman'dan tamamen ümit kesilmişti. Dolayısıyla padişahın ölümünün duyulmasına kadar meçhul bir mahalle gidip saklanmasını da İbrahim Efendi ayrıca ilave etmişti. Bunun üzerine sadrazam nereye gideceğini kimseye söylemeden tebdil-i mekân eyledi ve padişahın ölüm haberini duyanı kadar saraya dönmedi. Baltacılar kethüdası, Ragıb Paşa'yı saraya çağırmak için Paşakapısı'na kadar geldiyse de sadrazamı yerinde bulamayarak geri dönüp makamında olmadığını darüssaade ağasına bildirdi. Ragıb Paşa'yı dört gözle bekleyip karşısında göremeyen Kof Ahmed Ağa, kethüdayı azarlayarak "git, ne mahalde bulursan al getir!" diye çıkıştı. Baltacılar Kethüdası bunun üzerine bir kaç defa daha Paşakapısı'na gitti, ancak yine yerinde bulamadı. Vakit gece olduğundan mührün geri alınması işi tabii olarak ertesi güne kalmıştı. Bir gazelinde:

Sana etdikleri bu cevır ü ezâyı Ragıb

Ola bir gün ede bed-hâhına da çarh-ı anîd

diyen Ragıb Paşa akşam karanlığı iyice bastıktan sonra gizlice Bâbîâlî'ye gelerek mukadderâtı beklemiş, sarayda can çekişen III. Osman'ın vefat haberini gece geç vakitleri öğrenmişti. Nihayet 30 Ekim 1757/16 Safer 1171'de, III. Ahmed'in oğlu ve hanedanın

⁴⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki E.2266/2 nr.lı vesikada padişah Sultan III. Osman'ın Râgıb Paşa'yı azletme sebebi olarak, onun rüşvet aldığını sezdiği ve bu sebepten dolayı sadrazamını azletmek istediği yazılıdır.

hayattaki en büyük şehzadesi III. Mustafa'nın cülûsu merasimi yapıldı.⁴⁵

Osmanoğullarının yirmi beşincisi olan Sultan III. Osman'ın ölümünden sonra yerine geçen III. Mustafa, kendisine her yönüyle yardımcı olacağını ve fikirleriyle uyuşarak tecrübelerinden geniş ölçüde yararlanacağını tahmin ettiği Koca Ragıb Paşa'yı yerinde bıraktı. Gerçekten de yeni padişah ile sadrazam arasında dünya görüşü ve devlet anlayışı bakımından hemen hemen hiçbir görüş ayrılığı yoktu. Ayrıca çoğu konuları anlama ve yorumlama bakımından aralarında pek yakın benzerlikler vardı. Her ikisi de Osmanlı devletinin bünyesindeki zaafı anlamış bulunduklarından, iç ve dış politikada son derece ihtiyatlı hareket ediyor ve eldeki durumu ne pahasına olursa olsun muhafaza etmek gereğine inanıyorlardı.⁴⁶ Bu birbirine son derece uyumlu ikili, bozulan siyasî ve sosyal yapının ancak uzun vadeli ve sabırlı bir çalışma sonucunda düzeltilebileceğine, dış memleketlere karşı, her şeye rağmen barışı korumak gerektiğine inanmaktaydılar. Bu sebeple bir önceki padişaha nazaran daha bir istikrarlı politika takib edilmesi taraftarı olan Sultan Mustafa (öl.1774) sadrazamına, her türlü faaliyetlerinde serbest hareket etme imkânı vermiştir. Padişah, her yönüyle güvendiği sadrazamı Koca Ragıb Paşa'ya böylesine bir serbestiyet hakkı tanımakla beraber her davranış ve hareketini de yakından takip etmiş, gerektiğinde onu sorumlu tutmak için daima uyanık bulunmuştur.⁴⁷ Bunu çok iyi bilen sadrazam da, icraat ve davranışlarında son derece ihtiyatlı ve temkinli olup üzerine düşen görevi eksiksiz yerine getirmeye ve birkaç yüzyıldan beri düzeni bozulmaya yüz tutan Osmanlı devletine yeni bir çehre kazandırmaya çalışmıştır.⁴⁸

⁴⁵ Ahmed Vasıf, *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâikü'l-ahbâr*, c. I, s. 222, İst. 1219.

⁴⁶ Baykal, *IA* c. IX, s. 595.

⁴⁷ Ahmed Refik, *Âlimler ve Sanatkârlar*, s. 303, Ank. 1980.

⁴⁸ Altundağ, *IA* s. 449.

Ragıp Paşa, önce sadareten kendisinin ayağını kaydırmak isteyen Darüssaade Ağası Ebu Kof Ahmed Ağa'yı ilkin Rodos'a sürdürmüş, daha sonra bununla da yetinmeyerek aldığı bir fetva ile kasım 1757 ortalarında Çanakkale'de boğdurtmuştur.⁴⁹

Yine hem-cinsi eder âdeme Ragıp hasedi

Reşk eder mi sana kimse vüzerâdan gayrı

diyerek sadarete göz diken Kapudân-ı Derya Ali Paşa ile şehzâdeliğinde padişahın yazı hocası olup Galata ve Eyüp kadılıklarında bulunan ünlü hattat Kâtibzâde Refi Efendi'yi de bir vesile ile Sultan Mustafa'nın çevresinden uzaklaştırmayı başardıktan sonra, sarayda kendisine ayakbağı olabilecek kişilerin bir bir ayağını kaydırarak hasımlarını sindirme politikası izlemiştir.⁵⁰

Ragıp Paşa, gün geçtikçe padişahın güvenini kazanarak ahenkli ve uyumlu bir çalışma dönemi başlatmıştır. Aralarındaki sıcak ilişkiyi daha da ileri götüren Sultan Mustafa dul kız kardeşi Saliha Sultan'ı da Paşa'ya nikâhlamıştır. Bu izdivaçla oturduğu makamı iyice sağlamlaştıran Koca Ragıp Paşa ile padişah arasında gerçek bir dostluk hasıl olmuştur.⁵¹

Avrupalı elçilerin tercümanlarına verilen himaye mektuplarını tercümanların sattıklarını anlayan Ragıp Paşa, himaye mektubu verilmesini de yasaklamıştır. Bir sene sonra Avrupalıların reâyâ kızları ile evlenip gayri menkul mallara sahip olmalarını önleyen bir karar aldığı gibi, Mekke ve Medine gibi iki kutsal şehrin tımar kütüklerinin yeniden düzenlenmesini içine alan bir hatt-ı hümayûn da hazırlamıştır. Bu kütükler uzun zamandır kontrolden uzak, düzensizlik içinde olup, tımarla genellikle iltizamlı bir şekilde veya rüşvet karşılığında baltacı ve çuhadarlara terkedilmişti. Ragıp Paşa bu suistimali önlemek için bunların diğer tımarlar gibi iltizama verilmesini ve devlet kontrolüne

⁴⁹ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 160, s. 42.

⁵⁰ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/2, s. 391.

⁵¹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 307.

tabi tutulmasını emretti. Bu tedbirler neticesinde kısa bir müddet sonra hazinede farkedilir derecede gelir artışı oldu.⁵²

Koca Ragıp Paşa'nın sadrazam olduğu yıllarda Avrupa'da Yedi Yıl Savaşları başlamıştı. Avusturya, Fransa ve Rusya'nın hücumuna uğrayan Prusya, Rusya ve Avusturya yükünü hafifletebilmek düşüncesiyle bir müttefik arıyordu. Bu maksatla Karlo Adölf ve Rexin adındaki bir elçiyi İstanbul'a gönderen Prusya Kralı II. Frederich, Osmanlı hükümetine ittifak teklifinde bulunarak askerî yardım sağlayabileceğini ümid etti.⁵³ Sultan Mustafa'nın bu teklife meyilli olduğu bir sırada Osmanlıları Prusya üzerine sevkeden I.Frederich'in, bir süre sonra Rusya ile sulh imzalaması ve sonra Osmanlıları Avusturya ile harbe teşvik ederek Osmanlıların Avusturya muharebelerinde Rusların müttefikleri olan Avusturya'ya yardım etmeyeceğine dair Rusya'dan açık teminat almaması Ragıp Paşa'yı haklı olarak tereddüte düşürdü.⁵⁴ Böylece II.Frederich, kendi devletinin menfaatini düşünerek Osmanlıların Rusya yanında harbe katılmalarını istiyordu. Mescleyi çok iyi bilen Paşa, Osmanlının kesin olarak Avrupa'daki savaşlara girmemesi gerektiğini belirterek barış içinde bulunulmasının devletin menfaati için daha uygun olacağı görüşünde idi. Ancak Prusya'nın tekliflerini de baştan kesip atmak istemiyordu.⁵⁵ Yedi Yıl Savaşları'nı dikkatle izleyen sadrazam, padişahın, Osmanlı-Prusya ittifakına taraftar görünmesi üzerine böyle bir ittifakı sûretâ arzular görünmüş, ancak işi sürüncemede bırakmak için bazı isteklerde bulunmuştur. Başta İngiltere'nin de ittifaka katılmasını veya böyle bir ittifakın garantörü olmasını istemiştir.⁵⁶ Bununla beraber bir Ticaret ve Dostluk Antlaşması yapılmış, devrin padişahı Sultan Mustafa tarafından tasdik edilmiştir. Böylece Osmanlı

⁵² Vâsıftan nak. Evirgen, *a.g.e.*, s. 8.

⁵³ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 345.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 349-50.

⁵⁵ Beydilli, Kemal, *Büyük Frederich ve Osmanlılar 18. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, s. 36-37, İst. 1985.

⁵⁶ Beydilli, *a.g.e.*, s. 42.

devleti Ragıb Paşa'nın tedbirli ve akılcı politikası sayesinde savaş dışı kalmayı başarmıştır.⁵⁷

Prusya meselesinden ders alan Ragıb Paşa, izlediği politikayla, bu devletle yapılması düşünülen ittifakı çeşitli bahanelerle devamlı sekteye uğratmış, yapılmasına kesin gözüyle bakıldığı anlarda dahi ileri sürdüğü mantıklı ve makul sebeplerle ittifakın imzalanmamasında büyük bir başarı göstermiştir.⁵⁸ Vefat tarihi olan 1763 nisanına kadar II. Frederich'i oyalayan Koca Ragıb Paşa'nın bu husustaki bütün faaliyetleri, yerine geçen Hamid Hamza Paşa'nın böyle bir teklife başlangıcından beri zaten karşı olması sebebiyle durmak zorunda kalmıştır.⁵⁹

Ragıb Paşa, memleketi sadece savaşa sürüklememekle kalmayıp, içte de gözle görülür ülke imarına ve askeri islahata dair bir çok icraat ve faaliyetlerde de bulunmuştur. Sapanca Gölü'nü bir kanalla İzmit Körfezi'ne bağlamak istemiştir. Ancak kış mevsiminin gelmesi ve mülk sahiplerinin güçlük çıkarmaları sebebiyle bu işten vazgeçilmiştir.⁶⁰ Bu proje hakkında tarihçi Şemdânîzâde'nin görüşü daha farklıdır ve böyle bir projenin Koca Ragıb Paşa'nın kendisi tarafından akâmete uğratıldığını söyler.⁶¹ Bu arada yeniçerilerin itirazları üzerine kapatılmış olan Üsküdar'daki humbarahane ve mühendishane mekteplerinin yerine Kâğıthane'de mühendisliği hedef alan bir eğitime başlanmıştır.⁶² Osmanlı devletinin eski gücünü kaybettiği bir dönemde sadaret makamında oturarak devlete pek büyük hizmetlerde bulunan Koca Ragıb Paşa, tersaneleri yeniden düzeltmek, tophane açmak, orduyu bilgi ve fenle kuvvetlendirmek gibi icraatlarıyla tanınmaktadır. Bunların yanında daha birçok başarıları da

57 Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, s. 8, İst. 1984.

58 Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, s. 139.

59 Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 348-49.

60 Baron de Tott, *a.g.e.*, c. I, s. 97.

61 Şemdânîzâde, *a.g.e.*, c. I, s. 34.

62 Baykal, *IA*, "Mustafa III" mad., c. VIII, s. 701.

vardır. Ayrıca İstanbul Lâleli'de kendi adına bir kütüphane de inşa ettirmiş olup hâlâ faaliyettedir.⁶³

Vefatı

Toplam altı yıl üç ay, Osmanlı devletinin gerileme dönemine girdiği yıllarda padişahlıktan sonra en büyük mevki olan sadrazamlık makamında bulunan Ragıb Paşa, ömrünün sonlarına doğru prostat hastalığından rahatsız bulunuyordu. Devlet işlerini yürütemediğinden son günlerde yerine sadaret kaymakamı olarak Nişancı Hamid Hamza Paşa tayin edilmişti.⁶⁴ Tıp dilinde "Dâimü'l-harâre ve dolab" diye tabir olunan hastalıktan kurtulamayan Koca Ragıb Paşa, 8 Nisan 1763 (24 Ramazan 1176) tarihinde gece yarısı gözlerini yumdu.⁶⁵ Ertesi gün (cuma) Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Lâleli'de yaptırdığı kütüphanesinin haziresine defnedildi. Paşa'nın ölümünden sonra geride kalan eşyasının tahriri de yapılmıştır.⁶⁶ Bu tahrir sırasında bazı yerlere borçlu olduğu anlaşılmış, bunların bir kısmı sadrazamın çuhadar ve mühürdar gibi maiyetindeki adamlardan tahsil olunmuş, bir kısmı da ödenmemiştir.⁶⁷

İdarî Yeteneği

Vazife hayatına yirmi yaşlarında küçük bir memuriyetle atılan Koca Ragıb Paşa, henüz defterhânede sıradan bir kâtip iken Lâle Devri'nin ünlü sadrazamı Veziriazam Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın kısa zamanda güvenini kazanmıştır. Bunun yanında daha sonra ondaki yetenek ve atılganlığı görerek kendine yakınlaştıran

⁶³ Muallim Nâcî, *Esâmî*, s. 145, İst. 1308.

⁶⁴ Ahmed Nüzhet, *Münşeât-ı Râğıb*, Ragıb Paşa Küt. nr. 1191, vr. 5/a.

⁶⁵ Câvid, *a.g.e.*, s. 126/a.

⁶⁶ TSMA, *Muhallefât Defteri*, nr. E.7152.

⁶⁷ TSMA, *a.g.d.*, nr. E.10252.

Hekimoğlu Ali Paşa ve İran seferleri esnasında yapılan görüşmeleri ustalıklı ve kararlılıkla yönetmesiyle Sultan I.Mahmud bizzat kendi himayeleri altına almıştır.⁶⁸

Ölümüne kadar hayatı boyunca devlet kademelerinde devamlı yükselmiş olan onsekizinci yüzyılın ender devlet adamlarından Koca Ragıb Paşa, yılların verdiği tecrübe, Osmanlı'nın geniş sınırları içerisinde İstanbul'dan Mısır'a, Aydın'dan Sayda'ya kadar en büyük idareci sıfatıyla gidip gördüğü yerler ve her renk ve meşrepten karşılaştığı insanlar sayesinde mesleğinde pişmiş ve olgunlaşmıştır. Yüzyılların ardından bugünlere sanatçı yeteneğiyle gelen Paşa'nın yöneticiliği tek yönlü değildir. Yaşadığı yüzyıla damgasını vuran, Osmanlı tarihi boyunca en güçlü ve idare etme sanatını en iyi kullanan sadrazamlardan biri olmakla beraber pek çok konuda söz sahibi olan Ragıb Paşa'nın değişik cephelerini özet olarak şu şekilde sıralamak mümkündür: Konuştuğu dili çok iyi kullanan usta bir şair, otoriter bir kumandan, geleceği gören üstün bir eğitimci ve uzman bir maliyecidir.

Usta bir şairdir. Çünkü, ondokuzuncu asıra kadar en çok okunan şairlerden biri olduğunu yüzyılın şiir mecmualarından ve Keçecizâde İzzet Molla, Leskofçalı Galib, Ziya Paşa gibi bir takım ünlü şairlerin Ragıb Paşa'nın kimi beyitlerinin aynı yahut benzcri olan şiirlerinden anlıyoruz. Ve bazı beyit ve mısraları bugün bile dillerden düşmemekte, ifade edilmek istenen düşüncelyi pekiştirir mahiyette bu beyit ve mısralara yer yer başvurulmaktadır.

Otoriter bir kumandandır. Çünkü, daha önce de belirttiğimiz gibi Mısır'a vali olarak atandığında, kendi aralarında bile anlaşmazlık içerisinde bulunarak birbirlerini yiyen Memluk beylerinin keyfi yönetimine son vererek, uzun yıllardan beri sembolik bir makam haline getirilen Osmanlı valiliğine yeniden bir saygınlık kazandırmıştır. Şam valisiyken kendisine yerli beyler tarafından tehdit ve suikastlar düzenlendiği halde bundan yılmamış, aksinc üzerlerine

⁶⁸ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/2, s. 393.

üzcrlerine giderek kendisinden beklenen cesaret ve açıkyürekliliğini göstermiştir.

Bir eğitimci ve kültür adamıdır. Çünkü, kendi adına yaptırdığı kütüphane ve aynı tarihte inşa ettirdiği Sıbyan mektebinin hoca ve talebelerine bizzat Ragıb Paşa tarafından maaş yakfedildiği bilinmektedir.⁶⁹

Uzman bir maliyecidir. Çünkü, Mekke ve Medine'den elde edilen gelirlerin gelişigüzel sarfedildiği, nereden ne kadar gelip nereye ne kadar gittiğinin belli olmayışı karşısında Haremeyn müftüsü, Cizye muhasebecileri ve Haremeyn muhasebesinde çalışan kîsedarları Bâbîâlî'ye çağırarak Ragıb Paşa, defterleri inceletip gelir ve giderleri yerli yerinde tesbit ettirdikten sonra doğacak usulsüzlüklerin önüne set çekmek için buralarda çalışan memurların tayin ve görevlerini doğrudan doğruya sadarete bağlayarak haremeynin gelirlerini kontrol altına almıştır. Böylece Haremeyn'in gelirlerinde gözle görülür derecede artış görülmüştür.

Koca Ragıb Paşa bütün bunları -bugünkü deyimle- bürokrasinin çarkından geçtikten ve devlet mekânizmasının işleyişini kavradıktan sonra öğrenmiş ve mesleğinde iyice pişmiştir. Her dönemin kendine has bir işleyiş tarzı olan bu mekânizmayı çok iyi bildiği içindir ki, kişiliği ve mesleğindeki becerisi de çok yönlü olarak gelişmiştir. Paşa'nın herbiri ayrı ayrı kişilerin şahsiyetinde ancak görülebilecek türden olan bu yönleri biraz da böyle bir mekânizmanın bizzat içerisinde bulunmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Uzunçarşılı'nın cevval zekâlı, ileri görüşlü, ilim ve fazilet sahibi, başarılı bir vezir diye tasvif ettiği Ragıb Paşa, içinde yaşadığı çağ olduğu gibi geleceği de kestirebilen ileri görüşlü bir düşünceye sahip olup olayları derinliğine ve etraflı bir şekilde ele almadan karar vermez, doğru olarak verdiğini bildiği karardan da asla dönmezdi. Devletin askerî gücünü çok iyi bildiğinden düşman devletlerin savaşa

⁶⁹ Hâkim, *Târîh-i Hâkim* (haz. Fahriye Ülker), İst. Ün. Küt., s. 197, İst. 1973.

çekme tuzaklarına hiçbir zaman düşmemiş ve padişahın da harbe katılma kararında olmasına rağmen Koca Ragıb Paşa, Sultan Mustafa'yı idare ederek ısrarla savaştan uzak durmanın yollarını aramıştır. Ve bunda da büyük bir başarı göstermiştir. Ona göre kısa vadede hiçbir hazırlık yapmadan savaşa girmek, Osmanlı devletinin askerî ve malî durumunun düşman devletler tarafından bir an önce farkedileceğinden hiç de lehimize olan bir davranış olmayacaktır. Sadrazamın savaştan kaçarak devamlı barış yollarını araması bazı tarihçiler tarafından kusur sayılmışsa da, ölümünden sonra başlayan Osmanlı-Rus Savaşı ve savaş neticesinde elde edilen kötü sonuçlar onu haklı çıkarmıştır. Osmanlı devleti bu yıllarda, yani on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına girildiği ilk yıllarda dışarıda geniş sınırları karşısında muazzam bir varlık göstermesine rağmen içeride askerî bakımdan çok zayıf, Avrupa ile kıyaslandığında çok gerilerde idi.⁷⁰ Bu bakımdan Sadrazam Koca Ragıb Paşa, yenilgiyle sonuçlanacak bir badireye gözü kapalı olarak atılmak istemiyordu. Hatta Rusların yayılmasından oldukça endişelenen Sultan Mustafa, kendisine her yönüyle güvendiği sadrazamının savaş konusundaki çekimserliğine bir anlam verememiş olacak ki:

–"Eğer maksat para ise Edirnekapısı'ndan ta Rusçuk'a kadar iki geçeli altın dizerim" diyerek sadrazamına karşı endişesini belirtmekten geri durmamıştı. Ragıb Paşa da padişahının gönlünü şu tarihî sayılabilecek sözlerle almıştı:

–"Yüce devletiniz eskiden beri yapmış olduğu savaşlarda bir muharip arslan olduğunu düşmanlarına göstermiştir. Ecnebler geçmiş yıllardaki zaferlerimizi unutmamışlardır. Bunu bildiklerinden bizden korkarlar, fakat şu anda tırnakları aşınmış olup, savaş esnasında düşman bu halini anlarsa vaziyet kötü olur, askere nizam verildikten sonra bu iş düşünölsün."⁷¹

⁷⁰ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 366.

⁷¹ Uzunçarşılı, *tarih*, c. IV/1, s. 366.

Karakter ve Kişiliğini Yansıtan Şiirleri

Girdiği her işte kendisini ispatlayan on sekizinci asrın en büyük ve en başarılı devlet adamı olan Ragıp Paşa, üstün yöneticiliği ve şairliği yanında çevresindeki insanları etkileyen eşsiz bir karaktere de sahiptir. Onun gazellerinden seçtiğimiz her biri üzerinde ayrı ayrı düşünülmesi gereken aşağıdaki beyit ve mısraları nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu göstermesi bakımından zikretmeğe değer. Osmanlının geniş coğrafyasında yıllar yılı yaşanmış bir hayatın ürünleri olan bu beyit ve mısralar aynı zamanda bir vecize ve mısra-ı bercestedir. Ve bir kısmı Türkçemize yerleşmiş, halk tarafından kullanıla kullanıla benimsenmiş atalarsözü kimliğindedir:

–Dünyanın geçici olan süsünde püsünde gözü yoktur, mütevekkil ve kanâatkârdır:

Cihân âlâyışinden dest-şîty ol râhat istersen

Kanâat dâmenin elden bırakma ni'met istersen

–Başkalarına yaltaklanmayı sevmeyen onurlu ve haysiyetli bir kişiliğe sahiptir:

Eylemem Ragıp müdârâ şeyhe de dervîşe de

*

Veren Allah'dır ey dil beg ü pâşâ vermez

–Sûret-sîret farklılığı, yani ikiyüzlülük, içi dışına, sîreti sûretine, uymama konusu onun şiirlerinde önemli bir yer tutar. Kişilerin görünüşüne değil, davranış ve ahlâkına önem verir:

Siyrete eyle nazar sûrete bakma Ragıp

Düşme dâm-ı galat-endâzına her endâmın

*

Feyz-i ıtrînet başkadır şûhî-i sûret başkadır

Her gazâlı sanma kim deşt-i Hoten âhûsudur

*

*Sakın ki nüsha-i ahlâkın olmasının mağşûş
Olunca habtı virür âdeme azâb şikest*

*

*Ederdi sûret-i dünyâyı âdem pûşîş-i dîbâ
Eger pâlân-ı zerdûz ile esb olsaydı merkebler*

*

Pest fîratlara ziynet ile rîfât gelmez

–Accle işe şeytanın karıştığını yaşadığı tecrübelerle bilir ve amacına ulaşmak için sabırsızlık göstermez:

*Bî-tâbi-i tehâlûk ile yolda kaldı hep
Ser-menzil-i merâma vakitsiz şitâh ede*

–Bir hadis-i şerife göndermede bulunduğu şu mısraında, insanların ayıbını ortaya çıkarmayı elbisesini soymaktan daha beter görür:

Ayûb-ı nâsı ifşâdan libâsın soymak ehvendir

–Olgun ve doygundur. Dünyanın insanları aldatan geçici isteklerine hiç de iltifat etmez:

*Ne bilir lezzet-i kemâli nedir
Her kimin fikri hord u hâb iledir*

*

Merdân-ı himmeti zen-i dünyâ zehûn eder

–Diğer bir çok Divan ve Halk şairi gibi o da zâhidlerden, ham sofulardan haklı olarak şikâyetçidir:

Zâhidin bezme çöker sıkleti kûs gibi

*

*Dekk ile dâma düşürmüş tekyede bir serkeşi
Kelb olaldan zâhid almış işte şimdi bir şikâr*

*

Behişt andıkça zâhid ekl ü sürbün lezzetin söyler

–İdare etme sanatını uzun yıllar boyunca iyi kullanarak ve İstanbul'dan Mısır'a ve Aydın'dan Sayda'ya kadar insanları tanıyarak mesleğinde pişmiştir:

Çille-i saht-ı vezâret beni dervîş etdi

–Gerektiğinde hiç de yumuşak huylu değildir ve düşmandan intikam almayı en büyük mutluluk sayar:

Düşmenden intikâm gibi var mı bir safâ

Ragıb bu zevke âh mürüvvet komaz seni

–Dünya malına önem vermez, ama yeri geldiğinde dünya malını olgunluğun dayanağı olarak görür:

Bu bender içre bâ'is-i nakş olmada hüner

Var ise mâlın elde medâr-ı kemâl olur

–Yerli yersiz öne atılıp kendini göstermenin sakıncasını, ikinci mısraı asırlardır dilden dile atalarsözü gibi dolaşan şu beytinde dile getirir:

Miyân-ı güft ü gûda bed-meniş îhâm eder kubhun

Şecâat arz ederken merd-i kıbî sirkatin söyler

–Doktor yalan söylerse de hastasına iyi olduğunu söyleyerek yalan söyler:

Tabîbin olsa da kizbi marîzin sıhhatin söyler

–Hakikat ehline, yani gönül gözü açık olanlara riya elbisesini giymek aslâ yakışmaz:

Hakikat ehline çesbân değil libâs-ı riyâ

Yakışdırırsa dahi müsteârdır gûyâ

–Aynen Şeyh Galib'in şu:

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm

Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdü

beytinde olduğu gibi zaman zaman karamsarlığa düşer:

Bana esbâh-ı şâdîden nasîb ü behre kemdir hep

*

Olmadı cûy-ı sirişkim gülşen-ârâ-yı heves

Bir güler yüz görmedim ben tâlî'-i pür-şûrdan

*

Elinden çektiğim sâkî-i dehrin nîş ü semmdir hep

Benim sahbâ deyu nûş etdiğim zehr-âb-ı gamdır hep

*

İhlâsımızın görmedik âsârını hâlâ

Âğûş-ı tereddüdde meger hayr-duâyız

*

Devr-i felekde râhat u ârâmı görmedik

Ber-vefk-i kâm-ı gerdiş-i cyyâmı görmedik

–Bütün yukarıdaki beyit ve mısraları sanki kendisi söylememiş gibi karamsarlıktan sıyrılır ve iyimserdir:

Medâr-ı leyl ü nehârı abes hayâl etme

Ya şâm-ı vuslat-ı âşık ya subh-ı hasretidir

–Doygunluğu ve tevekkülü hiçbir zaman elden bırakmaz ve kendisini "âlemin sultanı" olarak niteler:

Hânümânı neyleriz bu künbed-i mînâda biz

Âlemin sultamız sırça sarâya mâlikiz

*

Biz cihânın hüyel ü nakşına meftûn değiliz

–İyi şeyler ancak iyi kimselerden ortaya çıkar, kötü insanlardan değil:

Zât-ı ma'yûbda çün revnakı olmaz hünerin

Hâtem-i ırzını kesr etme olur nâm şikest

–Feyiz ve bereket sahibi insanlar geride eser bırakmasalar da güzel bir isim bırakırlar:

Ehl-i feyzin eseri kalmasa da nânu kalır

–Bütün zamanlar boyunca dünyayı harâb eden şeyin ikiyüzlülük ve dalkavukluk hastalığı olduğunu bir idareci olarak ondan daha iyi kim bilebilir:

Ragıb müdâheneyle riyâdır zamânede

Dünyayı sanma cevri ü sitemdir harâb eden

–Kişi ne yaparsa yapsın, tıynet ve mayasının gereğini yerine getirir:

Tıynetinde her kimin olmaz hamûr-i ma'rifet

Olsa da sûrette âdem farkı yok nesnâsdan

–İnsanoğlu her yerde ve her zaman yalnızca ve yalnızca Allah'a güvenmelidir:

Hakikat ehline tevîk-i reh-nümâ yetişir

Bu yolda sâlike Hızır istemez Hudâ yetişir

*

Bize mu'în ü meded-res bu bahr-ı hayretde

Hudâ olursa olur yohsa nâhudâ olamaz

–Ucuz kahramanlığa ve fırsat düşkünlüğüne hiç de prim verecek bir yaradılışa sahip değildir. Kendi mutluluğunu düşmanların mutsuzluğunda görenleri de sevmez:

Muzaffer vakt-i fursatda adûdan intikâm almaz

Mürüvvet-mend olan nâ-kâmi-i düşmenle kâm almaz

–Bazan bir duaya muhtaç garip, bazan da çölde yolunu şaşırmiş olarak dolaşır:

Bende yok benden haber kim cüst-ü-cû eyler beni

Vâdî-i hayretde Ragıb şöyle kaldım güm-sürâğ

*

Dem-i Mesîhden etsen recâ-yı himmet-i deyr

Bu deyr-i köhnede biz de duâyâ muhtâcız

–Boş teneke ses çıkarır:

Kâse-i lebrîz fağfûr olsa da vermez sadâ

Servet efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenür

–Hiç kimse kendinde olan kusuru görmez, hep suçu başkasında aranz:

Efendi ta'n edenin aklı var mı Mecnûn'a

Gürûh-ı ehl-i hevâ içre bir mi bin deli var

–Ne ekersen onu biçersin: İyiliklerin verimli oluşu gibi, ye's ekersen o da hemen etkisini gösterir:

Bire hezâr verir tohm-ı ye's ekersem eger

–Arayan belâsını da, Mevlâ'sını da bulur. Hakk'ı arayan kimse eninde sonunda mutlaka bulur:

Mahbûb ararsa tünd edâsın arar bulur

Müşkil-pesend aşk belâsın arar bulur

*

Geh deyr ü gâh kâbe gehî sûmenâtıda

Hakk-cûy kande olsa Hudâ'sın arar bulur

–İnsanı hayatta olgunlaştıran şey, çektiği sıkıntılardır:

Bâr-ı minnet çekmeyen olmaz ber-ârâ-yı kenâl

–Bir şeyi görüldüğü gibi kabul etmek insanı yanıltabilir ve gerçek olan şey görüldüğünden daha başkadır:

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl

Zanneder sükkân-ı keşfî sâhil-i deryâ yürür

*

Pister-i nerm üzre hâb-ı huşte-gân sengîn olur

–Dünyada alıcısı olmayan bir şey yoktur:

Her metâ'ın bir revâcî var bu bender-gâhda

–İnsanoğlu kaza ve kadere rıza gösterse de mazeretlerine ruhsat arayan bir mizâca sahiptir:

Rızâya hükm-i kazâda muvâfıkız ammâ

Biraz da mezheb-i insâfda mesâğ ararız

–Kendi düşen ağlamaz, giden yolunda yorulmaz:

Giden yolunda yorulmaz meseldir evvelden

Hiç istikâmete mânend bir asâ olmaz

–Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir? Arkada kalıcı bir iz bırak ki onunla anılasın:

Bir eser eyle ki olsun bile dâir nâmın

Var mı şüphesiz eser-i Cem idüğünde ârâmın

–Zulmeden kişi hiçbir zaman iflâh olmaz. Kimsenin âhı ile safa sürülmez:

Bizi râhatdan eden hâhiş-i râhat oldu

Bilmedik kimseye nâ-râm idüğün ârâmın

–Başkasına sıkıntı ve eziyet vermek insan tabiatına aykırıdır ve insanlıkla bağdaşmaz:

Hilâf-ı tıynetimdir tab'-ı ahbâba keder vermek

Değildir meşrebim mânend-i sahbâ derd-i ser vermek

*

Bârını gerden-i ahbâba edenler tahmîl

Ne kadar olsa sebük-ruh olur elbette sakîl

*

Münkeşif olmadadır zıddı ile çün eşya

Ta'n-ı d'dâ gibi Ragıb olamaz zıkr-i cemîl

–Düşmanın seni ta'n etmesi kadar güzel daha ne olabilir?:

Mâye-i tıynetim olmuş benim insâniyyet

Hâk-i kabrimde de yebrûhü's-sanemdir giyehim

–Ustalık ve hüner insanın kendinden olmalıdır, yoksa dışardan alınmaz:

Gelmez ey hâce kumâş-ı ma'rifet Bengâle'den

İKİNCİ BÖLÜM

SANATI VE ESERLERİ

Sanatçı Yeteneği

On sekizinci yüzyıla damgasını vuran Nedim ve Şeyh Galib'ten sonra klasik edebiyatımızın yetiştirdiği, sesini bugüne kadar duyurabilmiş kalburüstü şairlerinden biri de hiç kuşkusuz ismi ile müsemma "Koca" Ragıb Paşa'dır. Hem şair, hem düşünür ve hem de devlet adamlığı vasıflarını şahsında toplaması bakımından da Osmanlı tarihi boyunca sanatçı ve devlet adamı meslekdaşları arasında farklı bir yeri vardır.

Ragıb Paşa, bundan önceki bölümün değişik sayfalarında önemle belirttiğimiz gibi çağının en başarılı ve gözde devlet adamı olmasının yanında, sanat ve kültür alanında da bir halka oluşturup varlığını ispat etmiştir. Fitnat Hanım, Haşmet, Çelebizâde Âsım Efendi gibi isimler başta olmak üzere daha birçok şair onun halkasında yer alan sanatçılar arasındadır. Divan şiirinin içinde bulunduğu yüzyılda ağırlığı olan bir kaç isminden biri de Ragıb Paşa'dır. Günümüze kadar gelen, başta şiirleri olmak üzere bütün eserleri onun bu belirttiğimiz yönlerinin apaçık delilleridir. Adeta bir ekol halindeki meclisinde bulunan sanatçıların kendi dönemlerinde gösterdikleri yetenekleriyle bir çizgi tutturarak meslekdaşları arasında seçkinlik kazanmaları, kendi adına yaptırdığı kütüphaneye kitaba ve eğitime karşı gösterdiği ilgi onun bir ilim, irfan ve kültür adamı olarak başka yanlarını da yansıtır.

Hemen hemen hepsi belli bir seviyede şair olan Osmanlı padişahlarının yanında, bilebildiğimiz şair sadrazamların sayısı çok azdır. Bu sahada da rakipsiz olan Paşa'nın yetiştirme tarzına baktığımızda onun sanatını besleyen kişiliğin nasıl geliştiğini ve nereden beslendiğini görürüz: Mütevazı bir ailenin çocuğu olarak yetişen Ragıp Paşa, küçücük bir memuriyetle vazifeye başlamış ve defterhane kâtibinin oğlu olması hasebiyle kısmen babasının çalıştığı dairede, kısmen de bazı özel dersler alarak kendisini yetiştirmiştir.⁷² Buna ilaveten ilk gençlik günlerinden itibaren tanık olduğu hadiseler, ihtiyatlı, siyasî hüviyetinin yanısıra, fikrî ve edebî kişiliği üzerinde de etkisini göstermiş olmalıdır. Her sahada zarif bir üslûp, çekici ve canlı bir ifade ile sivrildiğini söyleyen tarihçi Ahmed Vâsıf, Ragıp Paşa'yı edebiyat alanında boy göstermiş diğer birçok meslekdaşları ile karşılaştırdıktan sonra onu "insan-ı kâmil" diye över.⁷³ Paşa gerek şahsî ve gerekse resmî hayatında kendine son derece güvenli olarak en buhranlı olaylar karşısında soğukkanlılığı ile sükûnet ve vakarını korumasını bilmiş, bunu hayatının vazgeçilmez bir düstûru haline getirmiştir. Çağdaşları onun ateşin fikirli, güzel huylu, sağlam akideli, konuşmaları latîf, ifadesi tatlı, her yönüyle bilgisi olan yüksek ahlâklı bir kişiliğinin bulunduğu ve hayatı boyunca vaktinin çoğunu kitapla içli-dışlı olarak geçirdiğine, başlıca zevkinin ilmî meselelerle uğraşmak olduğuna tanıklık ederler.⁷⁴

Sayısı beşbine yakın olduğu söylenen Divan şairlerinin yüzde kaçının soluğu günümüze kadar gelebilmiştir? Bunlar arasında, yaşadıkları dönemde çok tanınmış oldukları halde daha sonraları isimleri tarihe karışanların sayısı oldukça büyük bir yekûn tutar.

⁷² Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 450. İst. 1928.

⁷³ Vâsıf, *a.g.e.*, c. 1, s. 223.

⁷⁴ *Münşeât-ı Râgıb*. İst. Ün. Küt. nr. 3115, mukaddime ve ilk sahifeler, İst. 1253.

Bunun sebebi, bu şairlerin, çerçevesi daha önceden çizilmiş birtakım kalıpların dışına çıkamamalarından kaynaklanmaktadır. Şiirleriyle çağları aşarak günümüze kadar gelenler ise bu kalıpları en üst derecede kullanan ve sözkonusu kalıpları zorlayarak orijinal hayâllerle yeni bir söyleyiş tarzı yakalayan şairlerdir. Rahmetli Mehmed Çavuşoğlu'nun dediği gibi, şairin görevi bu ortaklıkları belli kuralların dışına çıkmadan kimsenin zihnine, hayâline uğramamış bir anlam bulmaktır.⁷⁵ O da elbette her sanatkar yaradılışlı şaire nasib olmayan bir Allah vergisidir. Hikemiyat alanında Nâbî'nin başlattığı çıkışı devam ettiren Ragıp Paşa'yı bu ikincilerin arasına, yani orijinal hayâller yakalayan şairlerin arasına hiç zorlanmadan rahatlıkla dahil edebiliriz.

Hikemiyat Tarzının Üstadı

Ragıp Paşa'nın şiiri sağlam ve ahenkli bir nazma, ağırbaşlı ve açık bir söyleyişe, insanı düşünce yoluyla saran hikmetli bir muhteva özelliğine sahiptir. Sanatında esas şöhretini hakîmâne tarzda yazdığı gazellerine borçlu olan Paşa'nın şiirlerinin ekseriyetinin bu amaca yönelik olarak yazıldığını görüyoruz. Bu alandaki beyitleri günümüze kadar gelerek dilden dile dolaşmış, halk tarafından benimsenerek bir atasözü özelliği kazanmıştır. "Öz şiir odur ki dilde gezer mesel gibi mısra" diyerek şiirin yazılış amacını belirten Yahya Kemal'den yüzyıllar önce söylenmiş:

Eger maksûd eserse mısra-ı berceste kâfîdir

mısraı Ragıp Paşa'nın şiir ve sanat anlayışını özetler niteliktedir. Şair için asıl olan, sayfalarca yazılarak anlatılabilen bir konuyu bir beyit yahut mısra ile ifade etmek, kısa ve öz yazmak, özetlemektir. Aynı

⁷⁵ *Türk Dili Dergisi* (Divan Şiiri Özel Sayısı), sayı 415, 416, 417 s. 4, Temmuz, Ağustos, Eylül 1986.

dönemde yaşayan Şair Haşmet'e Ragıb Paşa'nın: "Haşmet, öyle bir şiir söylemek isterim ki, ne benden evvel kimse söylemiş, ne de benden sonra söylemek ihtimali olmuş olsun!" dediği kaydedilir.⁷⁶ Paşa ile dostu Haşmet arasında geçen bu konuşma, yukarıdaki mısraı da gözönünde bulundurursak onun şiire bakış açısı konusunda önemli ölçüde ipuçları elde etmiş oluruz. Şiirden, "eserden maksad" herkesin dilinde dolaşan, yeri geldiğinde sık sık başvurulmuş ve bir konuyu anlatırken özlü bir şekilde ifade eden "mısra-i berceste"dir.

Ragıb Paşa daha on üç yaşında bir çocukken 1712 yılında ölen Nâbî, klasik edebiyatımızda başlı başına bir yer tutan hikemiyet tarzının tartışmasız tek ustası idi. Asrında Sâbit (öl. 1711), sonraları Ragıb Paşa, Seyyid Vehbi (öl. 1736), Çelebizâde Âsım (öl. 1760), Münif (öl. 1742) gibi birtakım şairler üzerinde hayli etkisi olmuştur.⁷⁷ Tanzimat devrinde ise eski şiiri devam ettiren şairlerin birçoğu Nâbî'yi üstad tanımış ve onun şiirlerine benzer şiirler söylemeye çalışmışlardır. Nâbî, düşünceyi birtakım söz sanatlarıyla süslemeden, doğrudan doğruya fikir olarak söyleme yolunu seçmiş ve bunda meslekdaşları arasında dikkate değer bir başarı göstermiştir. Onun bu başarısı şiirde başlı başına bir yenilik sayılmıştır. Klasik edebiyatımızda Nâbî Mektebi diye de anılan bu tarzın özelliği görgü, bilgi ve düşünce unsurlarını didaktik bir zihniyetle ifade ediştir.

Nâbî tarzının 18. yüzyılda güçlü bir temsilcisi olan Ragıb Paşa'nın şiirlerini hiç şüphesiz bir taklit olarak değerlendiremeyiz. Paşa'nın şiirine aşına olanlar ya da divanına şöyle bir göz atanlar onun kendine özgü havasını ve şiir tarzını bulabilir. Hatta eski edebiyatımıza ömrünü vakfetmiş ve divan şiirini günümüzde en iyi bilen birkaç kişiden biri olan Halûk İpekten'in de dediği gibi, hikmetli

⁷⁶ Mehmed Tevfik, *Hazine-i Letâif*, s. 215, İst. 1302.

⁷⁷ Banarlı, N. S., *Resimli Türk Edebiyatı Tarihü*, c. II, s. 673, İst. 1988.

söyleyişin onda yer yer Nâbî'yi de aşuğı kolayca söylenebilir.⁷⁸ Şiirimizde "mısra-ı berceste" denen ve atasözü gibi dillerde dolaşan pekçok beytin ve mısraın nâzımı Koca Ragıp Paşa'dır. Bunlardan bir kaç tanesini buraya alabiliriz:

*Hakikat ehline çesbân değil libâs-ı riyâ
Yakışdırırsa dahi müsteâ'r'dır gûyâ*

*

*Ne bilir lezzet-i kemâli nedir
Her kimin fîkri hord u hâb iledir*

*

*Turfe dükkân-ı hikemdir şu köhen-tâk-ı felek
Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı*

*

*Miyân-ı güft ü gûda bed-meniş îhâm eder kubhun
Şecâ'at arz ederken merd-i kibîf sirkatin söyler*

*

*Misâl-i şem' zîr-i pâyin etmez pertevin rûşen
Tabîbin olsa da kizbi marîzin sıhhatin söyler*

*

Ayûb-ı nâsı ifşâdan libâsın soymak ehvendir

*

Müellifiyle şeref eyler iktisâb kitâb

gibi birçok beyit ve mısraı da gösteriyor ki dünyanın en güçlü devletinin değişik kademelerinde bulunup küçük bir memuriyetten

⁷⁸ *Büyük Türk Klasikleri*, c. VI, s. 379, 1st. 1988.

sadrazamlık (bugünkü başbakanlık) makamına kadar yükselen Koca Ragıb Paşa, Osmanlı sınırları içerisinde çeşitli yerlerde görev alarak geniş bir coğrafyaya sahip olması sonucu her renk ve meşrepten insanları tanımanın verdiği avantajlarla toplumun ve insanların noksan taraflarını, bu insanların birtakım problemlerini nükteli ve çarpıcı üslubuyla başarılı bir şekilde işlemiştir. Devrinde bayağı revaçta olan Sebk-i Hindi (Hind üslubu) akımının mazmunlarla dolu anlatımına iltifat etmemiş, halkın arasından yetişmiş bir kişi olarak onların bir takım problemlerini, sosyal hayatta yaşanan gerçekleri herkesin anlayabileceği bir tarzda, "doğrudan doğruya fikir olarak" söylemiştir. Ayrıca kimi şairlerin, bilhassa çağdaşı Nedim'in aksine onun gazellerinde ağırbaşlı ve seçkin bir söyleyiş önemli bir yer tutar.

Ragıb Paşa'nın çoğu vecize ve hikmet türünden olan beyit ve mısraları ince bir his, derin bir heyecan ürünü olmaktan ziyade temkinli ve ağırbaşlı bir ifade ile kaleme alınmış, ders alınması gereken canlı birer ibret örnekleridir. Bunun yanında onun şiirlerinde görevi gereği değişik iklim ve güngörmüş kişiliğinin birçok izlerine rastlarız. Üst seviyede bir yetkili olarak insanlarla kurduğu ilişkiler sayesinde onlarla kaynaşmış ve tanışmış olmanın neticesinde şahsiyetinin oturmuşluğu, tecrübenin verdiği olgunluk, olaylar karşısındaki emin ve kararlı tavrı, kadere karşı tevekkülü Ragıb Paşa'nın büyük bir karakter sahibi olduğuna işaretler. Sanatçı kişiliğinin verdiği olgunluk onu üstün bir devlet adamı kılmış, devlet adamlığının doğurduğu imkânlar da şair kişiliğini beslemeye ve geliştirmeye yaramıştır.

Mîve-i şîr-i terim hâm olsa da şîrîn olur

diyen Paşa'nın gazellerinde kendi şiirini yücelten birtakım mısra ve beyitlere raslamak mümkündür. Zatındaki eksikliğini "kitâbet ünvanına" bağlayan şair, kendisini doğunun üstad şairleriyle karşılaştırır. Ne Sâ'ib-i Tebrizî'nin hayâli, ne de Tâlib-i Amûlî'nin

olgunluğu, şiire güzellik verecek olan ancak Koca Ragıb'ın eşsiz yeteneğidir:

Ne hayâl-i Sâ'ib ister ne kemâl-i Tâlib ister

Buna tab'-ı Râgıb ister vere böyle hüsn-i zînet

Kendisini Acemin Hüsrevleriyle, Dârâlarıyla kıyaslayıp şiirini, mânâ mısırının Yusufistânı olarak niteler:

Benim ol Hüsrev ü Dârâ şükûh-ı mülk-i ma'nâ kim

Göreydi şevket-i nazmın olurdu lâl Hâkânî

*

Müzeyyendir serâpâ hüsn ile her beyt-i ma'mûrum

Denilse mısır-ı ma'nînin sezâdır Yûsufistânı

*

Ser-efrâzım kemâlât u ma'ârif fehm ü dânişle

Tekellüf-ber-taraf geçdim bu vâdîlerde akrânı

Nâbî'den sonra hikemiyat alanının en büyük üstadı kabul edilen Ragıb Paşa, dilimize yerleşmiş bazı atasözlerini ve yerleşik kimi Türkçe deyimleri şiiri içerisine serpiştirerek daha güzel, daha kalıcı beyitler ortaya koymuştur:

Giden yolunda yorulmaz meseldir evvelden

Hiç istikâmete mânend bir asâ olmaz

*

Bu meşhûr bir meseldir ki efendi gün döner derler

Benim âlûde-hicrân olduğum eyyâm dönmez mi

*

Eylesin târâc-ı dil ki çîn-i ebrûna nigâh

İki şîr olmaz meseldir sevdiğim bir bîşede

*

Şöyledir Râgıb mücâzât-ı amel kim fi'l-mesel

Sorsalar mağdûrunu gaddâr kendin gösterir

gibi beyitler çağdaşı ve diğer şairler arasında onun şiirine farklı bir canlılık kazandırmıştır.

Dilinin Sadeliği

Ragıp Paşa, devrinin diğer şairlerine nispeten sade, daha anlaşılır bir dil kullanmıştır:

Kaçmazam cevrenden ammâ sen de bî-insâfsın

Lütfün ağyâra hemîşe cevri kahrın hep bana

*

Hayli demdir atdı tutdu zülf-i dilberden sabâ

Sen de yar uşşâk için bir tâze tel ey şâne at

*

Ruh-ı âlî gül gül olmuş hum-ı zülfü sümbül olmuş

Lebi sorma bir mül olmuş ki verir cemâda hâlet

*

Ya lütüfdür ya itâb u ya tegâfûl ya sitem

Söyle derd-i dilini her ne çıkarsa kısmet

gibi bazı beyitleri, bir Divan şairinin değil de sanki bir halk şairinin kaleminden çıkmış havasını vermektedir. İlk bakışta Arapça ve Farsça

kelime ve kavramların çokluğu (bilhassa gazellerinden önce yer alan kaside, tahmis, tarih vesairede) dikkat çekse de, okunduğunda şiirlerinin açıklığı ve anlaşılabilirliği kendiliğinden sezilir. İstiare ve hüsn-i ta'lil en çok başvurduğu sanatlardandır. Daha önce de belirttiğimiz gibi devrinde moda olan Sebk-i Hindi akımının kompleks anlatımına iltifat etmemiş, herkesin anlayabileceği sade bir yolu seçmiştir. Aşk, hayâl ve hissiyat Ragıb Paşa'nın şiirinde ikinci planda kalır. O daha ziyade hayata ve topluma ait gözlemlerini dile getirir. Aynı devrin şairi Nedim'e bazı yaklaşımları olmakla birlikte eskiye dönerek Nâbî tarzına yönelmiş, onun ekolünü devam ettirmeye çalışmıştır. Bu nokta onun sanatının mihverini teşkil etmiştir.

Bugün alışlagelmiş olarak kullandığımız birtakım kelime ve kavramların Ragıb Paşa'nın şiirinde de aynı rahatlıkla kullanılışı, onun Türkçe'ye olan tutkunluğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Bilhassa halk arasında konuşulan, halkın kullandığı deyimleri şiiri içerisine bolca serpiştirmiştir:

Kan ağlamaktan ahkere döndü dü-çeşm-i ter

*

O mâhın atdı okun yasdı yayın ebrâsun

*

Bezm-i meyden yudu el çekdi ayağın amnâ

*

Daldan dala konar gâh fiğân gâh söz

*

Efendi kanlı bıçaklıydı câm-ı sâkî ile

*

Ki hoş makâmıdır anda terelli yelleri var

*

Benim başında o sevdâyı gör ki tel teli var

*

Bir giden bir dahi gelmez aceb ne hikmetdir

*

Bir güler yüz görmedim ben talî-i pür-şûrdan

*

O meh-rû ile Râgıb işimi sağ ettim

Görüldüğü gibi yüzde yüz Türkçe olan "kanlı bıçaklı olmak", "kan ağlamak", "yuyup el çekmek", "feleklik etmek", "iş sağ etmek" gibi deyimlerin Ragıb Paşa'nın şiirlerinde yer alması onun kendi diline olan sevgisini ve aynı zamanda hakimiyetini gösterir.

Elde sâgar belde hançer serde sahbâ sîne-çâk

Fitne-cû dilberlerin bî-şübhe sensin eşhebi

benzeri beyitlerde de Nef'îyâne söyleyişlere rastlıyoruz.

Etkilendiği Türk ve Acem Şairleri

Ragıb Paşa'nın kasidelerinde daha çok Nef'î'nin (öl. 1635), gazellerinde ise Sâ'ib-i Tebrizî (öl. 1671) ve Nâbî'nin göze çarpacak derecede açık ve belirgin etkileri vardır. Bunu zaten kendisi de saklamaz, kaside ve gazellerinde etkilendiği, daha doğrusu çok sevdiği üstadlarının isimlerini belirterek saygısını ifade eder. Gazellerinde Nedim (öl. 1730) ve Şeyh Galib'deki (öl. 1799) derin hassasiyet ve zengin muhayyile kudreti yerini fikir hakimiyetine, hakîmâne görüşlere bırakmıştır. Yukarıya bir kısmını aldığımız atasözü değerini kazanmış bazı mısra ve beyitleri de gösteriyor ki Ragıb Paşa'nın şiiri

Necâtî'den (öl. 1509) beri süre-gelen geleneğin, Nâbî'de ifade mükemmeliyetini bulan şeklin bir devamından ibarettir. Paşa'nın temiz ve anlaşılır dili, açık üslûbu, hayata hakîmâne gözle bakışı, olaylar karşısındaki kararlı tavrı ve bu olayları sabır ve sükûn içinde karşılayan olgun mizacı göze çarpan belli başlı özelliklerindendir. Şiirlerinde geleneklere bağlılık korunmakla beraber çevreden ve günlük hayattan alınma unsurlar da mevcuttur. Hakikatler, zaman zaman hikmetli bir üslup içinde ve güzel bir şekilde belirtilmiştir.⁷⁹

Divan şiirinde aşırı bir duygusallıktan ve süslenmişlikten kurtulmuş bir tefekkür edebiyatı çığırı açan Nâbî'nin Koca Ragıp Paşa üzerinde yer yer izlerine rastlamak mümkündür. Bu, kimi zaman aynı redifleri kullanarak, kimi zaman da birtakım tamlama ve kavramların benzerliklerinde kendisini gösterir:

*Bahr-ı gamıdam yine tahlîs-i vücûd eyleyemez
Görmüşüz bezm-i meyin bir nice deryâ-nûşun*

*

*Çâşnî-gir-i duâ olsa da cevır eyleyemez
Ni'am-ı hân-ı ilâhînin açan serpâtşun*

*

*Kasdı ikrâr-ı visâl etmedir eyleyse sükût
N'ola bûs eylese uşşâk leb-i hâmûşun*

gibi beyitlerinde sözkonusu ettiğimiz Nâbî tesiri apaçık kendisini gösterirken, şu beyitlerde de adeta onun kokusunu alır gibi oluyoruz:

*Esîr-i renc ü anâ ehl-i câh-ı devlet imiş
O kadar devleti kim bilmedik kanâ'at imiş*

*

⁷⁹ Karahan, /A "Râgıp Paşa" mad. c. IX, s. 579.

*Dile mir'ât-ı emelden nice sûret görünür
Bilmez anmâ ki verâsında vehâmet görünür*

*

*Pür-hüner olsa da mânend-i şikâf-ı billûr
Kişi setr eyleyemez ayb u denâ'et görünür*

"İledir" redifli şu beyitlerde, bilhassa Hayriyye'deki öğütleri andırır şekilde Nâbî etkisi çok daha barizdir:

*Revnakı sâgarın şarâb iledir
Feleğin hüsnü âfîât iledir*

*

*Ne bilir lezzet-i kemâli nedir
Her kimin fîkri hord u hâb iledir*

*

*Olma gâfil havâya sarf etme
Nakd-i enfâsı bil hisâb iledir*

*

*Va'de-i pûş eder dilim şadâb
Riyyi bu mezra'ın serâb iledir*

Koca Ragıp Paşa ayrıca gazellerinden birinde yer alan bir şiirinde:

*Demsâz-ı sabâ oldu Ruhâvî bize Râgıb
Dil-beste-i zincîr-i ser-i zülf-i Ruhâyız*

beytinde, ey Ragıp, Urfalı Nâbî bize seher yeli gibi eşlik etti, onun için biz Nâbî'nin saçının ucundaki zincire gönlümüzü bağlamışız, diyerek iltifatta bulunur.

Ragıp Paşa'nın gençlik yıllarında devrin en meşhur şairi şüphesiz Nedim'di. Bazı lirik beyitlerinde de onun etkisinde kaldığını görürüz:

Cevher-i tîğ-i tegâfîl âb u tâb olmuş sana

Aks-i hûn-ı âşikân reng-i hicâb olmuş sana

matlaı ile başlayıp,

Âb u tâbın dem-be-dem içdikçe efsûn eyledik

Hûn-ı Râgıb gûyiyâ sahbâ-yı nâb olmuş sana

maktai ile biten gazelin karşılığını, sanki karşılıklı söyleşmişler gibi,

Haddeden geçmiş nezâket yâl u bâl olmuş sana

Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

diye başlayan Nedim'in meşhur gazelinde buluruz.

Nedim'in bu alandaki şiirlerine benzerliği ve akıcılığı bakımından,

Ala destine piyâle sına bûseden nevâle

Bakılır mı kîl ü kâle getirir mi tevbe tâkat

*

Gâlibâ yâr ile mâbeyne bürûdet girmiş

Râgıbâ yok gibi evvelki olan germiyyet

gibi beyitlerinde de devrin şûh şairinin etkisi açıkça görülür. Esasen lirik şiir sahasındaki üstünlüğün Nedim'e ait olduğunu Ragıp Paşa da şu beytiyle kabul etmiştir:

Aldı meydânı bu vâdîde Nedîm-i yekke-tâz

Olma çok refîâre Râgıb sâha-yı tanzîrde

Nâbî'den başka o tarz şiirler yazan şairlerden daha çok Sâ'ib-i Tebrizî (öl. 1671), Şevket-i Buhârî (öl. 1699) ve Tâlib-i Amûlî (öl. 1626) gibi şairlerin etkisinde kalmıştır. Aslen İranlı bir Türk beyi

olan ve Azerbaycan şivesi ile söylediği Türkçe gazelleri de bulunan Mehmed Ali Sâ'ib, Fars edebiyatının büyük şairlerindendir. Manzum beyitlerinin sayısı 120 bin kadardır.⁸⁰ Mevlevî tarikatına mensup olan Tebrizli Mehmed Ali Sâ'ib'i, Koca Ragıp Paşa, Nâbî gibi hakîmâne ve rindâne sözleri için beğenmiştir.⁸¹ Tâlib'in unutulmaz sözleri arasında bulunan:

*Çeşm-i insâf gibi kâmile mîzân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi ırfân olmaz
Eylesen her ne kadar tûlîye ta'lîm-i lisân
Sözü insân olur ammâ özü insân olmaz*

rubâisiyle, Ragıp Paşa'nın "olmaz" redifli gazeli arasında şekil bakımından çok yakın benzerlikler vardır. Ayrıca Ragıp Paşa'da:

*Ederdi sîret-i dîbhâyı âdem pûşîş-i dîbâ
Eger pâlân-ı zerdûz ile esb olsaydı merkebler*

şeklinde geçen ve Ziya Paşa'da:

*Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz pâlân vursan eşek yine eşekdir*

biçimine dönüşen "ımsıra-ı berceste"nin asıl kaynağının büyük bir ihtimalle Tâlib'in yukarıdaki rubâisi olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Şevket-i Buhârî ve Sâ'ib-i Tebrizî adlarına yazılmış tahmisleri de bulunan Ragıp Paşa bu isimlerden etkilenmesini kendisi de saklamaz, kaside ve gazellerinde bunu yer yer belirtir:

*Ne hayâl-i Sâ'ib ister ne kemâl-i Tâlib ister
Bu ki tab'-ı Râgıb ister vere böyle hüsn-i zînet*

*

⁸⁰ Banarlı, a.g.e., s. 648.

⁸¹ İsmail Hikmet, a.g.e., s. 21.

*Egerçi puhte gerekdir hayâl-i tab'-ı selîm
Hased ki Râgıba hep fikr-i Sâ'ibâne düşer*

*

*Râgıb olsun iltifât etsin de bir âlî-himem
Şîr-i pâkim gör nice Tâliblenir Şevketlenir*

*

*Baht olmayınca hüsn-i tabî'at neyi müfîd
Sâ'ib de olsa halk hatasın arar bulur*

gibi beyitlerde Koca Ragıp Paşa'nın sözünü ettiğimiz şairlere bağlılığının yanında bizzat takdir ve övgüsünü de görürüz.

Beyitleri arasında Fuzûlî'nin söyleyiş tarzını andıran şiirlere de rastlamak mümkündür:

*Uçurdum mûrg-i hâbı hasretinle çok zamanlardır
Dü çeşm-i hûn-feşânımı şimdi hâlî âşiyânlardır*

*

*Bir nefes giryeden ârâm değil dîdelerim
Gam-ı ebrûnla kan dökmediği dem mi olur*

*

*Gehi nâz ü tegâfûl geh bâr-ı derd-i hicrânın
Benim çekdiklerim ey bî-vefâ senden sitemdir hep*

Kasidelerinde ise, hiç şüphesiz bu sahanın rakipsiz şairi Nefî'nin etkisini görmemek mümkün değil. Kasidelerinin dili gazellerine bakarak daha ağır ve ağdalıdır. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar oldukça fazla yer tutar. Ragıp Paşa'nın, Köprülüzâde Abdullah Paşa (öl. 1735) için yazdığı:

*Âferin ey şehsüvâr-ı arsa-i rezm ü vegâ
Bârekallâh ey sipeh-sâlâr-ı mîmsûrî'l-livâ
Bir neberd ettin ki hayrân oldu Behrâm-ı semâ
Dediler yerde beşer gökde melâ'ik habbezâ*

muhammesinde, Nefî'nin Genç Osman (öl. 1622) için yazdığı bir kasidede geçen:

*Âferin ey rûzgârın şehsüvâr-ı safderi
Arşas şimden gerü tîğ-i süreyya cevheri
Tîğına n'ola yemûn eylerse rûh-ı Murtazâ
Bir gazâ eйдin ki hoşnûd eyledin Peygamberi*

mısralarının etkisini açıkça görmek mümkündür.

Etkilediği Şairler

Daha önce de belirttiğimiz gibi hikemî şiir alanında Nâbî'den sonra en başta gelen Koca Ragıp Paşa nasıl kendinden önceki İran ve Türk şairlerinden etkilendiyse, yaşadığı dönemde ve daha sonraki yüzyıllarda kendisinden de etkilenen birçok şair vardır. Aynı devrin şairi olan Haşmet (öl. 1768) ve Fıtnat Hanım (öl. 1780) bunların başında gelir. Bunda Paşa'nın sadaret makamında oturmasının etkisi büyüktür. Bilhassa Fıtnat Hanım, Paşa'nın Nâbî'den devraldığı çığır devam ettirmeye çalışanlardandır. Muallim Nâcî'nin "meliketü's-şairât" dediği Fıtnat Hanım'ın Ragıp Paşa ile karşılıklı şiirleşmeleri ve latifeleşmeleri dillere destan olup, yazdığı pek çok şiiri onun gazellerine birer nazire gibidir.⁸² Meselâ şu:

⁸² İsmail Hikmet, a.g.e., s. 29.

Her gönülde tâb-ı rûy-ı yâr kendin gösterir
Kande varsan mihr-i pür-envâr kendin gösterir

*

Ârzû-yı la'l-i yâr olsun nu dilde hiç nihân
Câm-ı mînâdan mey-i serşâr kendin gösterir

*

Söyler elbet hâlini Fıtnat meseldir ehl-i derd
Aşk ola bir sîned eş'âr kendin gösterir

beyitleri içinde bulunduran gazeli, Ragıb Paşa'nın:

Pîç ü tâb-ı sîneden efkâr kendin gösterir
Cevher-i âyîneden jengâr kendin gösterir

matlalı gazeline nazîre olarak söylenmiştir.

Bir şairin büyüklüğü yazdığı şiirlerin kalıcılığı ve kendisinden sonraki şairler üzerindeki ağırlığıyla doğru orantılıdır. Şeyh Galib (öl. 1799), Sümbülzâde Vehbi (öl. 1809), Keçecizâde İzzet Molla (öl. 1829), Şinâsî (öl. 1871), Leskofçalı Galib (öl. 1876), Ziya Paşa (öl. 1880), Namık Kemâl (öl. 1888), Yahya Kemâl (öl. 1958) gibi ünlü şairlerin tespit edebildiğimiz kimi mısra ve beyitleri Koca Ragıb Paşa'nın şiirlerinden etkilenererek yazılmış havasını verip, şekil ve muhteva bakımından onun şiirleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Bu etkilenme bir kısmında apaçık kendisini gösterirken, bir kısmında da kavramların kullanılış biçimi ve mısralara yüklenmek istenen anlam bizi bu sonuca götürmektedir.

Şeyh Galib'in:

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdü

beytinde ve bu beytin yer aldığı gazelde dile getirdiği havayı Ragıp Paşa'nın şu mısralarında bulabiliriz meselâ:

Benim sahbâ deyu nûş etdiğim zehrâb-ı gamdır hep

*

Bana esbâh-ı şâdîden nasîb ü behre kemdir hep

*

Yürürse devlet-bahş-ı kalenderîye felek

Bizim de hissemize sabr-ı ârifâne düşer

Keçecizâde İzzet Molla'nın:

Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihân harâb

Eyler anı müdâhane-i âlimân harâb

dediği, âlimlerin, hocaların bozulmuşluğundan, eski fonksiyonlarını yitirdikleri için şikayet ettiği ve yeri geldiğinde referans olarak kullandığımız bu beyit Ragıp Paşa'nın şu beytinin bir başka şekilde söylenişi gibidir:

Râgıb müdâhane ile riyâdır zamânede

Dünyayı sanna cevr ü sitemdir harâb eden

Tanzimat edebiyatının en gözde şairlerinden sayılan Şinâsî'nin müfredlerinden birinde geçen:

Cihânı âdem-i fânî sanır kendi gibi zâ'il

Akıntıdan geçenler vehm ederler kim yürür sâhil

beyti, ifade ve anlam bakımından Ragıp Paşa'nın şu ünlü beytinden etkilenilmiş gibidir:

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl

Zanneder sükkân-ı keştî sâhil-i deryâ yürür

Leskofçalı Galib'in:

*İlm ise maksad eger ârif-i nefis ol Gâlib
Kendini bilmeyen âdem gibi nâdûn olmaz*

beyti bir yana,

*Mâsivâdan kıl güzêr dîdâr kendin gösterir
Âlem-i ıtlâka azm et yâr kendin gösterir*

matlalı gazeli ile, Ragıb Paşa'nın:

*Pîç ü tâb-ı sîneden efkâr kendin gösterir
Cevher-i âyîneden jengâr kendin gösterir*

beyti ile başlayan gazeli arasında şekil bakımından hiç fark yoktur. Ona nazîre olarak yazılmıştır.

Sözgelimi insan olup da insanlıkla bağdaşmayan davranışlarda bulunan kötü karakterli bir kişinin ahlâksızlığını belirtirken, Ziya Paşa'nın şu ünlü beytini hatırlamadan geçemeyiz:

*Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz pâlân vursan eşek yine eşekdir*

Oysa bu beyitle aynı anlama gelen ve Ziya Paşa'dan yaklaşık bir asır önce yaşayan Koca Ragıb Paşa'nın şu beyti arasında hiç mi hiç fark yoktur:

*Ederdi sûret-i dîbhâyı âdem pûşîş-i dîbâ
Eger pâlân-ı zer-dûz ile esb olsaydı merkebler*

Ziya Paşa'nın, Ragıb Paşa'nın eski edebiyatımızdaki yerini belirtirken onu takdir ettiğini, ona özel bir yer ayırdığını biliyoruz. Meselâ "Fihrist-i Âli Osmân"ında Ragıb Paşa'yı ele aldığı manzumelerini burada zikredebiliriz:

*Yerine geldi Sultan Mustafa kırk iki yaşında
Ki Sultan Ahmed-i mağfûrun idi necl-i zî-şânı
Cülûsunda sefâhat bâbını seddeyleyüp emri
Libâs u ihtişâm-ı halka koydu hadd ü mîzânı
Umûr-ı devleti tanzîm ü islâh eyledi elhak
İmâret kıldı ikdâmı nice emsâr ü büldânı
Nice olmaz muvaffak kim umûrunda nasîb etdi
Ana Râgıb bir sadrazam lütf-i Yezdân'ı
Dirîğâ sonradan ahvâl-i devlet oldupek muhtell
Bekâyâ eylemekle irihâl ol Âsaf-ı sâni
Umûr-ı saltanat hayfâ ki nâ-ehil ellere düşdü
Mühimmât-ı hıttûb-ı devlete geldi perîşânî
Açıldı cehl ile Rusya üzre harb-i bî-hengâm
Tedâbîr ü mühimmâtın bilindi sonra noksânı⁸³*

Tanzimat edebiyatının güçlü kalemlerinden Namık Kemâl'in Vatan Şarkısı'ndaki:

*Gavgadın şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân verirsiniz nâm alırsız biz*

nakaratlı şiiri yazılırken, sanki Ragıp Paşa'nın:

*Düşmenden intikâm gibi var mı bir safâ
Râgıb bu zevke âh mürüvvet komaz seni*

⁸³ Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri, (haz. Doç. Dr. Önder Göçgün) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, no: 737, s. 157, Ank. 1987.

beytinden ilhamla kaleme alınmış havasını vermektedir. Ayrıca Feyziye Abdullah Tansel'in hazırladığı Namık Kemal'in Mektupları isimli dört ciltlik hacimli bir çalışmadan öğrendiğimize göre Namık Kemal, Leskofçalı Galib'e yazdığı bir mektupta:

Cüst-ü-cîd-yı kâma hâcet görmez ehl-i ibtisâr

Kuvvet oldukça nazarda kâr kendin gösterir

beytini, Ragıb Paşa'nın daha önce de belirttiğimiz ünlü "kendin gösterir" redifli gazeline nazîre olarak yazdığını ve onun gazeline "şi'ren ve manen fâik" olduğunu söyler.⁸⁴ Aynı eserin bir başka ciltinde Abdülhak Hâmid'e de yazdığı bir mektupta:

Ehl-i cür'et renciş-i âlâm ile gayretlenir

Zahma dâş oldukça şîrin savleti kesretlenir

beytini, Ragıb Paşa'nın:

Tıfıldır gıdıkçe ol meh-rû gelir âfetlenir

Gün-be-gün artar fîrûğ-ı hüsnü mâhiyetlenir

matlalı gazeline nazîre olarak yazdığını belirtir.⁸⁵

Yahya Kemâl'in yeri geldiğinde sık sık başvurduğumuz ve daha çok ölüm temasının hakim olduğu:

Bir çok gidenin her biri memnûn ki yerinden

Bir çok seneler geçti dönen yok seferinden

diye biten bir şiirindeki bu ünlü beytin benzeri Ragıb Paşa'nın aynı anlamı karşılayan şu beyitleridir:

⁸⁴ *Namık Kemal'in Mektupları* (haz. Feyziye Abdullah Tansel), c. I, s.13, Ank. 1973

⁸⁵ *Namık Kemal'in Mektupları*, c. III, s. 206.

Görmedik hiç peşmân olup avdet edeni

Anlanır kim var imiş mülk-i ademde râhat

*

Bir giden bir dahi gelmez ne aceb hikmetdir

Âlem-i râhata benzer gibi iklîm-i adem

Klasik edebiyat diye de adlandırdığımız Divan edebiyatımızın içinde Koca Ragıp Paşa'yı diğer şairlerle kıyaslamak gerekirse şöyle bir sonuca varabiliriz: Kaleminin ahengi ve kasidelerinin söylenişiyile Nefî, şiirlerinde mânâya verdiği önemden dolayı Fuzûlî, düşünce ve fikirlerindeki nezaketiyle Nedim, halk arasında yerleşmiş olup konuşula konuşula nesiller boyunca devam eden deyim ve atasözlerini şiir yoluyla dile getirmesi bakımından Nâbî arasında bir yere yerleştirmek mümkündür.

ESERLERİ

1. **Dîvânı:** Koca Ragıb Paşa, sadrazamlığı yıllarında birlikte çalıştığı *Tuhfe-i Hattâtîn* yazarı Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in bildirdiğine göre şiirlerini hayattayken bir divan halinde toplamamıştır. Daha sonra, aynı zamanda Ragıb Paşa'yı çok yakından tanıyan Müstakimzâde'nin gayreti ile düzenlenerek bir araya getirilmiştir.⁸⁶

Divan,

Hazret-i pâdişâh-ı heft iklîm

Zînet-i tâc u revnak-ı dîhîm

beytiyle girilen I. Mahmud adına yazılmış bir kaside ile başlıyor. Ondan sonra kasideler, bir ramazaniye, tarih ve tahmisler yer almaktadır. Sonra da 52 yazma nüsha içerisinde en sağlam ve müellif hattına en yakın 9 nüshada yer alan 174 gazel bulunmaktadır. Biz bu kitaba bunlar içerisinde seçme yaptık. Rubâilerinin sayısı bütün nüshalarda ortalama olarak 7 civarında olup bunlardan 4'ü Türkçe, geri kalan 3'ü de Farsçadır.

2. **Mecmua-i Râgıb Paşa:** Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde manzum ve mensur bir çok edebî yazılarla Ragıb Paşa'nın kendisine ait resmî ve gayri resmî yazışmalarını içine almaktadır. Bundan sonra çeşitli nazım şekillerinde kaleme alınmış 65 kadar kaside bulunmaktadır. Bunlar genellikle devlet büyüklerine hitaben yazılmış kasidelerdir. Bunlardan divanında pek azı yer alır. Paşa'nın divanından sonra üzerinde durulması gereken en önemli eserlerinden biri de budur.

⁸⁶ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 450.

3. **Sefînetü'r-Râgıb ve Defînetü'l-Metâlib:** Muhtelif fen bilimlerinden bahseden bir eser olup Arapça olarak kaleme alınmıştır.

4. **Arûz Risâlesi:** Paşa'nın bu eserinde aruz kurallarına dair bilgiler yer almaktadır.

5. **Münşeât-ı Râgıb:** Ragıb Paşa'nın reisülküttap iken hazırladığı telhislere daha sonra yazdıklarının da eklenmesiyle Ahmed Nüzhet Efendi tarafından düzenlenen bir inşa mecmuasıdır. Baş taraflarda Ahmed Nüzhet tarafından kaleme alınan Ragıb Paşa'ya ait kısa bir biyografi de yer almaktadır. Münşeât'da bazen müstakil bir eser gibi yazma nüshalarına tesadüf edilen 'Fethiye-i Belgrad' ve 'Hunejniye ve Tâifiye' adlı risaleler de vardır.

6. **Fethiye-i Belgrad:** Avusturya ile 1730 senesinde yapılan savaş neticesinde Belgrad kalesi ile diğer bazı memleketlerin Osmanlı hakimiyetine girdiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Belgrad Muâhedesi ve bu muâhedeyi imzalayan Sadrazam Hacı Mehmed Paşa'nın iktidar ve ehliyetine ait bilgileri de ihtiva eden bu eser Sultan Birinci Mahmud adına yazılmıştır.

7. **Terceme-i Matlau's-Sa'deyn:** Ragıb Paşa'nın, Abdürrezzak Semerkandî'nin Matlau's-Sa'deyn isimli miladî 1304'ten 1450 yılına kadar olan Farsça "İran Moğolları Tarihi"nin dörtte birini Türkçeye çevirdiği eseri.

8. **Terceme-i Ravzatu's-Safâ:** Mirhond'un meşhur eserinin tercümesidir. Hemen yukarıda zikrettiğimiz eseri gibi bu da yarım kalmış, tamamlanamamıştır.

9. **Tahkîk ve Tevfîk:** Osmanlı-İran görüşmelerinden bahseden bu eser kendi sahasında çok önemli bir kitap olup İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.⁸⁷

⁸⁷ *Tahkîk ve Tevfîk* (Haz. Ahmet Zeki İzgöer), *Yeniçağ Tarihi* Anabilim Dalı, no: 299, İst. 1988.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÎVÂNINDAN SEÇMELER

**KASİDELER, GAZELLER, RUBAİLER,
BEYİTLER VE MISRALAR**

1

KASİDE DER-SİTÂYİŞ-İ VÂLİ-İ BAĞDÂD
AHMED PAŞA

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/

1. Edince hâme-i sihr-âferînem hurde-cevlânî
Olur nakş-ı per-i tâvus dâg-ı hasret-i Mânî
2. Hayâl-i mûşikâfem cevher-i ferdi eder kısmet
Sebük-rûhî-i tab'ım gevher etdirmez girân cânı
3. Ya mir'ât-ı safâ  ender safâdır zihn-i derrâkim
K'odur âyîne-i gîtî-nümâya sûret-i sâni
4. Safâ-yı cevherinden cevher-i kül eyler istimdâd
Likâ-yı manzarından rûh-ı a'zam mest-i hayrânı
5. Ederse nahl-bend-i kilik-i sihr-âsâr-ı endîşem
Fezâ-yı pehn tahrîr  zre nev-tarh-ı hıyâbânı
6. Olur her n kte-i reng ni bir g l-gonce-i ra'n 
Olur her mısra-i berceste bir serv-i hır m n 
7. Yahud meşş ta-i c d -yı h mam etse ter-desti
Verir ebk r-ı efk ra bu g ne z b-i r h n 
8. Eder fitneyle  eşm-i p r-f s na s rnes lıklar
Eder reng-i hay dan g ze-i ruhs r-ı c n n 

BAĞDAD VALİSİ AHMED PAŞA ÖVGÜSÜNDE KASİDE

1. Sihir yaratan kalemim ufak tefek nüktelere ifade kudreti verdiği zaman, ünlü Çin nakkaşı Mânî'nin hasretinin yarası tâvus kuşunun kanadını süsler.
2. Kılı kırk yaran hayâlîm kişinin cevherini (özünü) kısım kısım ederek parçalara ayırır. Ancak karakterimin hoşsohbetliliği can sıkıcı kişilerin mayasını ortaya çıkarmaz.
3. Anlayışlı zihnim, mutluluk içinde mutluluk aynasıdır. O, (yani benim anlayışlı zihnim) dünyayı gösteren aynaya adeta ikinci bir sûret verir.
4. Senin cevherinin verdiği mutluluk dolayısıyla bütün cevherler ondan medet umar. Ortaya çıkmam sebebiyle en büyük ruh da afyon sarhoşunun sarhoşu gibidir.
5. Benim sihirli düşüncem yazı sahasında hıyâbânı yeniden dağıtarak arı kovarı gibi ederse,
6. Her parlak nükte güzel bir gül goncesi, her güzel mısra da naz ve edâ ile yürüyen bir servi olur.
7. Aynen bir kadına benzeyen kalemimin büyücülüğünü süsleyen kimse el yatkınlığı ile ustalık gösterdiği zaman evvelce söylenmemiş olan düşünceler ruhların süsünü verir.
8. O, sihirle dolu göze fitneyle sürme çeker, bu işi meslek edinir. Hayanın rengi, sevgilinin yanağını örten allığın, örtünün durumundan bellidir.

9. Kelîmim hâmemin i'câzıdır ahhâb u a'dâya
Veren geh çâşnî-i ney-şeker geh hükm-i su'bânı
10. Mesîhim nutkumun âsâdır mevtâ-yı elfâza
Veren geh feyz-i nîsânı veren geh mâye-i cânı
11. Gazâl-ı Çîne etdirmez hacâlet nâfe-güsterlik
Edince hâme-i mu'ciz-nigârım anber-efşânı
12. Müzeyyendir serâpâ hüsn ile her beyt-i ma'mûrum
Denilse mısır-ı ma'nînin sezâdır Yûsufistânı
13. Benim ol Hüsrev ü Dârâ-şükûh-ı mülk-i ma'nâ kim
Göreydi Şevket-i nazmım olurdu lâl Hâkânî
14. Ser-efrâzım kemâlât u ma'ârif fehmi ü dânişle
Tekellûf-ber-taraf geçdim bu vâdîlerde akârını
15. Nakîsa var ise zâtımda ünvân-ı kitâbetdir
Kusûrum var ise bilmem meger bir rîş-i tûlânî
16. Ben ol Vassâf-ı istiğnâ-pesendim k'oldı meddâhı
Benem memdûhumun hânân-ı Cengizi vü İlhanı

9. Dostlara ve düşmanlara bazan şeker kamışı lezzeti, bazan da ejderha hükmü veren sözlerim, benim kalemimin en güzel bir ifadesidir.
10. Kelimelerin (sözlerin) ölülerine bazan nisan yağmurunun bereketi, bazan da can mayası veren güç, benim eşsiz ifade kudretimin eserleridir.
11. Nasıl ki Çin ceylanının göbeğinden misk kokusu yapmak onun için utanmayı gerektirmezse, benim insanları acze düşürerek mucize veren kalemimin saçtığı anber kokusu da benim için bir utanç sebebi sayılmaz.
12. Her mamur (şenlikli) beytim, baştan başa güzelliklerle süslenmiştir. Benim beyitlerime (şiiirlerime) mânâ ülkesinin Yusufistânı denilse dahi, bu yerinde bir söyleyiş olur.
13. Mânâ mülkünün Hüsrev ve Dârâ büyüklüğündeki sultanı tartışmasız sadece benim. Büyük şair Hâkânî benim nazmımın heybetini (ya da Şevket-i Buhârî gibi yazışımı) görseydi mutlaka dili tutulurdu.
14. Olgunluk, eğitim, anlayış ve bilgide benzerlerim arasında en üstünüm. İçinde bulunduğum meydanda (şairlik, devlet adamlığı mesleğinde) kendi yaşıtılarım arasında gösteriş ve yapmacıklıkları bir tarafa bırakarak ilerledim ve mesleğimde herkesin gıpta ettiği zirveye çıktım.
15. Şahsımda bir noksanlık varsa bu gençliğimde mesleğim olan kâtiplikle anılmam sebebiyledir. Kusurumun olup olmadığını bilmiyorum, eğer varsa bu benim için kabullenilmesi zor derin bir acıdır.
16. Ben öyle bir Vassâfım ki, tokgözlülüğü, doygunluğu beğenerek anlatan ve öven kişiyim. Öyle ki İlhan ve Cengiz hanları ancak benim övdüğümün övücüsü olabildiler.

17. Semiyy-i Ahmed-i muhtâr Pâşâ-yı kerem-girdâr
Müşîr-i dâd-kâr u hâmî-i dîn-i müselmânî
18. Ne Pâşâ âsaf-ı makbûl-i âlem dâver-i ekrem
Hidîv-i Cem-şiyem Dârâ-haşem İskender-i sâni
19. Dürr-i bahr-ı şecâ'at gevher-i zer-efser-i himmet
Fürûğ-ı mihr-i devlet evc-i bahtın mâh-ı rahşânı
20. Sinânı kutr-ı tedvîr-i sipihr-i devlet ü iclâl
Berîk-i tîği mihr-i enver-i burc-ı cihân-bânî
21. Kemânı gûşesinde feth u nusret çille-keşlerdir
Harîm-i devletinde mu'tekif tevîk-i Rabbânî
22. Eder tefrîk-i sûret sadme-i gürzi heyûlâdan
Eder taksîm-i nokta mûşikâf-ı tîr-i perrânı
23. Vegâda ebr-i hûn-rîz ü sehâda bahr-ı gevher-hîz
Kef-i deryâ-nevâli sâye-i şimşîr-i bürrânı
24. Sebak-âmûz-ı tedbîr-i isâbet-güsteri Bercis
Utariddir debîr-i menkabet-tahrîr-i dîvânı
25. Eger tel kırmasa bezminde râmiş-ger idi Nâhid
Olunca mihr-i enver nîze-dâr-ı rezm-meydânı
26. Kamer zer-mehçe-i ilâm-ı nusretidir o düstûra
Felek ser-tâ-be-pâ hizmetde bilmem ben bunu anı
27. Hidîvâ âsümân-kadrâ müşîrâ dâverâ sadrâ
Eyâ zât-ı şerîfi nüsha-i ikbâlin ünvânı

17. Cömertlik ve kerem sahibi paşa, seçilmiş olan Ahmed Paşa'dır. O âdil bir kumandan ve müslümanlığın koruyucusu olan bir insandır.
18. O öyle bir paşadır ki herkesin kabul ettiği cömert bir vezir ve Cem huylu, Dârâ ailesinden olan ikinci bir İskender'dir.
19. O, kahramanlık denizinin bir incisi, himmet tâcının altın işlemeli cevheri, devlet güneşinin ışığı, baht zirvesinin parlak bir ayıdır.
20. Onun mızrağı, devlet ve yücelik bahtının etrafında döndüğü yerdir. Kılıcının parıltısı da cihanın temelindeki burcun en parlak güneşidir.
21. Yay kirişini çekenler için fetih ve va'd edilen Allah'ın yardımı kemanın hemen köşesindedir. Allah'ın yardımı onun devleti içindedir.
22. Onun gürzünün vurması gerçek ile sahteyi birbirinden ayırır. Uçan okun kılı kırk yarıcılığı noktayı bile kısım kısım ederek parçalara ayırır.
23. Savaşta kan dökücü bir bulut, cömertlikte cevher saçan bir denize benze! Ve aynı zamanda keskin kılıcın gölgesinde bahşişi derya gibi sonsuz bir köpük ol!
24. Divanın yazılması menkıbe kâtibine bir Utarid'dir. Bercis ise doğru görüşlü öğretmendir. (Utarid yazıcısı, Bercis öğretmenidir.)
25. Parlak güneş, savaş meydanının mızrakçısı olduğunda meclisinde Nâhid tel kırmasaydı çalgıcı olurdu. Parlak güneş ortaya çıktı, Nâhid'in işi bitti.
26. Ben onu bunu bilmem, felek o vezire baştan ayağa hizmettedir. Ay da Allah'ın yardımının bildirildiği altından bir hilâl gibidir.
27. Ey gökyüzü kıymetindeki hidiv, büyük vezir, kumandan! Ünvanı bahtının nüshası olan ey mübârek zât!

28. Sen ol sadr-ı müfahhamsın ki tutdu sıyt-ı iclâlin
İrâk u Rûm u aksâ-yı Hicâz İrân u Tûrânı
29. Sen ol tenhâ-süvâr-ı arsa-i pehnâ-yı heycâsın
Eder sersem bîm-i satvetin Sâm u Nerîmânı
30. Sen ol zât-ı mûkerrem mazhar-ı teshîr-i âlemsin
Ki meddâhın gören hem görmeyen kadî eger dâni
31. Sipîhr-i pîri âciz eylemişken şûriş ü fitne
Cihâna geldi tedbîrin ile râhat ten-âsânı
32. Değildir zâtına billâh lâf-ı İskender ıtlâkı
Kim etdin südde-i himmet fitne-i ye'cûc-i İrânî
33. Ne sedd-i fitne tevcîh-i nigâh-ı iltifât etsen
Hemîşe sâz-kâra döndürürdün çarh-ı gerdânı
34. Aceb mi düzd-i hûn-hâre göz açdırmaz ise adlin
Ki fârîğ etdi düzdîde-nigehden çeşm-i fettânı
35. Safâ-yı bâl ile herkes terennüm-sâz-ı âsâyış
Mahaldir ben de bûlbûl gibi eylersem gazel-hânî
36. Temâşâ beş hilâl üstünde etdim mâh-ı tâbânı
Alınca destine ol meh-peyker câm-ı rahşânı
37. Olur şîrâze-i cem'iyet-i diller ne hâletdir
Perîşân eyledikçe zülfünü nâz-ı perîşânî
38. Ede pâyende tâbende hemîşe i'tidâl üzre
Mizâc-ı devlet ü ikbâlîni te'yîd-i Rabbânî

28. Sen düşmanlarını aldığın tedbirlerle öyle susturan bir vezirsin ki senin kudretinin sesi ta Irak'a, Anadolu'ya, Hicaz topraklarına, İran ve tüm Turan illerine ulaştı.
29. Senin güçlülüğünün korkusu Sâm ve Nerfîmân'ı sersem eder. Sen o geniş savaş alanının tek başına savaşçısısın (savaşanısın)!
30. Kadı yahud bilgili kimseler senin övgünü hayattayken görse de görmese de, sen âlemin boyun eğdiği yüce bir kişisin!
31. Fitne ve fesat yaşlı feleği acze düşürüp zavallı hale getirdiği bir sırada dünyaya senin tedbirinle huzur ve rahatlık geldi.
32. Vallahi senin kişiliğine İskender lafı etmek yakışmaz. Çünkü İran ye'cücünün fitnesini himmet eşiği ettin.
33. Fitneyi önlemeye ne gerek var, iltifat dolu bir bakış yöneltsen dönen feleği her zaman uygun bir hale getirirdin.
34. Fitne çıkaran gözü çalınmış gözden vazgeçirten adaletinin kan dökücü hırsıza göz açtırmamasına şaşılır mı?
35. Herkes kalp huzuru ile asayiş terennüm ediyor (rahatlık şarkısı söyleyip duruyor), ben de aynen bülbül gibi gazel okusam yeridir.
36. O ay yüzlü sevgili eline parlak kadehi alınca gökyüzünde apaydınlık duran ayı beş hilâl üstünde seyrettim.
37. Perişanlık nâzı senin zülfünü darmadağın eylediği zaman gönüllerdeki topluluğun ne durumda olduklarını var sen hesap eyle!
38. Allah'ın desteği, yardımı senin devlet ve ikbal sıhhatini her zaman itidal üzere sürdürsün, ışık ve parlaklığını kıyamete kadar dâim eylesin!

TAHMÎS-İ GAZEL-İ NÂBÎ

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/

1. Ne kûtâhî-i himmetden ne noksân-ı hünerdendir
 Ne bî-mihrî-i tâlî'den ne baht-ı bed-güherdendir
 Ne ulvîden ne süflîden ne efrâd-ı beşerdendir
*"Ne sendendir ne bendendir ne çarh-ı kîneverdendir
 Bu derd-i ser humâr-ı neşve-i câm-ı kaderdendir"*
2. Olan âzürde-hâtır devlet-i dînân-ı âlemle
 Olur mu kadd-hamîde minnet-i ihsân-ı âlemle
 Nemek-lîs olsa da dil sohbet-i ihvân-ı âlemle
*"Dehân-âlûde olmaz ni'met-i elvân-ı âlemle
 Dimâğ-ı dilde lezzet hân-ı yağma-yı seherdendir"*
3. Olurken her nigâhın âşık bir nâvek-i dil-dûz
 Dil-i ağıyâra döndü şimdi şaşın oldu bed-âmûz
 Budur ammâ yine âyin-i mihr ey mâh-ı bezm-efrûz
*"Düşen sana tegâfildür bana âh-ı tegâfûl-sûz
 Değil senden şikâyet şekve âh-ı bî-eserdendir"*

NÂBÎ'NİN GAZELİNE TAHMİS

1. Bu başımdaki ağrı, ne himmet eksikliğinden, ne hüner noksanlığından, ne talihin sevgisizliğinden, ne bahtımın fenâlığından, ne yüceden, ne alçaktan, ne insanoğlundan, "ne senden, ne benden, ne de kin güden felektendir. Bu başımızdaki dert, sadece kader kadehinin verdiği mutluluk ve neşe sarhoşluğundandır."
2. Dünyadaki alçak kimselerin devlete konmalarıyla incinen hâtırımız kâinatın iyiliklerinin minnetiyle iki büklüm olur mu? Gönül, dünyadaki dostların sohbetinden lezzet alsa da, "başkalarının çeşit çeşit nimet içinde bulunması ağza bulaşmaz. Gönül damağındaki tad, seherin yağmaladığı bol bol yiyip içilen sofradandır."
3. Senin her bakışın âşika gönül delen bir ok olurken, şimdi ok yüksüğün düşman gönlüne dönüp fenalık öğreten biri oldu. Ey meclisi aydınlatan ay yüzlü sevgili, aşkın usulü yine de budur: "Senin payına düşen aldırılmazlık, bana düşense aldırılmazlığın yakıcı âhıdır. Benim şikâyetim senden değil, etkisiz ve faydasız âhımdandır."

4. Bir âh-ı subh-gâhınla olurken maksada vâsıl
Bu cünbişle sana izz ü kusûr etmek nice kâbil
Değildir bî-sebep dermândelikler böyle pâ-der-gil
*"Sana isbât-ı taksîr eylemek bî-vechdir ey dil
Bu taksîr-i eser senden değildir çeşm-i terdendir"*
5. Bülend olmaktadır Râgıb hemîşe himmet-i tab'ın
Dahi bâlâsı mümkündür olursa rağbet-i tab'ın
Müsellemdir eğerçi ehl-i tab'a dikkat-i tab'ın
*"Bu ta'bîrât vüs'atde değildir kuvvet-i tab'ın
Bu feyz-i mânevî Nâbî'ye mecrâ-yı digerdendir"*

4. Bir seher âhıyla maksada ulaşırken, bu sevinçle sana ululuk ve kusur isnad etmek nasıl mümkün olsun! Böyle toprağa düşmeler, âcizlik gösterileri sebepsiz değildir. "Ey gönül, sana kusur yüklemeye çalışmak sebepsiz değil; bu eksiklik eserleri senden değil, ağlamaklı nemli gözdendir!"
5. Ey Ragıb, yetenekli yaradılışının himmeti sürekli yücelmektedir. Eğer kabiliyetine rağbet gösterilirse bunun zirveye ulaşması da mümkündür. Gerçi şiiirden anlayan ehl-i irfan tarafından senin yeteneğin bilinmektedir ammâ, "yine de bu övgüler senin kabiliyetinle orantılı değildir. Bu mânevî coşkunluk Urfalı Nâbî'ye başka bir kaynaktan gelmektedir."

TAHMÎS-İ DİĞER BERÂY-I VÂLÎ-İ BAĞDÂD
AHMED PAŞA

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Âferin ey şehsüvâr-ı arsa-i rezû ü vegâ
Bârekâllah ey sipeh-sâlâr-ı mansûru'l-livâ
Bir neberd etdin ki hayrân oldu Behrâm-ı semâ
"Bir gazâ etdin ki hoşnûd oldu rûh-ı enbiyâ
Dediler yerde beşer gökde melekler habbezâ"
2. Hak budur a'dâya gösterdin celâdet neydigin
Zûr-ı bâzû resm-i peykâr-ı şccâ'al neydigin
Savlet-i şîrâne vü merdâne himmet neydigin
"Şimdi bildi Şah Tahmasb hezîmet neydigin
Görmemişdi bundan evvel böyle kahr-ı bî-ribâ"
3. Dest ü tîğ-i satvetinle kahr olup a'dâ-yı dîn
Oldular bi'l-cümle şâd ervâh-ı ashâb-ı güzîn
Böyle lâzım işte düşmenden de ahz-ı sâr u kîn
"Mısra-i berceste-i evsâfın olsun ba'dezîn
Safder-i şîr-efken ü Kısra-şiken kişver-küşâ"

BAĞDAD VALİSİ AHMED PAŞA İÇİN DİĞER BİR TAHMİS

1. Ey kavga ve savaş meydanının büyük süvarisi, ey sancağı her yerde muzaffer olan serasker, aferin sana! Öyle bir kavgaya tutuştun ki semâda Behram hayrete düştü. "Öyle bir gaza eyledin ki peygamberlerin rûhu bundan hoşnud oldu. Yerdeki insanlar, gökteki melekler habbezâ (ne hoş, ne güzel) dediler."
2. Kolunun kuvvetiyle yiğitlik savaşının eserini, kahramanlığın ne olduğunu arslanca ve mertçe saldırıyla düşmana gösterdin. "Şah Tahmasb boyuna artan kahırla hezimetin, yenilginin nasıl bir şey olduğunu bundan evvel hiçbir zaman görmemişti, işte şimdi gördü."
3. Din düşmanları senin satvet kılıcın ve elinle kahrolup bütün ashâb-ı güzînin (peygamberimizin arkadaşları, seçkin insanlar) rûhları şâd oldu. Düşmandan kin ve öc alma işte böyle olmalıdır. "Bundan sonra arslanın yırtıcılığı gibi düşmanın üzerine tek başına atılmak ve ülke fetheden fatih gibi Kistrâ'nın saraylarını kırmak gibi vasıflar özelliğinin sağlam mısraı olsun."

4. Azm ü tasmîminde etdin şöyle temkîn ü sebât
Etmedin kat'â niyâz-ı sulha rağbet iltifât
Hiç ruh göstermedin meydân-ı resme sürdün at
*"Nat'-ı rüsvâyîde şâhı eyledin ferzâne mât
Bakdı kaldı şeşder-i hayretde nerrâd-ı kazâ"*
5. Olmamıştır hiçbir serdâra bu nasr-ı azîm
Pâdişâhân görmemiştir böyle bir feth-i cesîm
Himmet-i şâhânesiyle gördü bir Sultan Selîm
*"Sana ihsân eyledi lütfuyla Hallâk-ı Alîm
Âhir olmaz tâ-be-mahşer söylenir bu mâcerâ"*
6. Hak Teâlâ devlet ü ikbâlini etsin füzûn
Kande azm eyler isen tevîkin olsun reh-nümûn
Düşmenânın râyet-i âmâli olsun ser-nigûn
*"Arsa-i azminde olsun tevsen-i bahtı harûn
Etdiği ihlâs ile hep Râgıb'ın budur du'â"*

4. Kararlarında, niyetlerinde öyle sebat ve metânet gösterdin ki barış isteklerine hiçbir zaman kulak vermeden, kavga meydanına hiç yüz göstermeden at sürdün. "Haysiyetsizlik döşeğinde şahı ustaca mat ettin. Bu oyunda usta olan kişiler senin başarın karşısında şaşı kaldı."
5. Hiçbir serdara bu büyük yardım nasib olmamıştır. Sadece bir Sultan Selim'in himmetiyle gördüğü hariç, padişahlar bugüne kadar böyle cesâmetli bir fetih görmemiştir. "Allah lütfuyla bunu günümüzde sadece sana ihsan eyledi, bu macera ta mahşere kadar söylenip duracaktır."
6. "Ragıb'ın içinden gelerek gece gündüz ettiği dua şudur": Allah, devlet ve ikbâlini artırsın, nerde bir karar verirsen O devamlı yol göstericin olsun, düşmanların sancağı yerle bir olsun, "senin bahtının inatçı atı azminin arsasında boyuna koşsun dursun!"

TÂRİH-İ CÂMİ-İ ŞERİF DER-ÜSKÜDAR

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Muktedâ-yı ehl-i sünnet câmi'-i mecmû'-ı hayr
Kıldı çün bu ma'bed-i zîbâyı inşâ bî-riyâ
2. Sadr-ı asrı bendesi Râgıb dedi târîhini
Câmi'-i ra'nâ binâ-yı Şâh Sultan Mustafâ

1. Ehl-i sünnet öncüsü (Peygamber ve arkadaşlarının inancına uyan) hayırlar topluluğunun bir araya geldiği bu süslü mâbedi padişah ikiyüzlülük hastalığından uzak olarak gönülden inşa etti.
2. Asrın sadrazamı olan, padişahın bendesi Ragıb, her yönüyle birbirine uygun olan bu bina için "Şah Sultan Mustafa yaptı" diye tarihini söyledi.

GAZELLER

BİR

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

1. Hurûş-ı dâğ ile sînem bahârdır gûyâ
Felek bu kevkebeme dağdârdır gûyâ
2. Hakikat ehline çesbân değil libâs-ı riyâ
Yakışdırırsa dahi müste'ârdır gûyâ
3. Gurûr-ı devlet-i ebnâ-yı dehr eder iş'âr
Ki gerdişi feleğin ber-karârdır gûyâ
4. Nedir bu tûtî-i tab'ımda âteşin güftâr
Ol âfetin ruhu âyîne-dârdır gûyâ
5. Semend-i nâz ile uşşâkın eylemek pâmâl
O şehsüvâr-ı meh-rü ber-iftihârdır gûyâ
6. Sevâd-ı rû arak-ı şerm ile olur şüste
Lisân-ı hâl-i hayâ i'tizârdır gûyâ
7. Hezâr dekk ile aldım demiş o gül-ruhsâr
Dil-i şikeste-i Râgıb şikârdır gûyâ

BIR

1. Yaraların sökün etmesiyle sînem sanki çiçek çiçektir. Felek ise bu tantanamdan, gösterişinden oldukça üzüntülü bir halde bulunmaktadır.
2. Gönül gözü açık olanlara riyâ elbisesini giymek aslâ yakışmaz. Eğer onlar kendilerine bunu yakıştırsalar bile üzerlerinde iğreti olarak durur.
3. Dünya insanların devlet gururu, sanki feleğin dönüşü devamlıdır diye bildirir. (Halbuki hiç de öyle görüldüğü gibi değildir. Hepsi gelip geçicidir.)
4. Benim bu mizacıma papağanındaki ateşli söz nedir? Sanki o sevgilinin yanağı bana ayna tutmaktadır.
5. O ay yüzlü ata binicinin naz atı ile âşıklarını ayaklar altına alması sanki onun öğrenmesinden kaynaklanmaktadır.
6. Yüzünün siyahlığı utanma teri ile yıkanır. Sanki bu utanma içinde bulunduğun durumun dilinden özür dilemedir.
7. O gül yüzlü sevgili kendi âşığını binlerce hile ile aldattığını söylemiş. Sanki Ragıb'ın onarılması güç kırık gönlü onun için bir avdır.

İKİ

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Cevher-i tîğ-i tegâfûl pîç ü tâb olmuş sana
Aks-i hûn-ı âşıkân reng-i hicâb olmuş sana
2. Sevdığım şâyestedir olsan siyeh-mest-i gurûr
Mâ'ni-i rengînî-i hüsnün şarâb olmuş sana
3. Sad-hezârân perde-i ismet gelip ber-rûy hem
Ey gönül bâğ-ı hayâ bir gey nikâb olmuş sana
4. Sürme-i âvâz-ı bîdârî-i bahtımdır benim
Ol siyeh-kârî-i müjgânın ki hâb olmuş sana
5. Safha-i diller olup şîrûze-bend-i ittifâk
Fenn-i pür-zûr-ı nezâketde kitâb olmuş sana
6. Berk-i âteş-gûn ruhsârın değildir hûn-çekân
Tâb-ı rûyından gül-i hayret gülâb olmuş sana
7. Âb-ı nâbın dem-be-dem içtikçe efzûn eyledin
Hûn-ı Râgıb gûyiyâ sahbâ-yı nâb olmuş sana

İKİ

1. Aldırmazlık okunun cevheri sana sıkıntı olmuş. Âşıkların kanının yansması yine sana utanma rengi olmuş.
2. Ey sevdiğim, gururun körkütük sarhoşu olsan bile bu sana yakışır. Senin güzelliğine parlaklık veren mana, sana şarab olmuştur.
3. Ey gönül, binlerce haya perdesi yüzüne gelip hayanın bağı senin için bir başka örtü olmuş.
4. Kirpiklerinin kara düşünceli işi seni uyutan şeydir ki o benim bahtımı uyandıran, sesimi açan çılgılığın sürmesidir.
5. Gönül sayfaları bir araya gelerek şîrâze bağı olup nezâketin güçlü fenninde sana kitâb olmuştur.
6. Kan damlayan ateş gibi kırmızı şimşeği andıran senin yanağın değildir. Yüzünün parlaklığından şaşkınlık gülü sana adeta gül suyu olmuştur.
7. Saf ve katışıksız şarabı durmadan arkası arkasına içerek artırdın durdun; Ragıb'ın içe içe bir türlü doyamadığın kanı güyâ sana saf bir şarab olmuştur.

Ü Ç

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Sâgar-ı telh-âbe-i gam-nûşudur meşreb bana
Vâdî-i nâ-kâmıdır muhtar olan mezhep bana
2. Ben fakîri etme tek memnûn-ı ebnâ-yı zamân
Hâsıl etmezsen değil gam matlabım Yârab bana
3. Olmasın mı âsümân-ı tâlî'im evzâ-ı sa'd
Sehm müjgan kavs ebrû hâldir kevkeb bana
4. Kaçmazam cevrenden ammâ sen de bî-insâfsın
Lütfun ağyâra hemîşe cevri kahrın hep bana
5. Râgıb u tâlib de olsam hırs u hâhiş eylemem
Çün değil hergiz husûl-i matlabım matlab bana

Ü Ç

1. Gamin acısuyunun kadehinden içmek benim için adeta bir huy haline gelmiştir. Bana seçilmiş olan yol mutsuzluk vadisidir.
2. Ey Allah'ım! Ben fakîri yalnızca zamane insanların hoşnut olduğu kimselerden etme! Yarabbi, bu dileğimi kabul etmezsen dahi bu benim için gam değildir.
3. Baht ve talihimin seması kutlu durumlarda olmasın mı? Benim için ok, kirpik, kaş, kavis, yıldız da birdir.
4. Senin eziyetinden, bana ettiğin zulümden kaçmam ammâ ey sevgili sen de çok insafsızsın! Lütfun her zaman düşmanlara, bitmek tükenmek bilmeyen ezâ ve kahrın da hep banadır.
5. Beğenip istesem de aşırı istek ve ziyâdesiyle hırs sahibi değilim. Çünkü sadece arzularımın ortaya çıkması asla benim biricik isteğim değildir.

DÖRT

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/

1. Elinden çekdiğim sâkî-i dehrin nîş ü semmdir hep
Benim sahbâ deyu nûş etdiğim zehr-âb-ı gamdır hep
2. Sevâdî leşker-i sevdâ serinde dûd-ı dil çetri
Gedâyân-ı ser-i kûy-ı mahabbet muhteşemdir hep
3. Ne keyfiyyetle ser-şâr-ı mahabbet olduğum bilmem
Bana esbâb-ı şâdîden nasîb ü bchre kemdir hep
4. Gehî nâz u tegâfûl gâh bâr-ı derd-i hicrânın
Benim çekdiklerim ey bî-vefâ senden sitemdir hep
5. Sen etdikçe teveccüh oldular ağyâr rû-gerdân
Derinden dûr eden şâhım beni lûft u keremdir hep
6. Kemâlinden değildir dâğ-ı ber-dil kimse kimseye
Medâr-ı hıkd u kîn gavga-yı dînâr u diremdir hep
7. Beni hem-şû'le-i âvâz-ı bülbül eyleyen Râgıb
Sükût-ı cân-güdâz-ı nâz ile ol gonce-lebdir hep

DÖRT

1. Dünya içki sunucusunun elinden çektiğim hep zehir, şarap diye içtiğimse hep gamın acısuyudur.
2. Başındaki sevda askerinin siyahlığı, gönül çadırının dumanıdır. Sevgi semtinin baş dilencileri tamamiyle ihtişam sahibi kimselerdir.
3. Nasıl bir sevgiyle dolup taşıdığımı bilmem, ancak bu coşkunluk sebeplerinden ötürü nasibime düşen şeyin çok az bir şey olduğunu söyleyebilirim.
4. Bazan kendini ağıra satan tavrın ve aldırmazlığın, bazan da ayrılık derdinin dayanılmaz yükü, ey vefasız sevgili, benim senden çektiklerim hep zulüm ve eziyettir.
5. Sen başkalarına yöneldikçe onlar senden yüz çevirdiler; sultanım, beni kapından uzaklaştıran hep iyilik ve keremindir.
6. Hiç kimse başka bir kimsenin gönlünü olgunluğu yüzünden yaralamaz. Dünyada öc almanın ve kin gütmenin dayanağı hep para ve pul kavgasıdır.
7. Ey Ragıb, beni bülbul cığlığı yakıcılığıyla beraber eyleyen, kendini ağıra satan can eritici sessizliği ile hep o gonca dudaklı sevgilidir.

BEŞ

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

1. Getirse tâbiş-i ruhsâr-ı yâra tâb kitâb
Olurdu safhâ-i takvîm-i âfitâb kitâb
2. Kelâl verdi temâşâ-yı hüsnî zühhâda
Aceb mi kec-nazârâna getirse hâb kitâb
3. Olur mu neşve-i sûrî vü manevî hem-dem
Tahammül eyleyemez meclis-i şarâb kitâb
4. Sezâ-yı bûse ta'zîm-i mushaf-ı rûyın
Müellifiyle şeref eyler iktisâb kitâb
5. Gören demez mi gülistânın aksini cûda
Çemende gördüğümüz var bizimdir âb kitâb
6. Sakın ki nüsha-i ahlâkın olmasın mağşûş
Olunca habtı verir âdeme azâb kitâb
7. Felekde ravza-i ahhâb eder idim Râgıb
Dimâğım olsa eğer etsem intihâb kitâb

BEŞ

1. Kitap, sevgilinin yanağının parlaklığına bir aydınlık verse, güneş takviminin bir safhası olurdu.
2. Dünyadan elini eteğini çekmiş kimseye senin güzelliğini seyretmek utanç ve bıkkınlık verdi. Kitabın, eğri bakışlara (hata arayanlara) uyku getirmesi mümkün mü?
3. Görünüşte neşe sahibi olanlarla manada neşe sahibi olanlar hiç aynı yerde bulunur mu? Kitab, şarap meclisine tahammül eyleyemez.
4. Senin yüzünün mushafa benzeyen büyüklük ve ululuğu, öpülmeye layıktır. Kitap, ancak kendisini kaleme alan kişiyle (müellifiyle) şeref kazanır.
5. Gül bahçesinin aksini (yansımasını) suda gören kimseler, çemende bizim de bir gördüğümüz var demez mi? Kitap da, su da bizimdir.
6. Sakın senin ahlâkının nüshası bir karışıklık göstermesin, eğrilik senin ahlâkında hiçbir zaman yer almasın. İnsanın yanılması (ne kadar çok olursa) kitap ona azap verir.
7. Ey Ragıb, eğer dünyada aklım olsa da bir kitap yazmak istesem, bu fırsat bana verilse, onu içinde dostların gezindiği bir bahçe haline getirdim!

ALTI

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Seni âğûşa çeken hâlc-veş ey meh-tal'at
Feleğin yakdı dil-i sahtına dâğ-ı hasret
2. Haste-i aşkına bir nîm-nigâh eylemedin
Çeşm-i bîmârın ebed görmeye rûy-ı sıhhat
3. Ya lütuftur ya itâb u ya tegâfûl ya sitem
Söyle derd-i dilini her ne çıkarsa kısmet
4. Seni tahfîf eder ağırlayamaz rıtl-ı girân
Zâhidâ gel kerem et meclise verme sıklet
5. Görmedik hiç peşîmân olup avdet edeni
Anlanır kim var imiş mülk-i ademde râhat
6. Çekerim kûh-ı girân-ı gamı Kâf olsa velî
Tâk eder tâkatimi zerrece bâr-ı minnet
7. Ola izzetde edânî vü e'âlî pâmâl
Anlamam neydüğünü bundaki sırr-ı hikmet
8. Şâh-ı pür-bâr gibi etdi şikeste kaderim
Oldu hırmânımı müsmir hüner ü ehliyet
9. Gâlibâ yâr ile mâbeyne bürûdet girmiş
Râgıbâ yok gibi evvelki olan germiyyet

ALTI

1. Ey ay yüzlü sevgili, ayın etrafındaki ışık halkası gibi seni kucağa çeken şey, feleğin katı ve sert gönlüne hasret yarası yakmasındandır!
2. Senin aşkınla yataklara düşen bana şöyle bir dönüp bakmaya bile tenezzül eylemedin, o hastalıklı ölümcül gözün hiçbir zaman sıhhat yüzü görmesin!
3. Senin gönlünden geçen ve benim kismetime çıkan şeyler şunlardır: Ya lütuf, ya azarlama, ya da aldırma ve zulümdür.
4. Dünyadan elini eteğini çekmiş olan ey zahid, gel içki meclisinde bulunanlara sıkıntı vermekten vazgeç; devamlı kem gözle baktığın ağır kadehler seni ağırlayamaz, hafif gelir.
5. Yokluk mülkünde öyle bir rahat ve huzur varmış ki bu dünyaya gözlerini yumduktan sonra pişman olup geri dönen bir kimseyi şimdiye kadar hiç görmedik.
6. Üzüntü ve kederin dağ gibi ağır yükünü Kaf dağı kadar dahi olsa çekerim. Ancak minnet yükünün zerre kadarına bile tahammül edemem, o benim gücümü yerle bir eder.
7. Maalesef aşağılık alçak kimseler bulunmaması gereken yüce makamlarda, izzet ve şeref sahipleri de ayaklar altındadır. Bundaki hikmetin sırrını bir türlü çözebilmiş ve anlayabilmiş değilim.
8. Yemişle yüklü dal gibi kaderim beni kırdı. Buna rağmen sanatkâr yaradılışlı kişiliğimde mevcut olan ustalık ve kabiliyet sayesinde ümitlerim meyve vermeye başladı.
9. Ey Ragıb, sevgili ile aramıza hiç istemediğim halde galiba bir soğukluk girmiş, eski samimiyet ve sıcaklık maalesef şimdi yoktur.

YEDİ

Mefâîlün/ Feûlün/ Mefâîlün/ Feûlün

1. Nedir ey gönül bu hayret neden âh u vâha ruhsat
Meger eylemiş bir âfet seni vakf-ı derd-i hasret
2. Nice âfet âfet-i cân sitem-âferîn ü fettân
Nigehi belâ-nigeh-bân müjeler kazâ-niyâbet
3. Külehin ede şikeste ola çeşm-i mesti haste
Ala tığ-i nâzı deste vcre bezme şûr u dehşet
4. O nigeh-i çeşm-i pür-gû o remîde-tarz-ı âhû
O dü ebruvân-ı dil-cû dili etmesin mi gâret
5. Ruh-ı âlî gül gül olmuş ham-ı zülfü sünbül olmuş
Lebi sorma bir mül olmuş ki verir cemâda hâlet
6. Ala destine piyâle suna bûseden nevâle
Bakılır mı kıyl ü kâle getirir mi tevbe tâkat
7. Leb-i nâz-ı dür-feşânı ede nükteler zebânı
Dahi handeler nihânı vere ihtimâl-i vuslat
8. Tarabın olup tamâmı vere kaddine hırâmı
Ede raks için kıyâmı o zaman kopar kıyâmet
9. Ne heyâl-i Sâ'ib ister ne kemâl-i Tâlib ister
Bu ki tab'-ı Râgıb ister vcre böyle hüsn-i zînet

YEDİ

1. Ey gönül, bu hayret ve ağlayıp sızlamaya ruhsat sana nereden geliyor? Yoksa bir âfet senin başını hasret derdiyle mi belâyâ soktu?
2. Bu nasıl bir belâdır ki canın felâketi düşmanlık yaratması ve fitne çıkarmasıylaadır. Bakışı adeta belâ gözcüsü ve kirpikleri İlâhî kazanın vekili gibidir.
3. Âşığına zulüm ve eziyet etmekten başka birşey düşünmeyen sevgili, külahını yana eğerek sarhoş gözü hasta olunca, naz kılıcını eline alır ve meclisc dehşet ve karışıklık verir.
4. O çok şey anlatan gözlerin bakışı, o aynen ürkmüş ceylanı andıran tavır ve hareketler, o gönül çeken iki kaş kayıtsızlığından zaten harabeye dönmüş olan gönlü yağma ve talan etmesin mi?
5. Sevgilinin al yanağı gül gibi kırmızı, zülfünün kıvrımları da sümbül gibi olmuştur. Dudağını ise hiç sorma, adeta mucizevî bir güçle cansızlara sûret veren bir şarap haline gelmiştir.
6. Sevgili eline kadehi alıp kismetten bir öpücük sunsa bunun hiç dedi-kodusuna bakılır mı? Ve bunun için hiç tevbe ve istiğfar getirir mi?!
7. İnsanı baştan çıkaran sevgilinin inciler saçan nazlı dudağı, nükte yapan dili, ayrıca gülüşlerinin gizliliği bir kavuşma ümidi vermez mi?
8. Bütün bir sevinçle sevgili salına salına yürüyerek raks için ayağa kalktığında, işte o zaman herşey birbirine karışır ve adeta kıyâmet kopar.
9. Ne Türk asıllı Azerbaycanlı büyük şair Sâ'ib-i Tebrizî'nin hayâli, ne de Tâlib-i Amûlî'nin olgunluğu, bu şiire güzellik veren -övünmek gibi olmasın ama- sanatkâr yaradılışlı Ragıb'ın üstün kabiliyetidir.

SEKİZ

Mef'ûlü/ Mefâîlü/ Feûlün

1. İbrâm olamaz visâle bâ'is
Tasdî'in eder melâle bâ'is
2. Tenşît iken iktizâ-yı sahbâ
Endûhum eder kelâle bâ'is
3. Âhım mı eder cihânı berbâd
Zülfün mü bu ihtilâle bâ'is
4. "Fa'âlû limâ yürîd" iken hüsn
Olmuş hatın infî'âle bâ'is
5. Ma'lûmun idi egerçi hâlim
Lütfundur olan su'âle bâ'is
6. Dillerde o zülf dâsitândır
Râgıb mı bu kıyl ü kâle bâ'is

SEKİZ

1. Can sıkacak derecede bir şeyin üzerine düşmek o şeye kavuşmak için yeter sebep değildir; öyle ki bunda ısrar edilirse zamanla baş ağrıtır ve bıkkınlığa neden olur.
2. İçilen şarab tabii olarak insanı neşelendirdiği halde benim çektiğim üzüntü ve sıkıntılar bıkkınlığa sebep olur.
3. Cihanı berbat edip yaşanmaz hale getiren benim âhım mı, yoksa bu düzensizlik ve karışıklığa sebep olan insanı baştan çıkaran senin saçların mı?
4. Güzellik "dilediğini yerine getirmek" iken, senin saçlarının teli kırılmaya, gücenmeye sebep olmuş.
5. Gerçi içinde bulunduğum durum senin bilgi ve malûmatın dahilinde idi; bu suale sebep olan, daha doğrusu bana bu suali sordurmayı cesaretlendiren senin sonsuz lütuf ve ihsanıdır.
6. Yüzünün iki yanından lüleler halinde sarkan saçının teli herkesin diline destan olmuştur. Yoksa bu dedidokulara sebep olan Ragıb mıdır?

DOKUZ

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mcfâîlün/ Mefâîlün

1. Ne dem işrâb-ı nûş-â-nûş cder ol âteşin lebler
Olur mânend-i mînâ pür-salâ ervâh-ı kâlebler
2. Menâfî-i edebdir her talebde şîve-i ibrâm
Anınçün cılve-gırdır sûret-i nehy üzre matlebler
3. Beyâz-ı sun'-ı Hakdan nüh varakdır hey'et-i eflâk
Zer-efşândır hüveydâ safha-i leylîde kevkebler
4. Kemânın çille kaddin ham eder nâvek el ursaydı
Olur küstâh-ı fâ'iz lezzete hâ'ib mü'eddebler
5. Misâl-i şem' zîr-i pâyin etmez pertevin rûşen
Aceb mi dûr olursa feyz-i lütfundan mukarrebler
6. Tezâhumdan sıyânetdir ta'addüd râh-cûyânı
Hakîkatde değildir muhtelif ârâ vü mezhebler
7. Sabâh-ı haşre dek gitmez sevâd-ı nakşî dîdemden
Anılmaz mı siyeh-kârî-i çeşminle geçen şebler
8. Ederdi sûret-i dünyâyı âdem pûşîş-i dîbâ
Eger pâlân-ı zerdûz ile esb olsaydı merkebler
9. Tehâlûf ber-taraf'dır mezheb-i rindî vü takvâda
Tevâfuk etse Râgıb bezm-i yek-rengîde meşrebler

DOKUZ

1. O âteşin dudaklar içtikçe içerek kendinden geçtiği zaman, insanın vücudundan ayrı düşünülemeyen ruhlar da aynen şarap şişesi gibi büsbütün mutlu olurlar.
2. Her istek karşısında zorlamayla yapılan naz ve edâ edebe aykırıdır. Onun için nefsin arzu ettiği yasak şeyler karşısındaki istekler, insana daha gösterişli görünür. (Yasak olmasa cilveger olmaz.)
3. Feleklerin heyeti (duruşu) hakkın sanatının âşikâr bir alâmeti olarak dokuz yapraktır. Gecenin değişik vakitlerinde gökyüzünde durmaksızın göz kırpan yıldızlar apaçık altın sarısı ışıklarını saçarlar.
4. Sevgilinin kirpiği mızrak yerine kullanılmış olsaydı kemanın kaddini kırk defa bükerti. Lezzetten mahrum edeb sahipleri isteğini elde etmiş kimselerin küstahlığı içinde olur.
5. Mumun dibine ışık vermeyişi gibi senin parlaklığın da ayağının altını aydınlatmaz. Aynen bunun gibi, sana yakın olanlar lüftunun bereketinden mahrum olsa bunda şaşılacak ne var?
6. Yol arayan (arayış içerisinde olan) kişilerin düşünce ve görüşlerinin artması sıkıntıdan korunmak içindir. Yoksa çeşit çeşit düşüncelere sahip olmalarından değil.
7. Sevgilinin resminin karaltısı gözümün önünden kıyâmet sabahına kadar gitmez. Gözünün günahkârlığı ile geçen geceler hiç hatırlanmaz olur mu?
8. Eşekler, eğer sırtlarına sırma işlemeli süslü semerler vurulduğu zaman hemen at halince gelmiş olsalardı, insanlar yeryüzünü paha biçilmez ipekli kumaşlarla örterdi.
9. Ey Ragıb, aynı yolun yolcularının bulunduğu mecliste huy ve tabiatların birbirine uyması gibi, rind ve takva sahiplerinin mezhebinde de birbirine uymayan şeyler bir tarafa bırakılarak uyum sağlanmıştır.

ON

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Tıfıdır gitdikçe ol meh-rû gelir âî'tlenir
Gün-be-gün artar fûrûğ-ı hüsnü mâhiyetlenir
2. Her ne rütbe dest-peymâ-yı taleb bî-tâb olur
Genc-i istiğnâ-güzînân ol kadar râhatlenir
3. Nâkıs olmaz feyz-i zâtı telhî-i eyyâmdan
Bâde telh oldukça artar neş'esi kuvvetlenir
4. Lâl olur elbet zebân-ı hâme-i pîçîde-mûy
Kılca gamdan tab'-ı erbâb-ı sühan illetlenir
5. Kâse-i lebrîz fağfûr olsa vermez sadâ
Servet efzâyîş bulunca ağniyâ hissetlenir
6. Râgıb olsun iltifât etsin de bir âlî-himem
Şi'r-i pâkim gör nice Tâliblenir Şevketlenir

ON

1. O ay yüzlü sevgili daha çocuk gibidir, gelir başıma belâ olur. Bununla birlikte onun güzellik ışığı, şavkı her geçen gün artar ve aslı esası ortaya çıkar.
2. Her ne rütbede olursa olsun insanoğlunun arzu ve isteğinin el ölçüsü sonunda yorulur, artık vermede cimri davranmaya başlar. Buna rağmen tokgözlü ve eli açık kişilerin hazinesi ise verdikçe rahatlanır.
3. Nasıl şarabın keskinleştikçe neşesi daha da artıp kuvvetlenirse, senin zâtının bolluk ve bereketi de günlerin acılığından etkilenecek eksilmez.
4. Nasıl kılla yazı yazan kalemin ucu kıvrılınca yazmaz hale gelirse, şairlerin mizacı da azıcık bir gamdan etkilenecek onu yatağa düşürür, hasta eder.
5. Nasıl ağzına kadar dolu olan kâse Çin işi fağfûr da olsa ses vermezse, dünyalık malı mülkü artan zenginler de daha cimrileşmeye, elindeki paraya daha bir tutunmaya başlar.
6. Yüce himmet sahibi bir kimse iltifat etsin de sen bir gör bakayım Râgıb'ın pâk şiirinin Tâlib-i Amûlî ve Şevket-i Buhârî'nin şiirlerinden geri kalır tarafı olur mu? (Tâlib-i Amûlî ve Şevket-i Buhârî, Râgıb Paşa'nın üstad kabul ettiği şairlerdir.)

ONBİR

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Pîç ü tâb-ı sînedcn efkâr kendin gösterir
Cevher-i âyînedcn jengâr kendin gösterir
2. İztırâb-ı nâ-be-hengâm istemez tahsîl-i kâm
Mevki'inde bî-tekellûf kâr kendin gösterir
3. Perde-i nâmûsa sığmaz berk-i âlem-sûz-ı aşk
Bî-muhâbâ neşve-i scrşâr kendin gösterir
4. Kimseyi mahrûm-ı feyz etmez tecellî-zâr-ı hüsn
Cünbiş-i kûhsârdan dîdâr kendin gösterir
5. İmtiyâz-ı nîk ü bedden mâni' olmaz imtizâc
Sâye-i gülde güm olmaz hâr kendin gösterir
6. Hûb u zîşt âsârdır âyîne-i girdâr-ı halk
Her ne sûret tarh eder sahhâr kendin gösterir
7. Cilve-i hüsne mezâyâ-yı müzâhirdir nukûş
Her kime etse işâret yâr kendin gösterir
8. Şöyledir Râgıb mücâzât-ı amel kim fi'l-mesel
Sorsalar mağdûrunu gaddâr kendin gösterir

ONBİR

1. Yüreğin sıkıntı ve kederinden düşünceler hemen kendini belli eder. Tıpkı yıprandıktan sonra aynanın kimyevî yapısında mevcut bulunan pasın kendini göstermesi gibi.
2. Mutluluğu elde etmek için vakti gözetilmemiş yerli yersiz ızdırabın olmaması, acele ile hareket etmemek gerekir. Külfetsizce yapılan iş de ancak yerinde ve zamanında yapıldığında kendini gösterir.
3. Aşkın dünyayı yakan yıldırımını namus perdesine sığmaz. Sevinçten içi içine sığmayan kimse bu isteğini korkusuzca ve kimseden sakınmadan yerine getirir.
4. Güzelliğin tecelli ettiği yer kimseyi feyiz ve bolluktan mahrum bırakmaz, dağın cünbüşünden yani hareket etmesinden sevgilinin yüzü hemen kendini gösterir.
5. İmtizâc (uygunluk) iyi ve kötünün ayrıcalığından mani olmaz. Gülün gölgesinde bulunan diken de kaybolmayıp fırsatını yakaladığı anda hemen kendini göstermeye başlar.
6. Halkın gidişatını yansıtan ayna nice bin güzellik ve çirkinlik eserleriyle doludur. Büyücü, oyununu hangi şekilde ve nasıl düzenlerse düzenlesin kendisini ön plana çıkararak hokkabazlığını sergiler.
7. Güzelliğin görünüşünde apaçık ortaya çıkan meziyetler birer süs ve nakıştırlar. Sevgili kime işaret etse o nazlanmadan hemen kendisini gösterir.
8. Ey Ragıb, amelin karşılığı meselde şu şekilde söylenir: Zulme ve gadre uğramış kimdir diye sorsalar gaddar, birden öne atılarak kendini gösterir.

ONİKİ

Mef'ûlû/ Mef'âilû/ Mef'âilû/ Fe'ûlün

1. Dil-hastelerin bilmedi sıhhat neye derler
Dârû-yı ifâkatle inâyet neye derler
2. Ser-tâ-be-kadem gül gibi ol gûş-ı hakîkat
Bûlbûlden işit nâliş-i hasret neye derler
3. Hem sînesi pür-dâğ u hem âvâzesi muhrik
Neyden bilinir sûz-ı mahabbet neye derler
4. Bir sâgar ile yaptı hemân pîr-i harâbât
Gösterdi bugün şeyhe kerâmct neye derler
5. Ma'lûm oluyor nokta-i mevhûm-ı feminden
Gül-gonce-i gülzâr-ı letâfet neye derler
6. Tâ olmaya zehrâbe-çeş-i fîrkatin âşık
Derk eyleyemez iczzet-i vuslat neye derler
7. Sûretde eger Râgıbız ammâ ki cihâna
Fehm eylemedik ma'nî-i rağbet neye derler

ONİKİ

1. Aşk ateşine tutulmuş gönlü hasta olan âşıklar sağlığın neye dendiğini, iyileşme ilâcıyla lütuf ve ihsânın ne olduğunu bir türlü anlamadılar gitti.
2. Baştan ayağa kadar aynen bir gül gibi hakikatin kulağı kesil de hasret inleyişinin neye dendiğini bülbülden işit.
3. Aşkın yakıcılığının nasıl bir şey olduğu kamıştan yapılan nefesli bir çalgı âleti olan neyden anlaşılır. Çünkü bu âletin hem göğsü yarayla doludur, hem de yanık bir sese sahiptir.
4. Meyhanenin müdâvimlerini çok iyi tanıyan tecrübeli pîri bir kadehle hemen gönlümü yaptı, şeyhe de kerametini nasıl birşey olduğunu bugün anında gösteriverdi.
5. Letâfet bahçesinin gülgoncasının neye dendiği, ağzının vehmolunmuş noktasından insanlara malûm oluyor. (Ayrıca göstermesine gerek yok.)
6. Âşık, bir kerecik de olsa ayrılık acısuyunun tadına bakmadıkça, vuslat lezzetinin nasıl birşey olduğunun farkına varması mümkün değildir.
7. Görünüşte Ragıbiz (yani ismimiz 'rağbet eden' anlamına geliyor), ancak dünyaya rağbet ve yönelmenin manası nedir, şu yaşa geldiğimiz halde bir türlü kavrayamadık gitti.

ONÜÇ

Meʼûlû/ Fâilâtü/ Mecfâilû/ Fâilün

1. Âzâdegân-ı kayd-ı emel ser-firâz olur
Nâz eylesin sipihre o kim bî-niyâz olur
2. Şemşîr-i ebruvâna sipch-zâg-ı fitnedir
Çeşmin ne dem ki sürme-keş-i hâb-ı nâz olur
3. Genc-i derûnu hâne-i bî-minnet eylemiş
Var mı enîs-i gam gibi bir dil-nevâz olur
4. Bâkî henüz neşve-i feyz-i dem-i Mesîh
Âb u hevâ-yı meygede nâ-sâza sâz olur
5. Yeksan bilen bahâr u hazânın bu gülşenin
Mânend-i serv kâmet-i ömrü dirâz olur
6. Sâlik pil-i hevâdan eder ibtidâ güzër
Âhir reh-i hakîkate melxle mecâz olur
7. Râgıb semend-i nef's-i harûnun zebûn eden
Bu arsada şehâmet ile yekke-tâz olur

ONÜÇ

1. İstek bağından kurtulanların başı yüksektir. Onun güneşe yalvarmasız olmasından dolayı nazlanması daha uygundur. Yani niyazsız olan güneşe naz edebilir, bu, emel bağından uzak olanın başının yükselmesine benzer.
2. Senin gözün ne zaman naz uykusuna sürme çekerse, her biri adeta keskin bir kılıca benzeyen kaşların da fitne kargasının silahlı ordusu olur.
3. Gam dostu gibi gönül okşayan, gönül hazinesini kimseye muhtaç olmayan minnetsiz bir ev haline getirmiş dünyada senden başka bir kimse daha var mı?
4. Hazret-i İsa'nın nefesinin verdiği feyzin neşesi yüzyıllardır hâlâ sürmektedir. İçki içilen yerin havası ve suyu da bu âleme yabancı olan kimseler için çalgı yerine geçer.
5. Dünya denilen bu gülbahçesine geldiği için gururlanmayan ve mütevazı olan kimse, bu âlemin ilkbaharı ile sonbaharını bir (eşit) bilirse, yani bütün ömrü boyunca ölçüyü elden bırakmazsa ömrü selvi ağacı gibi uzun olur.
6. Bu yola giren ilk önce heva ve hevesinin ökçesinden geri döner, uzaklaşır; ancak bundan sonra hakikatin yoluna mecazda başlangıç olur.
7. Ey Ragıb, bu yeryüzü arsasında inatçı nefsin atını güçsüz ve zayıf bırakan cesâret ile gerçek yiğitliktir.

ONDÖRT

Fâilâtün/ Mecfâîlün/ Fcîlün

1. Revnakı sâgarın şarâb iledir
Fceğîn hüsnü âfîtâb iledir
2. Şîve-i şûhî-i imâret iledir
Nigeh-i mest-i pür-harâb iledir
3. Va'de-i pûç eder dilim şâdâb
Riyyi bu mezra'ın serâb iledir
4. Bir nigâh eyle ahd-i hüsnünde
Dil ü dîde ne âb u tâb iledir
5. Emeli ıztırâb eder efzûn
Kuvvet-i rişte pîç ü tâb iledir
6. Ne bilir lezzet-i kemâli nedir
Her kimin fikri hord u hâb iledir
7. Olma gâfil havâyâ sarf cime
Nakd-i enfâsı bil hisâb iledir
8. Çünkü yokdur enîs-i hücre-i gam
Râgıbâ sohbetim kitâb iledir

ONDÖRT

1. Kadeh nasıl şaraptan ayrılmazsa, güneş de felekten ayrılmaz. Yani kadehe güzellik veren şarap, feleğe güzellik veren de güneştir.
2. Gönül yapmanın ele geçmez güzelliğinin tatlılığı, büsbütün yere yıkılmış sarhoşun bakışında saklıdır.
3. Boşuna verilmiş bir söz de olsa, geçici olarak bir süreliğine gönlüm neşelenir. Zaten bu alabildiğine geniş çölün suya kanmışlığı da serâb iledir.
4. Ey sevgili, güzelliğinin hüküm sürdüğü zamanda gönlün ve gözüün açılışının nasıl bir parlaklık ve tazelik ile olduğuna şöyle bir bak!
5. Sıkıntı ve acı çekmek bir şeye karşı duyulan istek ve arzuyu artırır. Bağlanmanın kuvveti de işte bu çekilen sıkıntı ve acı iledir.
6. Tek düşüncesi, işi gücü yemek ve uyumak olan bir kimse olgunluk lezzetinin nasıl birşey olduğunu nereden bilsin? O kimse insanı olgunlaştıran asıl lezzetten mahrumdur.
7. Bedava alıp verdiği nefeslerinin kıymetinin mutlaka bir hesap ile kayıtlı olduğunu bil, gafil olma ve zamanını boşu boşuna harcama!
8. Ey Ragıb, gam köşesinin dostu olmadığından ben sohbetimi kitapla yapmaktayım. Yani kitaptan başka konuşacak hiç kimsem yok.

ONBEŞ

Mef'ûlû/ Fâilâtü/ Mefâîlû/ Fâilün

1. Mahbûb ararsa tünd edâsın arar bulur
Müşkil-pesend aşk belâsın arar bulur
2. Geh Deyr ü gâh Ka'be gchî Sûmenâtıda
Hak-cûy kande olsa Hudâsın arar bulur
3. Ebleh-firîb-i çârsû-yı şöhet etmege
Kâlâların sipihr kabâsın arar bulur
4. Olmuş y â olmamış mey-i berrâk u câm-ı sâf
Rindân hemîşe kendi safâsın arar bulur
5. Ser-geşte-i havâdis-i eyyâm iken yine
Çok keştî-i ümmîd havâsın arar bulur
6. Baht olmayınca hüsn-i tabî'at neyi müfîd
Sâ'ib de olsa halk hatâsın arar bulur
7. Râgıb olur zamânede kim bir pul eylemez
Sanma hünerle kim ki bahâsın arar bulur

ONBEŞ

1. Eğer sevgili haşin tavırlı birisini aramak isterse onu arar ve çinde sonunda (mutlaka) bulur. Birşeyi kolay kolay beğenmeyen müşkül-pesend bir kimse ise aşk belâsını yine sonunda arar bulur.
2. İster kilise, ister Kâbe, isterse puthane olsun, Hakk'ı ve doğru yolu arayan kimse nerede bulunursa bulunsun ona mutlaka kavuşur, nihayetinde arar bulur.
3. Dönecliği ile meşhur kahpe felek, şöhret çarşısında aptal aldatmak için zengin çeşitli kumaşların arasından bayağısını, en âdisini arar bulur.
4. Saf şarap ve temiz kadeh ister olsun ister olmasın, dünyayı hiçe sayanlar, yani rind meşrepliler kendi safasını, mutluluğunu her zaman arar bulur.
5. Günlerin geçmesi ve zamanın devam etmesi ile meydana gelen olaylardan başı dönmüş pek çok ümid gemisi yine kendini götürecektür rüzgârı arar bulur.
6. İnsanın talihi yâver gitmeyince huy güzelliği bir şeye yaramaz. Yanlışsız da olsa insanlar daima yapmış oldukları hataları arayıp bulurlar.
7. Ey Ragıb, yaşadığımız şu zamanda beş para etmez nice şeyler vardır! Bunların gerçek değerini hüncle arayıp bulan kim var?

ONALTI

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

1. Harâbâtı görenler her biri bir hâletin söyler
Lctâf'et nakleder rindân u zâhid sıkletin söyler
2. Ser-âgâz eyledikçe bahse bülbül revnak-ı gülden
Bezmd e kulkul-i mînâ mülün keyfiyyetin söyler
3. Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk kâbil mi
Behişt andıkça zâhid ekl ü şürbün lezzetin söyler
4. Ne zabt-ı hâkim-i aklî ne hük m-i zâbit-i şer'î
Cünûn iklîmini geşt cyleyenler râhatın söyler
5. Miyân-ı güft-ü gûda bed-meniş îhâm eder kubhun
Şecâ'at arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler
6. Muvâfıkdır yine elbet mizâca şîve-i hikmet
Tabîbin olsa da kizbi marîzin sıhhatin söyler
7. Perîşân hâtırında nükte-i serbest e-veş kaldı
Ne kimse hikmetin anlar ne Râgıb illetin söyler

ONALTI

1. Meyhaneyi görenlerin her biri orasının başka bir özelliğini söyler; rind meşrep kişiler oranın tatlılığından, sofular da bir türlü ısınamadıkları meyhanenin sıkıcılığından, bunaltıcı havasından bahsederler.
2. Bülbül gülün güzelliğinden bahsetmeye başlayınca şarap şişelerinden kadchi doldururken çıkan lıkırdı sesi de mecliste şarabın özelliklerini anlatır.
3. Dünyaya midesinden bağlı kimselerin tecellî neşesini anlaması mümkün mü? Dünyadan elini eteğini çekmiş olan zahit cenneti ve cennet nimetlerini andıkça habire oradaki yeme ve içmenin lezzetini söyler durur.
4. Ne akıl hakiminin zabtı, ne şariat zâbitinin hükmü! Delilik iklimini seyredenler sadece oranın rahatını söyler.
5. Kötü huylu kimseler, dedi-kodu yaparken kendi çirkinlik ve kötülüklerini hatırlatırlar; çingenenin merdi kahramanlık göstereyim derken farkında olmadan açık vererek yapmış olduğu hırsızlığını söyler.
6. Hekimliğin usûlü (hikmet şivesi) mizaca tabiatıyla uygun olmalıdır. Doktor yalan söylerse de hastaya iyi olduğunu söyleyerek yalan söyler. (Onun sağlığını düşünerek yalan söylediği için bunda bir beis yoktur.)
7. Şu darmadağın olmuş gönlümde düğümlenmiş bir nükte kaldı; ne kimse bunun hikmetini anlar, ne de kimseler sormadığı için Ragıb sebebini söyler.

ONYEDİ

Mefâîlün/ Fâîlâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Emelden olduğumuz böyle dūr bizdendir
Değil felekde rehâvet kusûr bizdendir
2. Bakılsa renciçe dâ'ir ne vaz'ı var feleğin
Nukûş-ı nîk ü bed ü şerr u şûr bizdendir
3. Pül-i mecâz-ı fenâdan hakîkate ey dil
Olursa senden icâzet ubûr bizdendir
4. Ne denlü zerre gibi bî-vücûd isek de yine
Şûr-ı kârhânede nakş-ı zuhûr bizdendir
5. Cihâd-ı kâfir-i nefse nice harîf olalım
Gurûr bizde dil-i nâ-sabûr bizdendir
6. Yine müsâ'ade tevîkten olur yohsa
Ne an ki sâ'id-i himmetde zûr bizdendir
7. Kusûru nefsimize azvümüz edebdendir
Hakîkat anlama Râgıb fûtûr bizdendir

ONYEDİ

1. İstek ve arzudan uzak oluşumuz kendimizdendir. Felekte boş yere rehâvet (tembellik) aramayalım, kusur bizimdir. (Çalışmadan hiçbir şey elde edilemez.)
2. Sızlanışa, eziyete dair fceleğin ortaya koyduğu şey nedir ki; gerçekte karışıklığın, kötülüğün, şerrin ve iyiliğin işlenişi kendimizdendir.
3. Ey gönül, fena (yokluk) yolunun mecâzî köprüsünden geçip hakikate (Hakka) ulaşmak için senden izin olursa geçmek de bize düşer.
4. Her ne kadar zerre gibi varlığımız yoksa da, (dünya) atölyesinin kargaşası içinde görünen bütün bu nakışlar, ortaya çıkan işler hep bize aittir.
5. Şu sabırsız gönül, şu dizginlenemeyen kibir ve gurur bizde olduğu halde nefis kâfîri ile cihâd etmeye (savaşmaya) nasıl yoldaş olalım?
6. İzin uygunluğa bağlıdır. Yoksa himmet kolundaki güçlük bize aittir. (Uygunsuz vakit gözetmek olmaz. Çalışmak bizden tevfik Allah'tandır.)
7. Noksanlıkları kendimizden bilmemiz almış olduğumuz edeb ve terbiye sebebiyledir. Yoksa ey Ragıb, gevşeklik ve ihmalin bizden kaynaklandığını sanıma! (Bu işin içinden ancak böyle kolay çıkarıyoruz.)

ONSEKİZ

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Sanma menşûr-ı hıred bâ-ıffet ü takvâ yürür
Bezm-i Cemdir bunda hük m-i câ m-ı gam-fersâ yürür
2. Bîsütûnu zûr-ı Ferhâd eyledi sâ'ir mesel
Himmet-i uşşâk olunca kûh pâ-ber-câ yürür
3. İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl
Zanneder sükkân-ı keşfî sâhil-i deryâ yürür
4. Geçse de zemm-i rakîbi hoş geçer ta'bîrde
Âşıkın hakkında zâlim âh bî-pervâ yürür
5. Âlem-i âbın havâsı mu'tedil eyyâmdır
Mevsim-i sayf u şitâda zevrak-ı sahbâ yürür
6. Her metâ'in bir revâcî var bu bender-gâhda
Geh tahammül geh niyâz u gâh istiğnâ yürür
7. Tutdu şark u garbı ser-tâ-pâ sadâ-yı tal'atı
Medhine ol meh-veşin Râgıb değil dünyâ yürür

ONSEKİZ

1. Aklın fermanının iffet ve takva ile yürüdüğünü zannetme; burası Cem meclisidir, burada, insanda gam ve kederden eser bırakmayan kadehin hükmü yürür.
2. Söylendiğine göre (Kermanşahlar civarındaki ünlü) Bîsütun dağını Ferhad'ın kuvveti delmiştir. Gerçekte âşıkların himmeti olunca dağ ayaklanır, ayakları üstünde bile yürür.
3. Hareketli ve hareketsiz şeylerin tamamen ayırdedilmesini hayâl etmek güçtür. Denizin üzcrinde yol alan gemi sâkinleri ilerledikçe sâhilin yürüdüğünü sanırlar. (Sen sâhili yürür gibi görürsün, oysa yürüyen sahil değil gemidir.)
4. Birbirinden üstün olmaya çalışan kimselerin birbirini yermeleri, kınamaları söz arasında geçse de başımıza gelmediği için hoşumuza gider. Zâlim, sevgili, uğrunda her şeyi göze alan âşkın hakkında pervasızca yürür.
5. Su kenarındaki eğlencenin (âlem-i âb) havası ılıman günler için daha çok geçerlidir; oysa içki âlemi öyle mi, şarap kayığı ister yaz isterse kış olsun, her mevsimde kendine bir yol bularak mutlaka yürür.
6. Bu dünya pazarında her malın bir sürümü, para ettiği bir yer mutlaka vardır; bu mal ister tahammül, ister niyaz, isterse kibir olsun, farketmez. (Dünyada alıcısı olmayan meta yoktur.)
7. Senin güzelliğinin sadâsı doğuyu ve batıyı baştan başa tuttu. O ay yüzlü sevgilinin medhi için değil Ragıb, dünya bile ayağa kalkar, yürümeye çalışır.

ONDOKUZ

Mefâilün/ Feilâtün/ Mefâilün/ Feilün

1. O tûtiyâ ki cilâ-bahş-ı çeşm-i devletdir
Gubâr-ı dergeh-i erbâb-ı feyz ü himmetdir
2. O rûşenâyî-i tâlî' ki dâğ olur mihre
Fürûğ-ı pertev-i lebrîz-i câm-ı işretdir
3. Medâr-ı leyl ü nehârı abes hayâl etme
Ya şâm-ı vuslat-ı âşık ya subh-ı hasretedir
4. Binâsı devlet ü câhın tedâvül üzre iken
Tehâlûk-i ukalâ bunda cây-ı hayretdir
5. Felek verir mi meger âdeme tek ü tenhâ
Egerçi huld-ı berîn kûşe-i ferâgatdir
6. Zamân eder seni de âşînâ-yı sûd u ziyân
Bu kârhânede ahz u itâ be-nevbetdir
7. Eden edâ-yı hat-ı dilkeşe bizi Râgıb
Esîr ü şifte hep şîve-i kitâbetdir

ONDOKUZ

1. Devlet gözüne cilâ bahşeden, parlaklık veren o sürme, feyiz ve himmet sahiplerinin kapıları eşiğinde ayaklarını bastığı tozdur.
2. İşret kadehinin ağzına kadar dolu ışığının aydınlığından dolayı meydana gelen baht açıklığı güneş için bir yara olur.
3. Gece ve gündüzün dönerek birbirinin arkası sıra gelmesini boş ve saçma bir şeydir diye düşünme sakın! İşte o (leyl ü nehâr) ya âşığın sevgilisine kavuştuğu akşamdır, ya da bekleye bekleye sabrının tükendiği hasret sabahı.
4. Eskiden beri devlet ve makam elden ele dolaşma temeli üzerine kurulmuşken, akıllı kimselerin bunun için can atması (bu makamı elde etmek için gözünü hırs bürümesi) hayret edilecek bir noktadır.
5. Huld-ı berîn (en yüksek cennet) ferâgat köşesi de olsa felek insanoğluna herkesten uzak tek ve تنها bir yer vermez.
6. (Şimdiye kadar bütün insanların aşinası olduğu gibi) zaman seni de kâr ve zararın tanıdığı yapar, bu işyerinde (dünya) alış-veriş (kârlı ya da zararlı) hep nöbetleşerek yapılır.
7. Ey Ragıb, bizi, gönül çeken hattının tüylerden meydana gelen çizgisinin tavırlarına esir ve tutkun eyleyen yazı yazmanın hoş gelmesidir.

YİRMİ

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Nâvek-endâz-ı kazâya nigehi tîr verir
Sâ'id-i fitneye ebrûkarı şemşîr verir
2. Hüsnü bâlâ-ter edcr câma düşünce çeşbân
Nev-arûs-ı sühana revnakı ta'bîr verir
3. Aşk olur kuvvet-i bâzûsuna bâdî hüsnün
Şîri bu arsanın âhûlarına şîr verir
4. Nazar-ı pîr-i harâbât işin altun edene
Dürd-i teh cür'a-i mey neşve-i iksîr verir
5. Olayım kayddan âzâde diyen kayda düşer
Deliden uslu haber nâle-i zincîr verir
6. Ne kadar taslasa sûret verebilmez tedbîr
Kârın endâmına perdahtı takdîr verir
7. Ne aceb bî-mezedir bâğ-ı ümîdim Râgıb
Müsmir olsa şeceri mîve-i tasvîr verir

YİRMİ

1. Onun bakışı kaza okunun atıcısına bir ok, kaşları da fitne çıkaran kimselerin koluna kılıç verir.
2. Nasıl ki sevgilinin güzelliği kadehc aksedince daha da yükselir, işte onun gibi sözün yeni gelinine de benim şiirimin parlaklığı ifâde kurdeti vardır.
3. Güzellik gücünün kuvvetine sebep olan aşktır. Bu meydanın arslanlarının ceylanlara süt emzirdiğini görürsen şaşma!
4. İşini altın gibi değerli, eksiksiz yapan bir kimse için harâbât pîrinin bakışı kadehin dibindeki tortuyu, şarabın yudumunu, iksirin neşvesini sunar.
5. Endişe ve telaştan kurtulayım diyen kişi tekrar endişe ve telaşa düşer. Deliden haber alan da zincirin acısıyla inleyip durur.
6. Onun sûretini zihninde ne kadar canlandırırsa canlandırırsın, aldığı tedbirlerle onu göremez. İşin yapılışına takdir veren görünüşüdür.
7. Ey Ragıb, nedendir bilmiyorum ümit bağım tatsız tussuzdur, bu ümit bağımın ağacı verimli olsa da sûretâ meyve verir.

YİRMİBİR

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Sanma kim dâire-i şeyhi kerâmetle döner
Ehl-i cûd eylediği f'cyz-i semâhatle döner
2. Oldu rûşen bana hem-sûret-i fânûs-ı hayâl
Çarh-ı ser-geşte dahi tâb-ı mahabbetle döner
3. Âb u hâkinde var âsâr-ı f'crah mey-gedenin
Kim ki endûh ile azm etse meserretle döner
4. Görse ağyâr ile cânâ seni hem-bezın-i şarâb
Âşıkın kalbi kebâba tcf-i gayretle döner
5. Dürd ü sâfî ne ise Râgıbâ hep yeksândır
Bendelikten anı zannetme küdüretle döner

YİRMİBİR

1. Şeyhin etrafında halka olan müritlerin kerâmetle döndüğünü sanma; onlar eli açık kimselerin hazırladığı cömertlik feyzi ile dönerler.
2. Hayâl fânûsunun benzer görünüşü bana âşikâr oldu; perperişan dünya bile sevginin hararetiyle döner.
3. Meyhanenin (tekke) suyunda ve toprağında sevinç ve ferah eserleri vardır; kim oraya üzüntü ve kederle girmeye çalışsa sevinçli bir şekilde döner.
4. Sevgili seni içki ve şarap meclisinde yabancılarla birlikte gördüğü zaman, âşıkın kalbi buna dayanamayıp gayret sıcaklığı ile dönmeye başlar.
5. Ey Ragıb, ister saf olsun, ister tortu olsun hepsi yerle bir olmuştur! Sakın onun kölelik yüzünden üzülerek döndüğünü sanma! Hepsi benlikten sıyrılmıştır.

YİRMİİKİ

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Hakîkat ehline tevîk-i reh-nümâ yetişir
Bu yolda sâlike Hızr istemez Hudâ yetişir
2. Hezâr goncenin imdâdına bu gülşende
Gelir nüvîd-i güşâyîşle bir sabâ yetişir
3. Teng-i bizâ'aya sevdâ-yı vaslın el vermez
Bu gösterişli kumâşa nice bahâ yetişir
4. Cünûna şöyle karîbiz ki devletinde eger
Havâ temevvüce bulsa mahall sadâ yetişir
5. Aceb vahîm midir âb u havâ-yı bâğ-ı nifâk
Verirse bâr dahi hâm u nâ-resâ yetişir
6. Ne âfetolsa gerekdir efendi seyreyle
Bu neş'e ile ki o tıfl-ı dil-rübâ yetişir
7. Olur dü harf ile işrâb-ı müdde'â kâbil
Kelâmı dûr u dırâz etme Râgıbâ yetişir

YİRMİİKİ

1. Hakikat ehline (hak yolun yolcularına) yol göstericinin yardımı kâfidir. Bu yola girmiş olan kimselere Hızır istemez, Allah yetişir.
2. Bu gül bahçesinde binlerce goncanın imdâdına bir sabah rüzgârı gelir ve açılış müjdesiyle yetişir.
3. Sermayenin darlığına sana kavuşmanın isteği el vermez, fırsat tanımaz. Bu gösterişli, mutantan kumaşa nasıl para yetişsin, ona paha biçilmez.
4. Çılgınlığa öyle yakınız ki eğer senin zenginliğinde hava dalgalanmaya yer bulsa hemen sadâ yetişir.
5. Nifak bağının suyu ve havası acaba çok tehlikeli midir? Allah yeterki vermek istesin, O verirse olmamış ve yetişmemiş şeyler dahi yetişir.
6. Efendi, bu neş'e ile o çocuğa benzeyen gönül alan sevgilinin yetişmesinin nasıl dayanılmaz bir âfet olduğunu gel seyret!
7. Ey Ragıb, sözü uzatma, yeter; eğer söyleyecek bir sözün varsa iddia olunan maksadın karşıdaki kişiye anlatılması iki kelime ile de mümkündür.

YİRMİÜÇ

Mef'ûlü/ Mef'âîlü/ Mef'âîlü/ Fe'ûlün

1. Bezm-i taraba câm-ı mey-i neşve-fezâyız
Dest-i edebe sübha-i ezkâr-ı Hudâyız
2. Olsak ne kadar kîse-tehî nakd-i gınâdan
İrfân ile mahsûd-ı kirâm-ı vüzerâyız
3. Meşhûdumuz ahebâbdan endûh u kederdir
Bak hikmete kim nüsha-i ihvân-ı safâyız
4. Âvâzemizin revnakıdır şöhret-i gülşen
Bülbül gibi her çend ki bî-berg ü nevâyız
5. Teklîf ü tekellüfle değil meşrebi tasdi'
Bir bûseye kâni' olur ülfete gedâyız
6. Bir gûne bizi eyledin ey şûh ferâmûş
Gûyâ ki hayâlinde senin harf-i vefâyız
7. İhlâsımızın görmedik âsârını hâlâ
Âgûş-ı tereddüdde meger hayr-duâyız
8. Demsâz-ı sabâ oldu Ruhâvî bize Râgıb
Dil-beste-i zincîr-i scr-i zülf-i Ruhâyız

YİRMİÜÇ

1. Biz eğlence meclisine gelenlere neşe saçan şarabın kadehi, edeb eline de Allah'ın zikir tesbihiyiz.
2. Zenginlik bakımından her ne kadar kesemiz boş olsa da, kültür ve irfan bakımından ulu vezirleri kıskandıracak derecede müktesebatımız vardır.
3. Dostlardan gördüğümüz hep dert ve sıkıntıdır. Şu hikmete bak ki biz içi tertemiz olan kardeşlerin bir nüshasıyız. (Ragıp Paşa burada felsefî bir ekol olan İhvân-ı Safâ topluluğundan da söz etmiş olabilir.)
4. Bülbul gibi her ne kadar elinde avucunda hiç bir şeyi olmayan kişiler isek de, gül bahçesinin şöhreti bizim çılgılığımızın güzelliği sayılır.
5. Biz teklif ve tekellüfle baş ağrıtıcı kimselerden değiliz; sevgilinin bir öpücüğüyle yetinen dostluğa tutkunuz, sadece onun dilencileriyiz.
6. Ey işveli sevgili, bizi de bir başka şekilde unutup hatırlamadın, aklının ucundan bile geçirmedin; sanki senin hayâlinde biz sadece bir vefâ harfiyiz.
7. Tereddüt kucağında her ne kadar hayır duacı isek de, ihlâs ve samimiyetimizin eserlerini ne yazık ki hâlâ görmüş değiliz.
8. Ey Ragıp, Urfalı Nâbî bize seher yeli gibi eşlik etti; onun için biz Nâbî'nin saçının ucundaki kıvrımlara gönlümüzü bağlamışız.

YİRMİDÖRT

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Muharrik dil olur dil-rübâya muhtâcız
Zamân-ı za'f kuvâdır asâya muhtâcız
2. Dem-i Mesîhden etsen recâ-yı himmet der
Bu deyr-i köhnede biz de du'âya muhtâcız
3. Ne nâhudâdan i'ânet ne hod sabâdan eser
Bu yemde şurta-i lutf-ı Hudâya muhtâcız
4. Ede niyâzımızı dergeh-i kabûle delîl
Dil-şikeste gibi bir gedâya muhtâcız
5. Sitemde eyledi bîgâneler telâffîsin
Dedirmede hele dehr âşinâya muhtâcız
6. Verirse ruhsat eger dûr-bâş-ı istiğnâ
Şu mâsivâdan ibâret gınâya muhtâcız
7. Peyâm-ı bâd-ı sabâ hep havâya çıkmakda
Şemîm-i kâkülü olan hulyâya muhtâcız
8. Yolunda ol bût-i şûrîdenin yine Râgıb
Metâ-ı zühd ü riyâyı fedâyâ muhtâcız

YİRMİDÖRT

1. Gönlü harekete geçiren, gönül kapan bir sevgiliye muhtacız. Za'f zamanı bize güç ve kuvvet verecek, dayanmak için bir asâya ihtiyacımız var.
2. Eğer sen Hazret-i İsa'nın nefesinden himmet istesen, bu köhne manastırı andıran dünyada biz de duaya muhtacız, diye sana cevap verir.
3. Ne kaptandan yardım var, ne de bizzat saba rüzgârından eser; bu uçsuz bucaksız denizde sadece Allah'ın lütfunun ihsanına muhtacız.
4. Yalvarıp yakarmamızı kabul dergâhına delil edecek gönül kırık bir dilenciye ihtiyacımız var.
5. Kimsesi olmayanlar sitemde ihtiyaçlarını gördüler. Dünya onlara bir aracı, bir tanıdık istemeden muhtacız dedirmedi.
6. İstiğnânın (doygunluk) deyneği eğer bize izin verirse, şu mâsivâyı (dünyada olan şeyler) bastıracak, ağırlığını hafifletecek bir zenginliğe ihtiyacımız vardır.
7. Sabah rüzgârının getirdiği haber hep boşuna çıkıyor. Biz, senin saçının başının yanlarına dökülen kâkülünün kokusu olan bir hülyâyâ muhtacız.
8. Ey Ragıb, biz o karışıklık çıkaran, gönül karıştıran sevgilinin yolunda riya ve zühd mallarını bir tarafa bırakıp feda etmek zorundayız.

YİRMİBEŞ

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mel'âîlün/ Mefâîlün

1. Nigâhım gül-be-çeşm-i hasret-i dîdârdır sensiz
Saf-ı müjgânlarım hâr-ı ser-i dîvârdır sensiz
2. Şeb-i fûrkat tecellî-zâr-ı hasretdir hayâlinde
Nihâl-i medd-i âhım nahl-i âteş-bârdır sensiz
3. Şerer şebnem gül âteş serv-i serkeş şu'lc sünbül dûd
Serâpâ gülsitân ayn-ı âteş-zârdır sensiz
4. Eder hûn girye dâğ-ı câmc-i nîlîde mâtem âh
Acce tâb-ı teb-i fûrkatle dil bîmârdır sensiz
5. Serâser şöyle sîr-âheng-i feryâd-ı nevâ sâzım
Gelû ney üstühân-ı sîne mûsikârdır sensiz
6. Değil ârâm u râhat zindegî düşvâr olur câna
Ten-i bî-tâbıma rûh-ı revânım bârdır sensiz
7. Nigeh çeşminde neşter her nefes sînemde bir hançer
Muhassal Râgıbâ ömrüm hayât-âzârdır sensiz

YİRMİBEŞ

1. Sensiz bakışım, aya benzeyen yüzünün hasretini çeken gözün gülüdür. Sensiz kirpiklerimin safları duvarın başındaki dikenlerdir.
2. Ayrılık gecesi, sensiz hayâlinde hasret ağlayışının tecellisi; âhımın uzamış fidanı da ateş yüklü bir ağaçtır.
3. Kıvılcımlar çiğ tanesi, gül ateş, dik başlı servi alev, sümbül ise duman gibidir. Kısacası gül bahçesi baştan ayağa ateş dolu bir ağacı andırmaktadır.
4. Âh, ayrılık sıkıntısı ve sığağında gönül sensiz hastadır, bunun için kanlı göz yaşları döker ve mavi elbisenin altındaki yaralarda yas tutar.
5. Baştan başa iniltilerimin çıkardığı feryâdın ahengiyle öylesine dolmuşum ki adeta boğazım bir ney, göğsümün kemikleri de sensiz nefesli bir saz gibidir.
6. Ey sevgili, rahat edip dinlenmek, zindelik benim için artık çok zordur; sensiz ayakta durmaya çalışan güçsüz vücuduma ruhum bile yükür.
7. Bakışım gözümde neşter, alıp verdiğim her nefesim göğsümde bir hançer gibidir. Ey Ragıb, kısacası ömrüm sen olmayınca katlanılması zor sıkıntılı bir yaşayıştır.

YİRMİALTI

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Ne kasr-ı dilkeş-i gülşen ne sahn-ı bâğ ararız
Şu tengnâda hemân kûşe-i ferâğ ararız
2. Olur meşâmm-ı hezâr-ârzû zükâm-ı visâl
Henüz şem-i gül-i kâma biz dimâğ ararız
3. Rızâya hükm-i kazâda muvâfıkız ammâ
Biraz da mezheb-i insâf da mesâğ aranz
4. Delîl-i aklı edip reh-nümâ-yı hazret-i dost
Fürûğ-ı mihri yakup mâhdan çerâğ ararız
5. Zemîn-i sîneyi gâvişde nevk-i sîne-i âh
Sezâ-yı kîse-i tahsîn nakd-i dâğ ararız
6. Vüfûr-ı himmet ile Hızr-ı güm-rehân olalım
Niçin bu vâdi-i hayretde biz sürâğ ararız

YİRMİALTI

1. Ne gül bahçesinin gönül çeken köşkünü, ne de bağ meydanı ararız. Bizim aradığımız tek şey, şu daracık dünya hapisanesinde bir istirahat ve dinlenme köşesinden başka bir yer değildir.
2. Şimdi biz istek gülünü koklamaya başladığımız zaman, korkarım aynı şeyi koklamak isteyen binlerce arzunun burnu kavuşma nezlesine tutulur.
3. Allah'ın hükmüne (elbette) rıza gösteririz, bunun tartışmasını yapmayı aklımızın ucundan bile geçirmeyiz. Amma, biraz da insaf mezhebinde ruhsat (izin) ararız.
4. Dost hazretleri yol gösterici olarak akli biricik delil kabul edip, güneşin ışığını aydan yakarak önümüzü aydınlatması için çıra ararız.
5. Âh sinesinin oku oyulmuş göğsün zemininde iken takdir ve beğenme (âfcrin) kesesine layık olmak için yara parası ararız.
6. Niçin bu hayret vadisinde bir iz sürüp duruyoruz, hiç olmazsa himmet bolluğu ile yolunu kaybetmişlerin imdadına yetişip onların bir Hızır'ı olmaya çalışalım.

YİRMİYEDİ

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Lisân-ı hâl gibi nutk-ı hoş-edâ olamaz
Husûl-ı kâm-ı dile böyle bir recâ olamaz
2. O tünd-hû gözle arz-ı müdde'â olamaz
Eğer olursa da ta'bîr-i âşinâ olamaz
3. Bize mu'în ü meded-res bu bahr-ı hayretde
Hudâ olursa olur yohsa nâhudâ olamaz
4. Tarîk-i aşkda herkes imâm-ı sünnetdir
Bu yolda şöhrct ile kimse muktedâ olamaz
5. Giden yolunda yorulmaz meseldir evvelden
Hiç istikâmete mânend bir asâ olamaz
6. O nev-nihâlden etme ümîd mîvc-i kâm
Bu hâm dâ'iyeye düşme Râgıbâ olamaz

YİRMİYEDİ

1. İçinde bulunulan hal dili gibi hoş edalı bir söz daha yoktur. Gönlün arzu ettiği şeylerin ortaya çıkması için de bundan başka bir dilek, umut bulunamaz.
2. O sert huylu, katı tabiatlı gözle herhangi bir iddia ortaya konamaz, tebliğ yapılamaz; eğer yapılırsa da bu bizim bildiğimiz bir tebliğ olamaz.
3. Bu tuhaf şeylerin meydana geldiği hayret denizinde, yani dünyada bize yardımcı Allah olursa olur, yoksa bu kaptan bizi karaya (selâmete) çıkaramaz.
4. Aşkın kendine özgü yolunda hemen herkes yürüdüğü yolun önderi görünür; bunu şöhret ile yapmaya kalkışan hiç bir kimse yol gösteremez, başkalarına rehberlik yapamaz.
5. Eskiden beri söylendiği üzere doğru bildiği yolda mesafe alan kimse yolculuğu boyunca yorulmak nedir bilmez ve hiç doğru yola benzer bir değnek bulunmaz.
6. Ey Ragıb, o yeni yetişen fidan boylu sevgiliden arzu ve istek meyvesini bekleme! Onda henüz umduğun meyve yetişmemiştir, meyve olmaz.

YİRMİSEKİZ

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

1. Muzaffer vakt-i fırsatta adûdan intikâm almaz
Mürüvvet-mend olan nâ-kâmî-i düşmenle kâm almaz
2. Sakın ey herze-tâz-ı nev-süvâr-ı eşkeb-i devlet
Çıkar elden inânın tevsen-i nahvet licâm almaz
3. Çep-endâzî-i çarh-ı dînu etdim be n de imza kim
Nigînin nakşı ma'kûs olmasa cevherle nâm almaz
4. Gören ham-geşte kadd-i mâhı mihrin imtinânından
Değil deryûze erbâb-ı keremden zerre vâm almaz
5. Nice memnûn-ı dest-âvîz-i lütf olsun tabî'at kim
Hayâl-i imtinân eyler ahibbâdan selâm almaz
6. Libâs-ı nev-be-nevle ey olan ârâyîşe mâ'il
Kemâlinden haber ver kimse senden ihtîşâm almaz
7. Dil-i pür-hûnunu hem sâgar u hem mey bilip Râgıb
Hudâyî-mest olan mânend-i lâle deste câm almaz

YİRMİSEKİZ

1. Galib olan, eline fırsat geçtiği zaman düşmandan öfke ve hıncını almaya kalkışmaz ve insan olan da düşmanın mutsuzluğuna sevinmez.
2. Ey sevgili, devlet kıratının yeni binicisinin, saçma sapan sözlerin arkasından koşuşturmasından sakın! Dizginleri elinden çıkar, çünkü dik başla atı zabt etmek zordur, gem tutmaz.
3. Alçak dünyanın hilekârlığının altına maalesef -istemeyerek de olsa- ben de imza attım. Yüzüğün nakşı ters çevrilmiş olmasa cevheriyle ün yapması mümkün değildir.
4. Güneşe minnet etmekten ayın iki büklüm olduğunu gören kimse, dilencilik yaparak kerem sahiplerinden zerre kadar borç almaya kalkışmaz.
5. Benim şair tabiatım, o lütfâ elini açıp dilenmekten nasıl memnun olsun, minnet altında kalma düşüncesiyle dostlardan selam bile almaya tenezzül etmez.
6. Ey yeni yeni elbiselerle gösterişe meyilli olan kişi, sen bilgi ve olgunluğundan haber ver, kimse senin görünüşüne bakarak ihtişamına hayran kalmaz.
7. Ragıb senin kanla dolmuş yüreğini hem kadeh, hem de şarap bildiği için, yaratılıştan sarhoş olan lâle mişâli eline kadeh almak istemez.

YİRMİDOKUZ

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Bir eser eyle ki olsun bile dâ'ir nâmın
Var mı şüphcn escr-i Cem idüğinde câmin
2. Rûşenî peyrevidir tûregî-i cyyâmın
Akabinden crişir feyz-i sabâh ahşâmın
3. Seni tathîr eden evsâhdan eyler tekdîr
Nükte ta'bîrine sıkletle budur hammâmın
4. Dil esîr-i hatt olup geçdi ser-i kâkül den
Şimdi râcih görünür çîne sevâdı şâmın
5. Bizi râhatdan eden hâhiş-i râhat oldu
Bilmedik kimseye nâ-râm idüğün ârâmın
6. Basalı meygedeyi muhtesib ıslâh etmiş
Ayağı yer mi basar rind-i şarâb-âşâmın
7. Siyrete eyle nazar sûrete bakma Râgıb
Düşme dâm-ı galat-endâzına her endâmın

YİRMİDOKUZ

1. Bir eser meydana getir ki ismin ölümsüzleşsin, adın nesilden nesile yürüsün; bak bunca zamandır adı mucidiyle birlikte anılan şarap içilen kadehin Cem'in eseri olduğundan şüphen mi var?
2. Günlerin karanlığı mutlaka arkasından gelen aydınlığı takib eder. Sahahın bereket getiren feyzi ise akşamın hemen arkasından yetişir.
3. Seni kirlerden arındırmaya çalışan kimse aynı zamanda azarlar, sözün nüktesi hamam için söylenen sözdür.
4. Gönül, yüzündeki ayva tüylerinin esiri olup zülfüne tutunmaktan vazgeçti. Şimdi akşamın karanlığı saçının kıvrımlarına üstün görünür. (Ragıp Paşa'nın Şam'da valilik yaptığını göz önünde bulundurursak, ikinci mısradan "şimdi Şam'ın karanlığı Çin'e üstün görünür" anlamını da çıkarabiliriz. Tabii burada ikinci beytin anlamını da göz önünde bulundurmalıyız.)
5. Bizi rahatsız eden, rahatımızı bozan kimse bakıyoruz da rahata düşkün oldu. Biz, durup dinlenmenin bir yerde karar kıldığını şimdiye kadar görmedik.
6. İnsanları günah işlemekten uzaklaştıran memur meyhaneyi basalıdan beri orayı ıslah etmiş, artık şarap için rindin ayağı yerden kesilmiş. (Ayrıca, sevincinden göklere uçmuş da denebilir.)
7. Ey Ragıp, bir kimsenin sakın görünüşüne aldanma, sen asıl içe bak! Salına salına yürüyen her sevgilinin yanıltıcı salınışının tuzağına da düşme!

OTUZ

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mcfâîlü/ Fâilün

1. Devr-i felckde râhat u ârâmı görmedik
Ber-vefk-i kâm-ı gerdiş-i eyyâmı görmedik
2. Câmında hûn-ı dil idi Cem gördüğü dahi
Bir neşve-bahş olur mu mey-i gül-fâmı görmedik
3. Olmakda fitne-zâ şeb-i zülf-i siyâh-baht
Subh-ı ümîdi müntic olur şâmı görmedik
4. Neşv ü nemâ-yı tohm-ı ümîd ıztırâbıdır
Hep kayd-ı dânedir çckilen dâmı görmedik
5. İbrâm olur egerçi berârende-i merâm
Ol tünd-hûyı râm eder ibrâmı görmedik
6. Şâyeste-i kabâ-yı zer-cnder-zar-i nigâr
Âyîne-i felekde bir endâmı görmedik
7. Râgıb aceb mi hasret ile bî-karâr isek
Hayli zaman o şûh-ı dil-ârâmı görmedik

1. Bu dünyada ne rahat yüzü gördük, ne de dinlenip eğlenmeye vakit bulabildik; günlerin dönüşünün insana huzur veren imtizacını dahi yaşamadık.
2. Cem'in bile içki içtiği kadehinde gördüğü yüreğinin kıpkızıl kanıydı. Bize bir neşve bahşeden, mutluluk bağışlayan gül renkli şarabı dahi görmedik.
3. Kara bahtın zülfünün gecesi durmadan fitne doğurmaktadır; böyle bir ortamda umut sabahı ile sonuçlanan bir akşamı olsun görmüş değiliz.
4. Görülen, umut tohumunun gelişip büyümesi sancısıdır; çekilen hep dâne endişesi olup bize kurulan tuzağı dahi görmedik.
5. İsteddiğini elde eden kimse her ne kadar ısrarcı ve inat sahibi olursa da, o sert yaradılışlıyı emri altına alan bir ısrarı şimdiye kadar görmüş değiliz.
6. Felek aynasında, güzellerin altın işlemeli elbisesine layık endâm ile yürüyen boylu poslu bir güzel görmedik gitti.
7. Ey Ragıb, eğer hasretten dolayı neye karar vereceğimizi bilmez bir durumda isek, bu gönül alan o nazlı sevgiliyi uzun süredir göremediğimizdendir.

OTUZBİR

Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün/ Mefâîlün

1. Cihân âlâyışinden dest-şûy ol râhat istersen
Kanâ'at dâmenin elden bırakma ni'met istersen
2. Tehî-dest olma bâri berk-i sebzın tâze dâg olsun
Harîm-i bezm-i hâssü'l-has-ı aşka ruhsat istersen
3. Tenezzül rif'atin kesb eyle her ednâya fazlınla
Felekde mihr-i âlem-tâba benzer şöhet istersen
4. Kalırsan çeşm-i fettânın gibi bî-tâb-ı bîmârı
Nigâh-ı şefkat eyle haste-gâna sıhhat istersen
5. Bulursun sâ'id-i sîmîn-i sâkî câm-ı sahbâda
Safâ-yı hâtıra dâ'ir eğer keyfiyyet istersen
6. Seni pââmâl eder vaz'-ı girânı her sebük-mağzın
Vakârı terke çek Râgıb çekilmez sıklet istersen

OTUZBİR

1. Eğer rahat istersen dünya gösterişinden, tantanasından vaz geç, elini yu! Nimet istersen de (hiç bir zaman) kanaat ve tevekkül eteğini elden bırakma!
2. Aşk önderinin kurduğu meclisin sırdaşı olmaya izin istersen eğer, hiç olmazsa elin boş olmasın, yeşil yaprağın taze bir yara olsun, yansın!
3. Eğer dünyada, bütün kâinatı aydınlatan güneş gibi bir şöhet elde etmek istersen, her kula iyi huyunla alçakgönüllülük göster ve büyüklük kazan!
4. Fitne yapan gözün gibi hastalığın dermansız olursan sıhhat gerekir. Bunun için eğer sıhhat istersen bütün hastalara şefkat bakışı ile bak!
5. Herşeyin gönlünce gitmesini ister ve gönlün temizliğini arzularsan şarap kadchini, şarap sunan sakinin gümüşten kolunda bulursun.
6. Her beyni bozuğun, hafif beyinlinin ağır nasihatı seni ayaklar altına alır. Onun için kimsenin götüremeyeceği bir ağırlık istersen vakarını, ağırbaşlılığını koru!

OTUZİKİ

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mef'âilü/ Fâilün

1. Ey çeşm-i girye-hîz eserin yok mudur senin
Âteş içindeyim haberin yok mudur senin
2. Bir âh-ı huşk ise işin Allah'a kaldı bil
Hiç kûy-ı yâre nâme-bcrin yok mudur senin
3. Gerd-i kesâd revnakını eylemiş şikest
Sûk-ı hünerde bir değer in yok mudur senin
4. Kânûn-ı aşkı senden okurlarken âşıkân
Dîvân-ı i'tinâda yer in yok mudur senin
5. Pek de verilme gâflcte ey mest-i izz ü nâz
Mekr-i zamânede hazerin yok mudur senin
6. Pervâz-ı serseri nedir ey tâ'ir-i niyâz
Evc-i kabûle bâl ü perin yok mudur senin
7. Dâmân-ı vasla bu'l-hevesân oldu dest-res
Râgıb elinde bir hüner in yok mudur senin

OTUZİKİ

1. Ey ağlayarak kıyamet koparan göz, senin hiç bir eserin yok mudur? Bak, ateş içinde kıvranıyorum, ondan da mı haberin yoktur?
2. Sevgilinin bulunduğu yere bir mektup götürenin dahi yok mudur? Eğer o da yoksa, kuru bir âh'la oyalanıyorsan senin işin Allah'a kalmıştır, sana ne yapabilirim ki?!
3. Yokluk ve kıtlık toprağı onun parlaklığını kırmış. Senin, herkesin ustalığını gösterdiği hüner pazarında bir değerin yok mudur?
4. Âşıklar aşkın kanununu hep sende öğrenirlerken; senin, üzerinde büyük bir itina ve hassasiyetle durulan divanında bir yerin de mi yoktur?
5. Ey naz ve izzet sarhoşu, kendini pek de gaflet ve aldırıışsızlığa kaptırma! Senin zamane insanların kurduğu tuzaklardan hiç sakınman yok mudur? (Neyine güveniyorsun?)
6. Ey dilek kuşu, boşu boşuna başı boş bir şekilde uçmak nedendir? Senin beğenilme yönünde daha yüksklere çıkmak için kanat çırpman yok mudur?
7. Ziyadesiyle hevese düşkün olanlar kavuşma cteğine el attı. Ey Ragıb, senin elinde kendini ispat edecek böyle bir hüner ve ustalığın yok mudur?

OTUZÜÇ

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Bârını gerden-i ahhâba edenler tahmîl
Ne kadar olsa sebük-rûh olur elbette sakîl
2. Anlanır kasd-ı ticâret ile cünbişlerden
Sandın ey hâce meger Kâbeyi sen hân-ı Halîl
3. Var ise bir hünerin arz ile ispât eyle
Olamaz mahz-ı mübâhât bu da'vâya delîl
4. Mâye-i feyz verir revnakı zînet vermez
Zîver-i cevher ile rûşen olur mu kandîl
5. Saçdı âteşlerini gürledi ol şûh yine
Gâlibâ nefî-i nifâka rukabâ yakdı fitîl
6. Karalardan akarak Bahr-ı Sefîd-i Rûma
Cûy-ı eşkim görünür Nîl gibi bahr-ı tavîl
7. Münkeşif olmadadır zıddı ile çün eşya
Ta'n-ı a'dâ gibi Râgıb olamaz zikr-i cemîl

OTUZÜÇ

1. Kendi şahsî yükünü dostlarının boynuna yükleyenler, ne kadar hafif ruhlu (hoş sohbet) olurlarsa olsunlar, bu davranışlarıyla çirkin bir şey yapmış olurlar.
2. Hareketlerden ticâret niyeti olduğu anlaşılıyor. Ey hoca, sen Kâbe'yi Hazret-i İbrahim'in hanı mı sandın? (Kâbe'ye gidiyorsan ticârî amaçla gitme, orası alış-veriş yapılacak bir han değil Allah'ın evidir.)
3. Eğer sende cevher mevcutsa, bir hünerin varsa onu göstererek ispat etmeye çalış! Kuru kuruya övünmenin kendisi bu davaya delil olamaz.
4. Revnakı, asıl gösterişi veren feyiz ve bereketin mayasıdır, süs değil; kandili ne kadar mücevherle süslersen süsle ona yakıcı özelliğini kazandırmazsan asla ışıık vermez.
5. O şûh sevgili yine gürlledi, ateşlerini saçtı. Galiba rakipler yine nifak gazının fitilini yaktılar.
6. Karalardan Bahr-ı Sefîd-i Rûm'a akan gözyaşlarım Nil nehri gibi aynen upuzun bir deniz görünür.
7. Ey Ragıb, düşmanların kınaması gibi güzel bir zikir olamaz. Çünkü eşya zıddı ile bilinir.

OTUZDÖRT

Mefâîlün/ Feilâtün/ Mefâîlün/ Feilün

1. Kudûm-ı şevk ile tevbîh-i baht-ı şûm edelim
Ayag-ı mül ile kesr-i ser-i gumûm edelim
2. Nizâm-ı hey'et-i rezmi tamâm bezme verib
Saf-ı sipâh-ı gama sıdk ile hücûm edelim
3. Kelâl geldi tasarrufdan ümm-i dünyâyı
Yeter şu Kâhirenin kahrı azm-i Rûm edelim
4. Fûrûğ-ı âteş-i terdir ilâc-ı saht-dilân
O mâh-pâreyi bezm-i tarabda mûm edelim
5. Sezâ-yı levn olacak nefsimiz iken Râgıb
Nedir günâhı sipihrin ki biz şütûm edelim

OTUZDÖRT

1. Sevinç ve neşenin ayak basışıyla uğursuz bahtın azarlamasını artık hep birlikte kınayalım. Şarap kadehi ile de gam ve kederlerin başını bir daha uyanmamacasına adamakıllı ezelim ki bizim semtimize yeniden uğramasın.
2. Kavga ve cidal heyetinin düzenini bütünüyle içki meclisinde bulunanlara devredip, gam askerlerinin safına sadakatle ve doğrulukla saldıralım.
3. Mısır'da (en yüksek devlet memuru olarak da olsa) bulunmaktan artık bana bıkkınlık ve usanç geldi. Yeter artık şu Kahire'nin çektiğim kahrı, her karış toprağı gözlerimde tüten Anadolu'ya gidelim.
4. Merhametsiz ve katı gönüllerin ilacı henüz yeni yakılmış ateşin ışık ve parlaklığıdır. O ay parçası gibi güzel sevgiliyi dostların hep birlikte bulunduğu muhabbet ve neşe meclisinde mum gibi eritem.
5. Ey Ragıb, herşeyden önce zcmmlenmesi, çekiştirilmesi gereken kendi nefsimiz iken, feleğın suçu nedir ki biz ona küfürler yağdıralım.

OTUZBEŞ

Mefûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün

1. Ey hüsn-i şu'le-tâbını zîr-i nikâb eden
Ecsâd-ı âşıkânı ruhundur kebâb eden
2. Hattın hayâlidir bana mûy-ı dimâğ olan
Zülfün hevâsıdır beni âşüfte-hâb eden
3. Evzâ-ı nâ-mülâyim-i ahhâb ola meğer
Ehl-i kemâle çarh değildir azâb eden
4. Olmaz girân-bizâ'a-i kâlâ-yı i'tibâr
Bu bender içre sûd u ziyânın hisâb eden
5. İz'âc-ı halk olsa da zî-kıymet âkıbet
Pâmâl olur misâl-i rikâb irtikâb eden
6. Bî-tâbî-i tehâlûk ile yolda kaldı hep
Ser-menzil-i merâma vakitsiz şitâb eden
7. Benzer o şahsa nûru gül-endûd ola sanır
Mûy-ı seffidi şüste-i reng-i hizâb eden
8. Râgıb müdâheneyle riyâdır zamânede
Dünyâyı sanma cevır ü sitemdir harâb eden

OTUZBEŞ

1. Ey sevgili, senin aleve benzer parlaklıktaki güzelliğini örten, âşıkların vücûdunu kebab gibi yakan hep senin yüzünün güzelliğidir.
2. Senin yüzündeki ayva tüylerinden meydana gelen çizginin hayâli benim için zihinde bir kıl gibidir. Senin zülfünü arzulama hevesi beni ortalıkta uykulu ve perişan dolaşan biri yapmıştır.
3. Ehl-i kemâle (olgun kimseler) hayattan bezdirecek kadar azap eden felek (talih) değildir. Boş yere feleği suçlayıp durmayalım. Onlar için asıl azap, dostların hiç ummadıkları üzücü ve uygun olmayan hareketleridir.
4. Bu dünyada zararını ve kârını hesap edip ona göre davranan kimse için itibar kumaşının sermayesi hiçbir zaman ağır gelmez.
5. Halkın eziyet vermesi çok kıymetli olsa da en sonunda aşırı derecede bekleyen, ziyadesiyle intizar eden köle gibi ayaklar altında kalır.
6. Gideceği yere ulaşmak için vaktinden önce hareket edip aceleci davrananlar, yola bir an önce can atmanın güçsüzlüğü ile hep yolda kaldılar.
7. Onun nûru (aydınlığı), bembeyaz tüyü kına rengiyle yıkayan o kimseye benzer ki kendisini güle bezenmiş zanneder.
8. Ey Ragıb, dünyayı mahveden şeyin sakın zulüm ve sitem olduğunu zannetme! Dünyayı asıl mahveden bunlar değil, insanların çoğunun karakterine sinmiş ikiyüzlülük ve dalkavukluk hastalığıdır.

OTUZALTI

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1. Kaldı nakş-ı hâtem-i la'lin dil-i gam-pîşede
Gonce-i terdir ko açılsın derûn-ı şîşede
2. Eylesin târâc-ı dil ki çîn-i ebrûna nigâh
İki şîr olmaz meseldir sevdiğim bir bîşede
3. Etdi şîrîn-kâri-i Ferhâd nakş-ı bîsütûn
Ser-nüviştin kim kazâ resm eylemiştir tîşede
4. Olmadım reh-yâb ser-i kâkül-i ham-der-hamın
Çok kilîd-i müşkili etdim küşâd endîşede
5. Cem' olan hatt-ı lebinle zehr ü şeker handeyi
Nîş ile cedvâra teşbîh eyledim bir rîşede
6. Hırka-pûş-ı hân-gâh-ı bî-niyâzıdır dilim
Eylemem Râgıb müdârâ şeyhe de dervîşe de

OTUZALTI

1. Senin dudağının mührünün nakşı gamı adeta meslek haline getirmiş gönülde kaldı. O öyle taze bir goncadır ki bırak şişe içinde açılsın.
2. Hem çatılmış kaşına hem de yağmalanmış gönlüne bakmak olmaz; bu, iki arslanın bir ormanda bulunması gibidir. (İki karpuz bir koltuğa sığmaz.)
3. Bîsütun dağını nakşeden Şirin'in sevgilisi Ferhat'ın hoş edâlı tatlılığıdır. Onun hikâyesini alınyazısı olarak kaza nacağına nakşetmiştir.
4. Kıvrım kıvrım kâkülünün ucunu izleyerek yolumu bir türlü bulamadım. Düşünce ile pek çok kilidi açtım ve karşılaştığım nice zor problemleri onunla çözdüm.
5. Senin dudağının etrafında toplanan gülüşlerde meydana gelen şeker ve zehir karışıklığını, saçaklı kök içerisinde beraber bulunan zehir ve panzehire benzettim.
6. Benim harab olmuş gönlüm, yalvarmasız bir tekkenin dervişidir. Ey Ragıb, şeyhe de dervişe de ikiyüzlülük eylemem, (olduğum gibi görünürüm.)

OTUZYEDİ

Mef'ûlü/ Fâilâtü/ Mef'âflü/ Fâilün

1. Künc-i firâğa gerçi ki himmet komaz seni
Sevdâ-yı câha düşme ki râhat komaz seni
2. Şâyân-ı kurb-ı hazret olur bir hulûsa bak
Yohsa behište zâhid ibâdet komaz seni
3. Zîr-i nikâb-ı şermden ey mâh-pâre çık
Vâdî-i inzivâda bu şöhet komaz seni
4. Elbetde bir mehin olur âvâresi dilin
Hiç kendi hâline bu tabî'at komaz seni
5. Düşmenden intikâm gibi var mı bir safâ
Râgıb bu zevke âh mürüvvet komaz seni

OTUZYEDİ

1. Bir köşeye çekilmek istesen de himmet (yardım etme duygusu) seni kendi haline bırakmaz. Sakın kendin isteyerek makam ve mevki sevdasına düşme, yoksa düşman kazanma sanatı olan bu makam ve mevki yüzünden dünyada hiçbir zaman rahat yüzü görmezsin.
2. Yüce Allah'ın yakınlığına liyakat ancak kalp temizliği ile olur. Dünyadan elini eteğini çekip kendisini ibadete vermiş olan ey zâhid, yoksa kuru kuruya yaptığın ibadetlerin seni cennete götüreceğini mi sanıyorsun?
3. Ey ay parçası gibi güzel sevgili, kendini şimdiye kadar gizlediğin yeter, utanma örtüsünün altından çık! Bu şöhret seni dünyadan elini eteğini çektiğin inziva vadisinde kendi haline bırakıp rahat yüzü göstermez.
4. Bir güzelin âvâresi (etrafında dönüp duranı) mutlaka bulunur. Bu tabiatın, bu huyun seni kendi haline bırakacağını mı sanıyorsun?
5. Yeri geldiğinde ve fırsat düştüğünde düşmandan öc ve intikam almak gibi bir mutluluk daha düşünülemez. Âh Ragıb, bu zevke seni yiğitliğin bırakmaz ki!

OTUZSEKİZ

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

1. Revnak olmaz sühana hüsn-i edâdan gayrı
Var mı seng ü güherin farkı safâdan gayrı
2. Turfe dükkân-ı hikemdir şu kühen-tâk-ı felek
Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı
3. Garaz-ı hakka isâbet nicedir seyr eyle
Var mı bir doğru gider tîr-i hatâdan gayrı
4. Tûşe-i râh-ı taleb eyler isen ihlâsı
Hızr u rehber arama avn-ı Hudâ'dan gayrı
5. Bilsek ağyâre nedir minneti bâri o bütün
Görmedik biz hele bir neş'e cefâdan gayrı
6. Nice bin yıldır adı atlas-ı gerdûn çarhın
Nesi var bir giyecek köhne kabâdan gayrı
7. Yine hem-cinsi eder âdeme Râgıb hasedi
Reşk eder mi sana kimse vüzerâdan gayrı

OTUZSEKİZ

1. Söze parlaklık veren edâdaki (söylenişindeki) tavrın güzelliğidir. Şunu iyi bil ki taş ile inci arasındaki fark da safâdan (saflık) ileri gelmektedir.
2. Nice insanların gelip geçtiği şu köhne (eskimiş, yıpranmış) dünya tuhaf bir hikmetler dükkânıdır. Öyle ki derde devâdan başka ne ararsan bulunur.
3. Hak olan, doğru bir hedefe isâbetin nasıl olduğuna şöyle bir bak, ibretle ve hayretle seyret! Hata okundan başka doğru giden bir şey daha var mı?
4. Eğer doğruluğu, ihlâsı (kalp temizliği) istek yolunun azığı olarak alırsan, artık Allah'ın yardımından başka Hızır ve yol gösterici arama!
5. O pek güzel olan sevgilinin başkalarına minnetinin ne olduğunu bari bir bilsek; biz ondan şimdiye kadar bir neşe görmediğimiz gibi, cefa ve eziyetten başka bir şey de görmedik.
6. Binlerce yıldan beri feleğin adı dönen atlas olarak bilinir. Fakat eski, yırtık pırtık bir elbiseden başka bu dünyanın giyecek nesi var Allah aşkına?.
7. Ey Ragıb, insana yine hem-cinsi haset eder, onu meslekdaşları kıskanır. Seni (başarılarından dolayı çekemeyen) vezirlerden başkası kıskanır mı sanıyorsun?

RUBÂİLER

BİR

1. Nadir bulunur tıynet-i kâmilde kusûr
Kem-mâyeden eyler ne kim eylerse zuhûr
İkbâl ise rûze ile tagayyür gelmez
Mest olsa da habt eylemez erbâb-ı şu'ûr

BİR

1. Olgun kimselerde eksiklik ve kusur çok az bulunur. Her ne kötülük ortaya çıkarsa mayası ve tıyneti bozuk olan kimselerden zuhûr eyler. İkbal ve arzu ise oruçla bozulmaz; şuurlu, akıllı kimseler sarhoş olsalar dahi yanlışlığa düşmezler.

İKİ

2. Çün kim yed-i kudretle döner hayr ile şer
Besdir bilene tesliyet imân-ı kader
Deryâda ne mikdârı olur hâr u hasın
Dünya için olmaz dil-i dâîada keder

İki

2. Dünyada hayır ve şer Allah'ın kudret eliyle döner ve bunu bilen kimselere kadere iman etmek teselli için yeterlidir. Akıllı, bilgili kimselerin gönlünde dünya için bir keder bulunmaz, çünkü deryada onun için çör-çöpün hiç bir değeri yoktur. (Dünya için üzölmek akıllı adamın harcı değildir. Çünkü dünyadaki şeyler onun için denizdeki çör-çöp gibidir.)

BEYİTLER

1. Reh-nümâ lâzım değildir olmasın rehzen hemân
Hızra muhtâc olmamak mahz-ı hidâyetdir bana
2. Beyâza çekdi Râgıb nüsha-i müsvedde-i leyli
Mezâyâ vü nikâtın subha dek takrîr eder mehtâb
3. Zât-ı ma'yûbda çün revnakı olmaz hünerin
Hâtem-i ırzını kesr etme olur nâm şikest
4. Bil dil-i işkeste kadrin gevher-i pendim budur
Zîver-i gûş-ı kabûl et kûşe-i nisyâna at
5. Sû-be-sû sevk eyleyen hep sâ'ik-i takdîrdir
Kimsenin destinde yok Râgıb zimâm-ı ihtiyâr
6. Efendi ta'n edenin aklı var mı Mecnûna
Gürûh-ı ehl-i hevâ içre bir mi bin deli var
7. Kûy-ı fenâyâ şevk ile pûyân olup gider
Gûyâ gelen bu dehre peşîmân olup gider
8. Şikâyet etmez idik cevri-i çarh u ahterden
Şemâtet eylemese şâd olup adûlârimız
9. Kibâr-ı devleti hem-meşreb-i pîr-i mugân buldum
Kasîde dinlemezler Râgıb almazlar gazel verme
10. Mümkün ilâcı zahm-ı nümâyânın ey tabîb
Var ise çâren eyle dil-i nâ-tüvânıma

1. Sıkıştığımızda imdada çağırdığımız Hızır'a ihtiyaç duymamak benim için hidayetin ta kendisidir. Yeter ki benim önüme çıkıp yolumu kesmesin, bana yol gösterici lâzım değildir.
2. Gecenin siyahlığında karalanmış olan nüshayı Ragıb kendi çabalarıyla temize çekti. Onun temize çektiği nüshalardaki meziyet ve nükteleri gökteki ay sabahlara kadar anlatıp durdu.
3. Kendi kişiliğinde kusur taşıyan ayıplı kimse ne kadar maharetini sergilerse sergilesin, bu inandırıcı ve güven verici olmaz. Sen yeter ki namus mührünü kırma, yoksa adın kötüye çıkar.
4. Sana cevher kıymetindeki nasihatim şudur ki gönlü kırık kimseleri sakın üzme ve onların değerini iyi bil! Bunu kulağına küpe eyle ve bir köşeye at!
5. Ey Ragıb, seni oradan oraya durmadan sevkeden şey Allah'ın takdiridir. Kendi kaderine razı ol, yoksa bu kimsenin kendi elinde olan birşey değildir.
6. Efendi, Leylâ'ya olan aşkından dolayı deliren Mecnûn'u ayıplayan kimsenin aklına şaşarım; kendi nefsinin akıntısına kapılıp giden heva ehli kimselerin arasında bir değil bin deli vardır.
7. Güya bu dünyaya gelen kimse geldiğine pişman olarak yokluk yurduna koş koşu gider.
8. Eğer düşmanlarımız mutluluktan dört köşe olarak ortalığı velveleye boğmasalardı, biz de fceleğin ve yıldızların bize ettiği eziyetlerden şikayet etmezdik
9. Ey Ragıb, sakın yanılp da bugün devletin başında bulunan kimselere kaside sunayım deme; onlar meyhanenin pîri ile aynı meşrebi paylaşan kimselerdir. Sen onlar için gazel dahi yazma!
10. Ey doktor, görünen yaranın iyileşmesi için belki verdiğin merhem yeterli olabilir. Senin elinde çare varsa, asıl benim çaresiz ve zayıf düşmüş gönlümü iyileştirmeye çalış!

11. Eger maksûd eserse mısra-i berceste kâfîdir
Aceb hayretdeyim ben Sedd-i İskender husûsunda
12. Bir gün olur bu nakşî da dest-i kazâ bozar
Çok görmüşüz şu kevn-i fesâdın tebeddülün
13. Tıynetinde her kimin olmaz hamîr-i ma'rîfet
Olsa da sûretde âdem farkı yok nesnâsdan
14. Hevâ-yı nefsdan sermâye-i izzetdir istiğnâ
Azîz olmazdı Yûsuf çekmese dâmen Züleyhâdan
15. Olmaz girân bizâ'a-i kâlâ-yı i'tibâr
Bu bender içre sûd u ziyânın hisâb eden
16. Ehl-i taklîde müfîd olmaz eger olsa da feyz
Gül-i tasvîre tarâvet nice versin şebnem
17. Bende yok benden haber kim cüst-ü-cû eyler beni
Vâdî-i hayretde Râgıb şöyle kaldım güm-sürâğ
18. Tahammül edemez bâr-ı girân-ı minnete insân
Çekenler har-menişdir hâric-i tavk-ı beşer çekmiş

11. Eğer kalıcı eser meydana getirmek istiyorsan, senin için vecize gibi söylenmiş mısra-i berceste kâfidir. Büyük İskender'in inşa ettirdiği seddi gösterişli bir şekilde yaptırması konusunda hâlâ tuhaf bir şaşkınlık içerisindeyim.
12. Yıllardır güç bela işlediğimiz bu nakışı da kaza eli bir gün gelir bozar, çünkü bu fesat dolu dünyanın neleri değiştirdiğini biz çok gördük.
13. Kimin tıynetinde marifet ve irfan hamuru yoksa, o kişi görünüşte insan olsa bile, aslında "yarısı insan, tek eli ve tek ayaklı olup sıçrayarak yürüyen efsanevî bir hayvan" olan nesnâsdan farkı yoktur.
14. İnsan nefsin heva ve arzusundan ancak izzet sermayesi ile müstağni olur. Eğer Hazret-i Yusuf izzet sahibi olmasaydı, Mısır azizinin karısı Züleyha'nın gömleğini arkadan çekip yırtması karşısında belki nefesine uyabilirdi.
15. Bir ticaret yeri olan bu dünyada kâr ve zararın tüm ayrıntılarını hesap eden kimse itibar ve saygınlığın büyük sermayesini elde edemez.
16. Başkasını taklit etmekten başka bir özelliği olmayan mukallit kimselerde zaman zaman feyiz işaretleri görsen de bunun ona bir faydası olmaz. Çiğ tanesi yapmacık güle nasıl tatlılık versin?
17. Ey Ragıb, benim kendimden bile haberim yok, böyle bir adamı kim arayıp da sorar?! Hayret ve şaşkınlık vadisinde yolumu şaşırmış olarak öylece kalakaldım.
18. İnsanın minnetin ağır yüküne katlanması çok zordur. Eğer bu ağır yüke gerçekten katlanan varsa, bu onun ya insan gücünün fevkinde ve dışında bir güç olduğunu gösterir, ya da eşek tabiatlı olduğunu.

19. Biz hatt-ı dil-keş-i kalem-i sun'u görmüşüz
Hayrân-ı nakş-ı hâme-i Behzâd olur muyuz
20. Ragıbâ debdebe vü haşmet olandır nâdim
Sâlik-i râh-ı kanâ'atde peşîmân olmaz
21. Kanı ârâyiş-i takvâdan eser zâhidde
Yevm-i şekdir deyü tutmaz eder inkârîyye
22. Hezâr câmını nûş eylesem de devrânın
Neşât u neş'eye dâ'ir yine safâ bulamam
23. Hâh Mısır u hâh Bağdâd işte Şehbâ işte Şâm
Var mıdır İstanbul'un mümtâz ü müstesnâları

19. Biz Allah'ın elindeki sanat kaleminin yazmış olduğu hattı görmüş kişileriz. Bunun yanında, büyük ressam Behzad'ın fırça darbeleriyle çiziktirdiği resme hiç hayranlık duymak yakışık alır mı?
20. Ey Ragıb, debdebe ve gösteriş içerisinde yaşayanlar eninde sonunda pişman olacaklardır. Kanaat ve tevekkül yolunun yolcuları ise hiçbir zaman pişman olmazlar.
21. Gösteriş için ibadet eden zahidde hani takva süslerinden işaret var mı? Ramazan ayının başladığı ilk günlerde yevm-i çek diye oruç bile tutmaz, inkâr eder.
22. Devranın binlerce kadeh dolusu şarabını içsem de sevinç ve neşeye dair yine de bir mutluluk bulamam.
23. İster Mısır ve Bağdat, isterse Halep ve şam olsun. İstanbul'un mümtaz ve müstesna güzellerini tüm bu yerlerde bulma imkânı yoktur.

MISRALAR

1. Mîve-i şî'r-i terim hâm olsa da şîrîn olur
2. Pest fıtratlara ziynet ile rif'at gelmez
3. Veren Allah'dır ey dil beg ü pâşâ vermez
4. Bahr-ı endîşede herkes dürr ü gevher bulamaz
5. Ayûb-ı nâsı ifşâdan libâsın soymak ehvendir
6. Her gazâlı sanma kim deşt-i Hoten âhûsudur
7. Cûlar sû-yı muhîte şitâbân olup gider
8. Kimin ki cevheri sâf olsa ayb-bîn olmaz
9. Hâtır-ı dost için zahmet-i düşmen çekerim
10. İki şîr olmaz meseldir sevdiğim bir bîşede

1. Ey okuyucu, benim her zaman tazeliğini koruyan şiiir meyvem, zaman zaman ham da olsa insanlara devamlı tatlı gelir.
2. Kişiliğinde zaafiyet bulunan alçak yaradılışlı kimselerin süslenmesi ve gösterişli elbiseler giymesi onların şahsiyetine herhangi bir üstünlük vermez.
3. Ey gönöl, senin kısmetinde olan şeyi veren Allah'tır. Sakın bey ve paşaların verdiğini zannetme, onlar sadece aracıdır, onlar vasıtasıyla sana ulaştırır.
4. Düşünce ve tefekkür denizinde yüzdüğünü sanan herkes inci ve cevher arar, ama çoğu birşey bulamadan eli boş döner.
5. İnsanların kusur ve ayıbını ortaya çıkarmaktan onların sırtındaki elbiselerini çıkarmak daha ehven birşeydir.
6. Sen her gördüğün ceylanı, ceylanları ile meşhur Hoten çölünün âhûsu zannetme! (Her gördüğün sakallıyı deden zannetme!)
7. Önüne geleni sürükleyerek kendi yatağında akıp gitmekte olan ırmaklar denizde buluşana kadar acele ile akıp gider.
8. Mayası saf ve temiz olan şahsiyetli bir kimse başkasının ayıbını gözetmez.
9. Kendisine her yönüyle güvenebileceğim, her zaman yola birlikte çıkabileceğim dostun hatırı için düşmanın zahmetlerine bile katlanırım.
10. Şu öteden beri söylenen bir meseldir ki bir ormanda iki arslan yaşamaz.

BİBLİYOGRAFYA

I

ARŞİV VESİKALARI

A . Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Mühimme Defteri, nr. 133, 139, 142, 150, 153, 154, 160

Nâme-i Hümayûn Defteri, nr. 7

Ali Emîrî Mahmûd I, nr. 3517

Cevdet Askerî, nr. 18338

Cevdet Dâhiliye, nr. 9962

Cevdet Timar, nr. 1395

B . Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Muhallefât Defteri, nr. 7172

Diğer Vesikalar, E.2266/2, E.10252

II

KAYNAKLAR

- AHMED CÂVİD, *Zeyl-i hadîkatü'l-vüzerâ* Süleymâniye Kütüphanesi Yahya Tevfik Kitapları, nr. 1568/3
- AHMED NÜZHET, *Münşeât-ı Râgıb*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 3515
- AHMED RESMÎ, *Sefînetü'r-rüesâ*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 2453
- AHMED VÂSİF, *Mehâsînü'l-âsâr ve hakâ'iku'l-ahbâr*, c. I, İst. 1219
- HÂKİM, *Hâkim Târihi*, (Haz. Fahriye Ülker) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 1973, c. II/I, İst.1973
- İZZÎ SÜLEYMAN, *İzzî Târihi*, c. II, İbrahim Müteferrika Basımevi, İst. 1199
- MUÂHEDÂT-I UMÛMÎYE MECMÛASI, c. I, İst. 1275
- MUSTAFA NÛRÎ PAŞA, *Netâyicü'l-vukuât*, (Haz. Neşet Çağatay) Ank. 1980
- RÂMİZ, *Tezkere-i Şuarâ-i Râmiz*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, nr. 91
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, (matbû), Münşeâtıyla berâber, Süleymâniye Kütüphanesi, Zühdü Bey, nr. 169, 1253
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Koca Râgıb Paşa Kütüphanesi, nr. 1191, düzenleyen: Ahmed Nüzhet, 1181
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Murad Molla Kütüphanesi, nr. 1501, 1183
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 1475, düzenleyen: Mehmed Nazif, 1187

- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Beyazıd Devlet Kütüphanesi, nr. 5663/1, düzenleyen: İbrahim b. Halil, 1196
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 439/3, 1208
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 281/2, 1213
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 657/2, düzenleyen: Mustafa b. Hasan, 1280
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, nr. 3510/1, düzenleyen: Yahya Ziver, 1235
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler, nr. 156/3 1298
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler, nr. 158
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler, nr. 159
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler, nr. 160
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler, nr. 161
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Hüsrev Paşa, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 533/2, 1203
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Hüsrev Paşa, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 534
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Yahya Tevfik Efendi, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 298
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Selim Ağa Kütüphanesi, nr. 916
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Pertev Paşa, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 398/2
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Hâlet Efendi, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 676

- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Hâfid Efendi, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 344
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Lala İsmail, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 598/2, düzenleyen: Aliyyü'z-Zinetî, 1183
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Yazma Bağışlar, Süleymânîye Kütüphanesi, nr. 1296, düzenleyen: Mehmed Şehâbeddin, 1205.
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 32/1
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 565/2
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1820
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 1901
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2862
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2883/3
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2913/1
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 3542/1
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 5494
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 5496
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 5500, düzenleyen: Bülbül Hâfız

- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 5552
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 5759
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 949/2
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Süleymânîye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nr. 3060, düzenleyen: Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin, 1177
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, nr. 950
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, nr. 914, düzenleyen: Ahmed Nazif
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emânet Hazinesi, nr. 1463
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Yeni Yazılar, nr. 637
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Emânet Hazinesi, nr. 1468, düzenleyen: Hâfız Osman el-Eyyûbî, 1181
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Mehmed Reşad, nr. 509, düzenleyen: Ziver Ahmed
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, nr. 1088
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Atatürk Kütüphanesi, Belediye Yazmaları, K/93, 1220
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Kataloğu, nr. 97
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Kataloğu, nr. 242

- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnü'l-emin Mahmûd Kemâl İnal, nr. 2822
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnü'l-emin Mahmûd Kemâl İnal, nr. 3515
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Deniz Müzesi Arşivi, nr. 6678 (dolap no: 12) düzenleyen: Süleyman b. Mehmed Müstakim, 1181
- RAGIB PAŞA, *Dîvân*, Deniz Müzesi Arşivi, nr. 5099 (dolap no: 3)
- ŞEMDÂNÎ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDÎ, *Mürî't-tevârih*, (Haz. M. Münir Aktepe), c. I-II, İst. 1976
- TELHÎS MECMÛASI, Millet Kütüphanesi Edebiyat Kısmı, nr. 468

III

İNCELEME VE ARAŞTIRMALAR

- ABDULLAH SÜVEYDÎ, *Hücec-i Ka'fiyye*, İst. 1988
- AHMED RÎFAT, *Lügât-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, c. III, İst. 1299
- AHMED REFİK, *Âlimler ve Sanatkârlar* (Haz. Vâhit Çabuk), Ank. 1980
- AHMED REFİK, "Râgıb Paşa Devrinde İstanbul Hayatı", *Yeni Mecmua*, c. II, İst. 1318
- ALTUNDAĞ, ŞİNÂSÎ, *İslâm Ansiklopedisi* "Osman III" mad. c. IX, İst. 1971
- BABİNGER, FRANZ, *Osmanlı Târih Yazarları ve Eserleri*, (Haz. Coşkun Üçok), Ank. 1982.
- BANARLI, NİHAD SÂMÎ, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, c. I-II, İst. 1971
- BAYKAL, BEKİR SIDKI, *İslâm Ansiklopedisi* "Mustafa III" mad. c. VIII, İst. 1971

BAYKAL, BEKİR SIDKİ, *İslâm Ansiklopedisi* "Râgıb Paşa" mad. c. IX, İst. 1971

BEYDİLLİ, KEMAL, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı*, İst. 1984

BEYDİLLİ, KEMAL, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII, Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İst. 1985

BURSALI MEHMED TÂHİR, *Osmanlı Müellifleri*, c. II/1, İst. 1338

DANIŞMEND, İSMAİL HÂMÎ, *İzahlı Osmanlı Târihi Kronolojisi*, c. V, İst. 1971

EVİRGEN, MUSTAFA, *Sadrâzam Râgıb Mehmed Paşa*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (Mezuniyet Tezi), nr. 1803, İst. 1950

FAİK, RAGİB PAŞA, *Hazîne-i Fünûn*, nr. 47, 48, 48, 50 11 Mayıs 1311

FAİK REŞAD, *Eslâf* (Haz. Şemseddin Kutlu), c. II, İst. 1312

GÖVSA, ALÂADDİN, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*, c. III, İst. 1935

GÜLTEKİN, TÜRKAY, "Şâir Devlet Adamı Koca Ragıb Paşa", *Diriliş Dergisi*, Aralık 1979, sayı: 63, Ocak 1980, sayı: 64, Mayıs 1980, sayı: 68

İNALCIK, HALİL, *İslâm Ansiklopedisi* "Reisülküttâb" mad. c. IX, İst. 1971

İSMAİL HİKMET, *Ragıb Paşa*, Kanâ'at Kütüphanesi, İst. 1933

İSMAİL HİKMET, *Koca Ragıb Paşa ve Fıtnat*, Kanâ'at Kütüphanesi, İst. 1933

İSTANBUL KÜTÜPHANELERİ TÜRKÇE YAZMA DÎVÂNLAR KATALOĞU, c. III, İst. 1965

İZGÖER, AHMET ZEKÎ, *Tahkîk ve Tevfiğ* (Ragıb Mehmed Paşa), Yeniçağ Târihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, nr. 299, İst. 1988

- KAPLAN, MEHMET, *İslâm Ansiklopedisi* "Haşmet" mad. c. V/1, İst. 1977
- KARAHAN, ABDÜLKÂDİR, *İslâm Ansiklopedisi* "Ragıp Paşa" mad. c. IX,
- KARAHAN, ABDÜLKÂDİR, *Türk Ansiklopedisi* "Ragıp. Mehmed Paşa" mad. c. XXVII, İst. 1977
- KÖPRÜLÜ, MEHMED FUAD, *XVIII. Asır Anadolu Türk Şâirleri, Dîvân Edebiyatı Antolojisi Serisi*, İstanbul, Tarihsiz
- KRAMERS J.H., *İslâm Ansiklopedisi* "Mısır" mad. c. VIII, İst. 1971
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî*, c. II, İst. 1308
- MEHMED TEVFİK, *Hazîne-i Letâif*, İst. 1302
- MUALLİM NÂCÎ, *Esâmî*, İst. 1308
- MUALLİM NÂCÎ, *Osmanlı Şâirleri* (Haz. Cemal Kurnaz), Ank. 1986
- URAZ, MURAT, *Râgıb Paşa*, İst. 1940
- MUTLU, İBRAHİM, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, "Râgıb Paşa Kütüphanesi 200 Yaşında", c. VII, İst. 1963
- MÜSTAKİM-ZÂDE SÜLEYMAN SÂDEDDİN, *Tuhfe-i Hattâtîn*, (Haz. İbnü'l-emin Mahmûd Kemal İnal), İst. 1928
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmusu'l-â'lâm*, c. III, İst. 1308
- TANIŞIK, İBRAHİM HİLMÎ, *İstanbul Çeşmeleri*, c. I, İst. 1943
- UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI, *İslâm Ansiklopedisi* "Hamza Hamid Paşa" mad. c. V/1, İst. 1971
- YORULMAZ, HÜSEYİN, *Koca Ragıp Paşa Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, İst. 1989
- YÜKSEL, SEDÎT, *Koca Ragıp Paşa'nın Bilinmeyen Gazelleri, Türkoloji Dergisi*, c. IV, sayı: 1, Ank. 1974

DR. HÜSEYİN YORULMAZ: 1961 Kahramanmaraş doğumlu. İlk ve orta öğrenimini memleketinde yaptı. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü 1985 yılında bitirdi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde altı yıl uzman yardımcısı olarak çalıştı. Bu arada mezun olduğu fakültede yüksek lisansını tamamladıktan (1989) sonra T.Ü.'nde doktora başladı ve 1995'te bitirdi. Maverâ, Tarih ve Toplum, Yedi İklim, Dergâh gibi kültür ve edebiyat dergilerinde hikâye ve incelemeleri yayımlandı. Evli ve üç çocuk babası olan Yorulmaz, halen Sakarya Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak çalışmaktadır.

Yayımlanmış çalışmaları: Ziya Paşa'nın *Terkîb-i Bend* ve *Tercî-i Bend*'ini yayıma hazırladı (Çıdam Y. 1992). Ömer Lütfi'nin *Ümîtburnu Seyahatnâmesi*'ni yeni harflere kazandırdı (Ses Y. 1994). *Divan Şiirinde Nâbî Ekolü* (Kitabevi Y. 1996). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Alfabe Tartışmaları* (Kitabevi Y. 1996).

ISBN 975-17-1922-4

9 789751 719225

500.000.- TL.